

Marijan Britovšek

Lenin v boju za uresničenje revolucionarnih načel*

CARSKI AVTOKRATIZEM IN NARODNIKI

I.

Sto let je preteklo, odkar se je v daljnem ruskem mestu Simbirsku, sedaj Uljanovsku, v družini malega ruskega plemiča, carskega uradnika, rodil 10. aprila 1870 Vladimir Iljič Uljanov.¹ Trideset let kasneje je postal ena najbolj kompleksnih osebnosti zadnjih sto let. Njegova družbenopolitična misel je izšla iz razmer carske Rusije, ki pa jih je tako prerasla, da je od zimmerwaldskega obdobja dalje postala središče dogajanja v mednarodnem delavskem gibanju. Seznanimo se z Leninovo rastjo v človeka, misleca, znanstvenika, državnika in mednarodnega delavskega voditelja, ki je bistveno prispeval k začetku nove dobe v moderni zgodovini.

Svoja otroška in mladeniška leta je prebil v Povolžju v simbirski, kazanski in samarski guberniji, ki so bile izrazito kmečke.² Tu je lahko opazoval ruskega kmeta, njegovo življenje, bedo in zaostalost, nečloveško zatiranje in izžemanje. Že s 16. letom je Uljanov postal ateist. Nekako istočasno se je njegov brat Aleksander, ki je študiral v Petrogradu, priključil narodovoljcem. Leninova leta učenja in mladosti sodijo v eno najbolj mračnih dob v zgodovini Rusije, ko je carizem slavil zmago nad revolucionarnim gibanjem sedemdesetih let. Ko so pripadniki Narodne volje leta 1881 ubili Aleksandra II., je absolutistična vlada zaostriala prisilne ukrepe in odpravila še zadnje polovične reforme šestdesetih let, kmete pa izročila na milost in nemilost deželnim načelnikom iz plemiških vrst. Ukinila je ne le demokratični temveč skoraj ves liberalni tisk.

Narodovoljci so začeli pripravljati atentat na carja Aleksandra III. Študent peterburške univerze Aleksander Uljanov se je prostovoljno javil, da bo izvršil atentat na avtokrata. Zaroto so odkrili in zarotnike aretirali. Zaprli so

* V prvem delu razprave avtor obravnava življenjsko pot Lenina, njegovo mladostno dobo ter preraščanje v delavskega voditelja in organizatorja stranke. Osvetljuje njegovo vlogo v revoluciji 1905—1907 in idejne boje v obdobju druge emigracije, ko je Lenin v zimmerwaldskem obdobju zrastel v pomembnega mednarodnega delavskega voditelja. S prikazom Leninove vloge v za stranko usodnih historičnih situacijah notranje krize, vključno do brest-litovskega miru avtor zaključuje prvi del razprave.

V nadaljevanju v eni naslednjih številok bo osvetlil Leninovo vlogo v sindikalni razpravi, NEP in usodo Leninove oporoke v boju za njegovo dediščino.

¹ Uljanov M., Otec Vladimira Iljiča Lenina, Ilja Nikolajevič Uljanov (1831—1886), Moskva/Leningrad 1931; Alexejev V. in I. Sver A., Semja Uljanovih v Simbirsku, 1869—1887. Leningrad 1925.

² Zaspiani Simbirsk je dal Rusiji Ivana Aleksandroviča Gončarova (1812—1891), katerega roman Oblomov je izšel leta 1859.

tudi Aleksandrovo sestro Ano, ki je študirala v Petrogradu in v zaroto ni bila zapletena. Brž ko je Leninova mati dobila pismo o aretaciji svojih otrok, se je odpravila na dolgo in težko pot v Petrograd. S carjevimi privoljenjem je obiskala sina v prosluli schlüsselburški trdnjavi. Udeležila se je tudi sodne obravnave, na kateri so obsodili Aleksandra Uljanova na smrt na vislicah. Po obravnavi je prosila sina, naj carja prosi za pomilostitev oziroma za milejšo kazen. Sin ji je odvrnil: »To bi bila hinavščina, glede na to, kar sem izjavil pred sodiščem. Želim umreti za svojo domovino.« Ko je mati odhajala, jo je prosil za Heinejeve pesmi. Ko so 8. maja 1887 izvršili obsodbo, ga je k vislicam spremljala mati in ga bodrila.³

Materino žalovanje je globoko vplivalo na Lenina.⁴ Bratova usoda je izostrila njegove poglede in razvila v njem neverjetno treznost in sposobnost za realistično presojo. Že tedaj je spoznal, da so metode individualnega terorja v boju z absolutizmom napačne in ne vodijo k cilju.

Ko je moral umreti petindvajsetletni Aleksander Uljanov, je Lenin končal gimnazijo kot najboljši učenec z zlato medaljo. 13. avgusta 1887 se je vpisal na pravno fakulteto kazanske univerze. Tja se je preselila tudi mati z otroki. V Kazanu je Lenin postal član študentskega krožka, v katerem so demonstrirali proti nadzorniku univerze. Carska vlada se je namreč trudila, da bi zasedli univerzitetne stolice reakcionarni profesorji. Pregarjala je vse študentske organizacije in nadzirala njihovo delo. Takšna politika je vzbujala ostre proteste. Neposreden povod, da se je v letu 1887 okrepilo študentsko gibanje, je bilo uveljavljanje nazadnjaškega univerzitetnega statuta iz leta 1884. Konec novembra so izbruhnili študentski nemiri v Moskvi, ki so se zelo hitro razširili v druga univerzitetna središča. Na kazanski univerzi so se nemiri začeli 4. decembra 1887. Uljanov je aktivno sodeloval ne le v posvetovanjih, na katerih so pripravljali akcije, temveč tudi pri akcijah samih. Ponoči 5. decembra so ga aretirali na stanovanju in ga še istega dne izključili z univerze ter pregnali na posestvo starega očeta v vas Kokuškino v kazanski guberniji. Tja mu je sledila tudi starejša sestra Ana, ki so ji kazen pregnanstva v Sibirijo zamenjali z javnim policijskim nadzorstvom. Sedemnajstletni Lenin je prebil v mali, pozabljeni vasici leto dni. Mnogo je čital, igral šah, hodil na lov in se smučal. Ob prvi obletnici bratove smrti (9. maja 1888) je prosil za ponovni sprejem na kazansko univerzo. Prošnjo so zavrnil. Zavrnil so tudi prošnjo, naj mu dovolijo odpotovati v inozemstvo zaradi nadaljevanja študija. Policijski oddelek je predlagal guberniju, naj mu ne izdajo inozemskega potnega lista. V septembru oziroma v začetku oktobra 1888 po ruskem koledarju so končno dovolili Leninu in sestri Ani, da sta se vrnila k materi v Kazan. Tam je preživel Lenin 7 mesecev in se povezal z enim kazanskimi delavskimi krožki, ki ga je organiziral veteran delavskega gibanja Fedosijev. Adoratski, ki je Lenina spo-

³ Uljanova—Jelisarova A. I., Vospominanja o Alexandre Ijiče Uljanove, Moskva 1930. Glej tudi Pravdo z dne 18. februarja 1963. Leninova sestra Marija je napisala članek o Aleksandru Uljanovu in njegovi smrti že leta 1937, nekaj mesecev pred svojo smrtjo. Članek naj bi objavili ob 50-letnici Aleksandrove smrti. Iz nepojasnjenih razlogov je izšel članek šele po 26 letih v Pravdi.

⁴ Iz Leninovih pisem materi, ki jih je pisal iz izgnanstva v Sibiriji ali iz Zpadne Evrope, vselej vejeta globoka skrb in nežnost. Po mednarodnem kongresu II. internacionale v Kopenhagenu leta 1910 se je Lenin napolil v Stockholm, kjer se je zadnjič srečal z materjo. Ko se je od nje poslavljaj, je po izjavah Krupske čutil, da se poslavlja poslednjič. Ob slovesu je z žalostnim pogledom sledil parniku, ki je odhajal. Mati je umrla 25. julija 1916. Ko se je Lenin v aprilu 1917 vrnil v Rusijo, je takoj šel na petrogradsko pokopališče Volkovo in se vrgel na njen grob. Glej Lenin, Sočinenija V/53, Pisma k rodnym 1893—1922.

znal že v Kazanu in je kasneje sodeloval pri izdaji njegovih del, je zapisal, da so takrat člani Narodne volje vsekakor imeli določen vpliv na mladega Lenina. Organizacije Narodne volje so bile v izoliranih provincah še vedno teroristične organizacije. Lenin sam je leta 1902 o pokolenju revolucionarjev iz osemdesetih let takole zapisal: »Mnogi od njih so začeli revolucionarno misliti kot narodovoljci. Skoraj vsi so v zgodnji mladosti oboževali junake terorja. Odpoved očarljivemu vplivu te junaške tradicije je terjala mnogo bojov in spremljal jo je prelom z ljudmi, ki so po vsej sili hoteli ostati zvesti Narodni volji in so jih mladi socialni demokrati visoko spoštovali.«⁵ Krupska je pripomnila, da je bila takšna tudi razvojna pot Lenina.⁶ Privržencev marksističnega nauka je bilo tedaj v Rusiji zelo malo. »Lahko bi jih prešteli na prste«, je zapisal Lenin.⁷ Socialna demokracija kot politična stranka je preživljala proces embrionalnega razvoja.⁸ Vladimir Iljič je postal eden tistih ruskih marksistov, ki so že zgodaj spoznali zgrešenost poti narodovoljcev in nesmotrnost ter škodljivost terorističnih metod v boju s carizmom.

Leta 1889 se je družina Uljanovih preselila v Samaro, kjer je Lenin preživel skoraj štiri leta. Poletne počitnice je družina Uljanovih preživljala na pristavi, ki jo je kupila Marija Uljanova blizu vasi Alakajevke v samarski guberniji. V Samari, ki je bila tedaj ena od trdnjav narodništva, je storil Lenin prvi korak na poti k marksizmu. Pričel je proučevati ekonomski in politični razvoj Rusije. Temeljito se je seznanil z ekonomskimi študijami narodnikov ter predeleval in preverjal gradivo, na katerem so gradili svoje zaključke. Pogosto je razpravljaval z vidnimi narodovoljci, ki so se po pregnanstvu naselili v Samari. Kritiziral je njihove poglede ter propagiral marksizem. Sklepe, ki jih je povzel iz svojega proučevanja ruskega gospodarstva, je strnil v članku »Nova gospodarska gibanja v kmečkem življenju«. Lenin je v njem že uporabil marksistično metodo za analizo zapletenih vprašanj ruskega gospodarskega življenja. Kritično je razčlenil tudi knjigo Postnikova »Južnorusko kmečko gospodarstvo«, ki jo je pisec napisal na osnovi deželnih statističnih podatkov in osebnih opazovanj. Lenin je pozitivno ocenil tiste dele knjige, v katerih Postnikov prikazuje razslojevanje ruskih kmetov, zavrgel pa je njegove liberalno-narodniške sklepe in predloge.⁹

Med bivanjem v Samari je bil Lenin dvakrat v Petrogradu — jeseni 1890 in od 7. septembra do 12. novembra 1891. Šele spomladi 1890 je dobil dovoljenje za opravljanje privatnih izpitov na pravni fakulteti petrograjske univerze. V enem letu je preštudiral štiriletni univerzitetni program in leta 1891 z odliko opravil izpite na peterburški univerzi. Pravniška izpitna komisija mu je prisodila diplomu prve stopnje. V januarju leta 1892 je bil Lenin sprejet v seznam odvetniških pripravnikov. Sprva je imel pravico prakticirati kot asistent odvetnika samo na določenem področju. Šele na njegovo pritožbo pri sodišču so ga osvobodili omejitev in mu dovolili neomejeno opravljanje odvet-

⁵ Lenin V. I., Izbrana dela I, Ljubljana 1949 (dalje navajam: Lenin, Izbrana dela), str. 367.

⁶ Krupska, N. K. Erinnerungen an Lenin I. Berlin 1959 (dalje navajam: Krupska, Erinnerungen), str. 52—53.

⁷ Lenin, Izbrana dela I, str. 367.

⁸ Ibidem.

⁹ Lenin V. I., Sočinenija V, Novye Hozjajstvennye dviženija v Krest'janskoj žizni, str. 3—66. Glej tudi Leninskiy sbornik XXXVIII, str. 15—16. Povzetek svoje razprave je Lenin v pismu takole strnil: »Razpadanje naših malih proizvajalcev (kmetov in obrtnikov) je zame osnovno in glavno dejstvo, ki pojasnjuje naš mestni in veliki kapitalizem, ki ruši mit o posebnem sestavu kmečkega gospodarstva (to je prav tak buržoazen sestav, le da še vse bolj povezan s fevdalnimi vezmi) in ki nas sili, da vidimo v tako imenovanih 'delavcih' majhne peščice oseb v posebnem položaju, temveč samo gornje sloje tiste ogromne množice kmetov, ki sedaj živi že bolj od prodaje svoje delovne sile kot od lastnega gospodarstva.«

niških poslov.¹⁰ Njegovi klienti so bili po večini siromašni kmetje. V tem času je Lenin nadaljeval proučevanje ruskega gospodarstva in zgodovine ter imel številne referate v samarskih ilegalnih krožkih.¹¹

Sredi avgusta 1893 je Lenin odpotoval iz Samare v Peterburg. Spotoma se je ustavil v Nižjem Novgorodu, kjer je prebral v marksističnem krožku referat proti narodnikom. Adoratski je zapisal, da je Lenin na tem zborovanju govoril že povsem kot marksist.

Triindvajset let je bil star, ko je prišel advokat Vladimir Iljič Uljanov 31. avgusta 1893 v Petrograd, da tam nadaljuje delo kot aktivni revolucionar. Peterburško obdobje je v njegovem življenju zelo pomembno. Priključil se je skupini marksistov, ki so se navduševali za Plehanova. Deset let je preteklo, odkar je skupina »Osvoboditev dela« s Plehanovim na čelu začela propagirati marksistične ideje v Rusiji in tako storila prvi korak do delavskega gibanja. V Peterburgu je tedaj delovalo nekaj krožkov. Med vidnimi predstavniki tega gibanja so bili Aleksander Potresov, leto starejši kot Lenin, inženirja Vasilij Starkov in Gleb Kržišanovski, liberalni pristaš »legalnih« marksistov Peter Struve, vnuk znanega nemškega astronoma Friedricha Struveja in sin guvernerja ruske province v Astrahanu. Člani te skupine so bili povezani s posameznimi naprednimi delavci, med katerimi so vodili propagandistično dejavnost, marksistične nauke pa so jim podajali zelo abstraktno in ločeno od praktičnega življenja. Večina intelektualcev je poznala le malo delavcev. Lenin si je postavil za cilj, da spravi peterburško skupino socialnih demokratov na pot praktičnega političnega dela z delavci. »Čital je z delavci Kapital in jim ga pojasnjeval... prikazoval je delavcem, kako je njihovo življenje povezano s celotno strukturo družbe in jim pojasnjeval, kako in na kak način je mogoče spremeniti obstoječi red«, je zapisala Krupska. Povezovanje teorije in prakse je bila po izjavah Krupske posebnost Iljičevega dela v teh krožkih.¹²

Član peterburške skupine, Vasilij Starkov, je v svojih spominih leta 1925 najbolj neposredno opisal vzdušje, ki je s prihodom Lenina zajelo člane krožka. Takole je zapisal: »Vladimir Iljič nas ni presenečal le s tem, da nas je prekašal v praktičnih vprašanjih, ampak tudi s svojim teoretičnim znanjem, lahko rečem s treznostjo svojega mišljenja. Ta zadnja lastnost je prišla posebno do izraza v njegovem nezmotljivem in brezkompromisnem stališču v bistvenih vprašanjih, ki so se utrdila, kot smo kmalu dejali, do 'trdote kamna'. Bil je zelo nepopustljiv v formulacijah splošnih principov, v vsakdanjih taktičnih vprašanjih pa je bil sorazmerno gibčen in ni bil ostro ekstremen.«¹³

Jeseni leta 1893 je Lenin napisal članek »Ob tako imenovanem vprašanju o trgih«, s katerim je nastopil proti Germanu Krasinu, članu peterburške skupine socialnih demokratov.¹⁴ Lenin je v njem podal shemo o razvoju kapitalizma. Prikazal je zgodovinski proces preobrazbe naturalnega gospodarstva v blagovno, proces razpadanja enostavnega blagovnega gospodarstva in njegovo preobrazbo v kapitalistično gospodarstvo. Ostro je kritiziral Krasina, ker se je v svoji razpravi o trgih omejil na shematična razmotrivanja o razvoju kapitalizma »na sploh«, brez zveze s konkretnimi oblikami in značajem razvoja

¹⁰ Leninjskij sbornik I—II, Leningrad 1924, str. 444.

¹¹ Temelj mnogih Leninovih kasnejših del so bili referati iz tega obdobja. Na primer »Kdo so prijatelji ljudstva, in kako se borijo proti socialnim demokratom?« itd.

¹² Krupska, Erinnerung I, str. 20—21.

¹³ Vospominanija o Vladimire Iljiče Lenine III, str. 18—20.

¹⁴ Lenin V. I., Sočinenija V/I, Po povodu tak nazyvaemogo voprosa o rynkah, str. 71—122.

kapitalizma v Rusiji. V Krasinovih nazorih je videl Lenin zarodek »legalnega marksizma«, ki se je tedaj šele oblikoval, to je poskuse meščanske inteligence, da bi v boju z narodništvom izkoristila marksizem za povečevanje in utrjevanje kapitalizma. Lenin je zahteval, naj se vprašanje o trgih prenese »iz sfere neplodnih špekulacij, o ‚možnem‘ in ‚nujnem‘ na trdna tla stvarnosti«. Na osnovi konkretnih dejstev in raznovrstnega statističnega gradiva je pokazal, da se kmetje, tako bogati kakor tudi obubožani, postopoma usmerjajo na trg. Opozoril je, da v Rusiji obstaja živ organski proces, proces razvoja blagovnega gospodarstva in porasta kapitalizma in da je kapitalizem že postal »glavni temelj gospodarskega življenja«.¹⁵

Debate o trgih so bile tesno povezane z vprašanjem o usodi kapitalizma v Rusiji. Pretresanje tega vprašanja v marksističnih krožkih je imelo za cilj, da pripravi marksiste za boj z narodniki, ki so trdili, da kapitalizem s tem, ko ruši vas, zmanjšuje notranji trg. Narodniki so menili, da za kapitalizem v Rusiji trga ni in ga tudi ne bo. Torej se kapitalizem v Rusiji ne more razvijati, njegov pojav je gola slučajnost, zato je tudi pojav proletariata prav tako slučajen.

Leninov nastop v peterburškem krožku je napravil na prisotne globok vtis. 30 let kasneje je Krupska takole zapisala: »Ta marksist, ki je šele prišel, je vprašanje o tržiščih postavil nadvse konkretno. Povezoval ga je z interesi množic. V vsem reševanju tega vprašanja je bilo čutiti posebno živ marksizem, ki jemlje pojave v njihovih konkretnih pogojih in v njihovem razvoju.«¹⁶

Ustanovitev socialnodemokratske stranke je še vedno oviralo narodništvo, ki idejno še zdaleč ni bilo premagano. Plehanov in njegova skupina »Osvojitelj del« so sicer mnogo storili za razširjanje marksizma ter s svojimi deli in propagando spodkopavali vpliv narodnikov med revolucionarno inteligenco. Glavna teža boja z narodniki pa je padla na Lenina. Leta 1894 je napisal svojo znamenito knjigo »Kdo so prijatelji ljudstva in kako se bojujejo proti socialnim demokratom?« Krupska je zapisala, da je Lenin jeseni leta 1894 to delo čital v njihovem krožku in jih je vse prevzelo.¹⁷ Rumjancev pa je izjavil, da je ta knjiga predstavljala najcelovitejšo formulacijo stališč revolucionarne socialne demokracije.¹⁸ Lenin je v njej podal osnove marksističnega svetovnega nazora, očrtal zgodovinsko pot delavskega razreda Rusije in opredelil osnovne naloge ruskih marksistov. Opozoril je, da morajo socialni demokrati izdelati za ruske pogoje najprimernejšo obliko organizacije za širjenje socialnega demokratizma in povezovanje delavstva v politično silo. Razvijati morajo njegovo razredno zavest in ga organizirati v politični boj proti carizmu.¹⁹

V boju proti narodnikom je Lenin hkrati nastopil tudi proti začasnim »sopotnikom«, proti tako imenovanim »legalnim marksistom«, ki so bili v bistvu meščanski liberalci. Boj proti narodnikom so skušali izrabiti za to, da bi podredili delavsko gibanje interesom meščanstva. Skušali so uničiti revolucionarno vsebino marksizma in ga spremeniti v meščanski reformizem. Boj z legalnimi marksisti je Lenin začel z nastopom proti njihovemu glavnemu zastopniku — Petru Struveju. Jeseni leta 1894 je na ožjem sestanku peterburških marksistov

¹⁵ Ibidem, str. 106, 120—121.

¹⁶ Krupska, *Erinnerungen I*, str. 14.

¹⁷ Ibidem, str. 17.

¹⁸ Ibidem, str. 18.

¹⁹ Lenin, *Izbrana dela I*, str. 153.

in v prisotnosti predstavnikov legalnega marksizma prebral referat o Struvejevi knjigi.²⁰ V njem je ostro in odločno kritiziral Struvejeva stališča. Poudaril je, da so legalni marksisti meščanski demokrati, ki so se razšli z narodništvom in so v boju z njim prešli od narodniškega, malomeščanskega (ali kmečkega) socializma ne k proletarskemu socializmu, temveč k meščanskemu liberalizmu. Lenin je bil tedaj mnenja, da je možno začasno sodelovanje z »legalnimi marksisti«, da bi jih izkoristil v boju proti narodnikom. Pri tem pa je Lenin zahteval popolno idejno, politično in organizacijsko samostojnost, popolno svobodo kritike začasnega in nezanesljivega zaveznika. Kot rezultat tega sporazuma je izšel spomladi 1895 legalni zbornik »Gradivo za karakteristivo našega gospodarskega razvoja« s članki Lenina, Plehanova, Strujeva in drugih.²¹ V obsežnem članku »Ekonomska vsebina narodništva in njegova kritika v knjigi g. Strujeva«, je Lenin podal izčrpno kritiko narodništva, njegovih socioloških in ekonomskih nazorov in razložil svoje poglede na ekonomski razvoj Rusije. Delo je v mnogih pogledih osnutek poznejših Leninovih ekonomskih del, zlasti njegove knjige »Razvoj kapitalizma v Rusiji«. Sočasno s kritiko narodništva je Lenin opozoril na demokratične prvine, ki jih vsebuje narodniški program in ki izražajo interese mestne in vaške male buržoazije. Glavno napako Strujeva in drugih »legalnih marksistov« je videl v meščanskem objektivizmu, ki vodi k opravičevanju in povelečevanju kapitalizma, k zabrisovanju razrednih protislovij. Lenin je zlasti poudaril dejstvo, da se je Struve odpovedal nauku o socialistični revoluciji in diktaturi proletariata.

Kljub živemu publicističnemu delu je Lenin ostal sredi praktičnega političnega dela. »Zanimal se je za vsako malenkost, ki je osvetljevala način življenja delavcev. Iz posameznih drobnih podatkov si je prizadeval zajeti življenje delavca v celoti, najti tisto, česar bi se mogel oprijeti, da bi se delavcu še bolj približal z revolucionarno propagando«, je zapisala Krupska. Proučeval je tovarniško zakonodajo in menil, da je s pojasnjevanjem teh zakonov delavcem najlažje pojasniti povezanost njihovega položaja z državno ureditvijo. Mnogi članki iz tega obdobja obravnavajo tematiko, ki je neposredno povezana s položajem in bojem petrograjskih delavcev.²²

25. aprila 1895 je Lenin odpotoval v inozemstvo. V Švici se je prvič srečal s Plehanovim, Akselrodom in Vero Zasuličevno. Z njimi se je dogovoril o skupnem delu ter pretresel vrsto političnih in organizacijskih vprašanj. Dogovorili so se o izdajanju popularnih zbornikov za delavce. V Švici je Lenin preživel poldrug mesec, nekaj več kot dva meseca pa v Parizu in Berlinu. Njegova pisma materi iz tega obdobja so polna zanimivih opažanj. Ob Engelsovi smrti leta 1895 je napisal članek In memoriam Friedricha Engelsa²³, v katerem je očrtal pomen in vlogo revolucionarnega gibanja v Rusiji za zapadnoevropsko delavsko gibanje.

Takoj po vrnitvi v domovino se je Lenin z vso vnemo lotil utrjevanja in širjenja socialnodemokratične organizacije. Vse peterburške marksistične delavske krožke je združil v enotno organizacijo, ki je dobila naziv »Zveza borbe za osvoboditev delavskega razreda«. Pri ilegalnem delu mu je pomagala zaro-

²⁰ Lenin, Sočinenija V/I, Ekonomičeskoe sodržanie narodničestva i kritika ego v knige g. Struje (Otraženje marksizma v buržuaznoj literature), str. 347–534.

²¹ Carska vlada je ta zbornik sprva dovolila. Ko pa je izšel, so ga zaplenili in zažgali. Le kakih sto izvodov so rešili in razširili po socialnodemokratičnih krožkih.

²² Lenin, Sočinenija V/II, Objasnenje zakona o štrafah, vziimaemyh s rabočih na fabrikah i zavodah, str. 15–60; K rabočim i rabotnicam fabriki torntona, str. 70–74 itd.

²³ Lenin, Sočinenija V/II, Friedrich Engels, str. 5–14. Članek je izšel v prvi in drugi številki zbornika »Delavec« brez Leninovega podpisa.

čenka Krupska. Za ilegalne krožke je Lenin pisal brošure, organiziral je stavke, podučeval tovarniške delavce v marksizmu in se seznanjal z življenjskimi pogoji peterburških delavcev. Leninova aktivnost je bila trn v peti carski policiji. 8. decembra 1895 so ga aretirali in organizacijo »Zveza borbe« razbili.

V zaporu je Lenin prebil 14 mesecev. Tu je pričel pisati delo »Razvoj kapitalizma v Rusiji«, ki je legalno izšlo leta 1899 v Peterburgu. Uporabljal je biblioteko jetnišnice, prek svoje družine pa je dobival gradivo in knjige od zunaj. Iz pisem sestri Ani je razvidno, kako disciplinirano in vztrajno je proučeval gospodarstvo Rusije. Kot je zapisal brat Dimitrij je večkrat obžaloval, češ da so ga prehitro izpustili; če bi ostal v ječi dalj časa, bi lahko knjigo dokončal. Krupska pa je zapisala, da je v šali potožil: »Škoda, da so me prehitro izpustili. Knjigo bi moral temeljiteje obdelati. V Sibiriji bo težko priti do knjig.«²⁴ Lenin je v ječi pisal tudi letake, brošure in koncipiral program za prvi strankin kongres, ki so ga nameravali sprva sklicati precej pred letom 1898. V njem je formuliral osnovne cilje socialnodemokratskega gibanja.²⁵ 29. januarja 1897 je bil obsojen na tri leta pregnanstva v Vzhodni Sibiriji.

Peterburško obdobje je v Leninovem življenju zelo pomembno. Razvil je odločen boj proti narodnikom, z »legalnim marksizmom« in prvim pojavom ekonomizma. Po mnenju Krupske je takrat dozorel v voditelja delavskih množic.²⁶ Sam pa je zapisal, da si je v tem obdobju predvsem prizadeval, da vzpostavi tesno zvezo z delavci. Umel je povezovati propagando marksizma s proučevanjem ruske stvarnosti. O najbolj zapletenih teoretičnih vprašanjih je govoril jasno in preprosto. Spoznal je nujnost, da preidejo socialni demokrati od propagande po krožkih k široki politični agitaciji.

Pred odhodom v Sibirijo so mu dovolili, da uredi nekatere osebne zadeve; nekaj dni se je zadržal tudi pri svoji materi v Moskvi. Na materino prošnjo mu je bilo dovoljeno, da odpotuje v pregnanstvo 17. februarja 1897 sam in na svoje stroške. Po nekaj tednih je pisal materi, da je svojo nervoznost pustil v Moskvi. »Sedaj živim znatno manj v negotovosti in zato se počutim dobro.« 4. marca je prišel v Krasnojarsk, kjer je moral čakati skoraj dva meseca, da so mu določili stalno mesto pregnanstva. Čas je izkoristil za delo v bogati knjižnici krasnojarskega trgovca, bibliofila Judina. Izpisoval si je potrebne podatke za knjigo »Razvoj kapitalizma v Rusiji« in pripravljala članek »Karakteristika ekonomskega romantizma«. Sestajal se je tudi z znanimi marksisti, ki so tam živeli. Končno so mu sporočili, da mora svoje pregnanstvo preživeti v vasi Šušenskeje v minusinskem okraju jenisejske gubernije, kamor je maja prišla za njim tudi Krupska, njegova bodoča žena, ki so jo aretirali zaradi zvez z organizacijo »Zveza borbe«. Dobila je dovoljenje, da prebije pregnanstvo skupaj z Leninom, s katerim se je poročila 10. julija 1898.²⁷

V treh letih pregnanstva je Lenin napisal nad 30 del. Dokončal je tudi knjigo »Razvoj kapitalizma v Rusiji«.²⁸ V tem pomembnem delu je dokazal, da gre razvoj agrarnih odnosov v Rusiji v kapitalistično smer tako v gospodarstvu zemljiških gospodov kot v kmečkem gospodarstvu, tako zunaj srenje kot v njej. Pojasnil je tudi položaj in vlogo različnih razredov v Rusiji ob koncu 19. stoletja,

²⁴ Krupska, *Erinnerungen I*, str. 30–31.

²⁵ Lenin, *Izbrana dela I*, str. 212–213; glej tudi Lenin *Sočinenija V/2*, stran 83–110.

²⁶ Krupska, *Erinnerungen I*, str. 28–29.

²⁷ Krupska je kasneje podala izčrpen opis njunega življenja v pregnanstvu. Glej Krupska, *Erinnerungen I*, str. 35–50.

²⁸ Lenin, *Sočinenija V/III*, *Razvitie kapitalizma v Rossii*, str. 1–609.

posebno proletariata in kmetov. Na osnovi analiz v tem delu je kasneje oblikoval taktiko boljševikov v revoluciji 1905—1907. Napisal je tudi brošuro »Naloge ruskih socialnih demokratov«, v kateri je posplošil izkušnje peterburške Zveze borbe in postavil temelje političnemu programu in taktiki ruske revolucionarne socialne demokracije. Vse pogosteje je razmišljal, kako bi bilo treba pravilno usmeriti delo in izbrati sposobno socialnodemokratsko vodstvo. V vrsti člankov je položil temelje političnemu programu in taktiki ruske socialne demokracije.²⁹ Pozival je delavske krožke, naj se zedinijo v enotno socialnodemokratsko stranko. Čimbolj se je pregnanstvo bližalo koncu, toliko bolj je Iljič mislil na bodoče delo. Poročila iz Rusije so bila skopa: rastle in krepile se je ekonomizem. Socialnodemokratska stranka dejansko sploh ni obstajala. Lenin je vse bolj intenzivno razmišljal, kako bi bilo mogoče usmeriti delo v pravi tok in stranki dati sposobno vodstvo. »Vladimir Iljič v poslednjih mesecih pregnanstva ni mogel več spati in je strašno shujšal. V nočeh brez spanja je v mislih obdeloval svoj načrt v vseh podrobnostih«, je zapisala Krupska.

PRVA EMIGRACIJA

II.

Po izteku pregnanstva (29. januarja 1900), letih šolanja, kot je zapisala Krupska, se je Lenin ves zavzet lotil priprav za izdajanje občeruskega časopisa, ki naj bi izhajal v inozemstvu in bil čimbolj povezan z revolucionarnim delom v Rusiji. Vse leto 1900 je posvetil delu za izdajanje lista. Vzpostaviti je bilo treba zveze z mnogimi socialnimi demokrati v Rusiji, si zagotoviti njihovo pomoč, določiti bodoče zaupnike, dogovoriti se o njihovem delu in zbrati sredstva za tisk. Vse to delo je Lenin opravljal v izredno neugodnih pogojih, saj so mu prepovedali bivanje v glavnih mestih in v vseh industrijskih središčih. Za svoje bivališče si je izbral Pskov, ki je postal središče dejavnosti socialnih demokratov. Neštete prošnje so tedaj romale k policijskemu direktorju, da bi mu dovolili obisk ali bivanje pri ženi v Ufi, ker ji čas pregnanstva še ni iztekel. Kljub šikanam policije je Leninu uspelo potovati po Rusiji, vzpostavljati zveze in pridobivati pristaše za novi list. Dvakrat je tudi ilegalno potoval v Peterburg. Ko je potoval drugič z izstopno vizo za inozemstvo v žepu, so ga skupaj z Martovim, bodočim voditeljem menjševikov, na ulici aretirali. Sam je zapisal: »Zgrabili so me ravno za lakti, tako da nikakor nisem mogel česa vreči iz žepa. Tudi na vozu sta me dva vso pot držala za roke.« Pri sebi je imel spisek zvez z inozemstvom, napisan s kemičnim črnilom na nekakšen račun. Policija temu listu ni posvetila pozornosti. Lenina so pridržali nekaj dni v zaporu in ga nato izpustili. Odpotoval je v Ufo in se tam po izjavah Krupske zadržal okoli 10 dni. Nato je 16. junija 1900 z legalnim vizumom skupaj z Martovim in Potresovim odpotoval v inozemstvo, v svojo prvo emigracijo, ki je trajala več kot pet let.

Življenjska pot poklicnih ruskih revolucionarjev je bila v pogojih carskega avtokratizma zelo trnova. Po njej je stopal tudi Vladimir Iljič. Zaporu je sledilo pregnanstvo v Sibirijo, vrnitev in pot v tujino.

²⁹ Lenin, Sočinenija V/II, Zadači ruskih social-demokratov, str. 433—470; K karakteristike ekonomičeskogo romantizma, str. 119—262 itd.

V Evropi je Lenin takrat že užival sloves pisatelja, žurnalista in organizatorja podtalnega gibanja. To mu je olajšalo povezavo s kolonijo ruskih emigrantov, ki so s svojo vnemo in duhovno veličino pritegovali mlade ruske revolucionarje. Starejši marksisti Plehanov, Akselrod in Vera Zasulič so Lenina sprejeli kot učenca, čeprav je prišel v inozemstvo že kot formiran marksist s pomembnimi političnimi izkušnjami, z velikim teoretičnim znanjem in dobro premišljenim ciljem.³⁰ Z vso vnemo se je Lenin takoj lotil organizacijskih priprav za izdajo političnega lista Iskra. »Bil je zaskrbljen«, je zapisala Krupska, »ker ni šlo tako hitro, kot je želel.« Pogovori s starejšo generacijo marksistov o organizaciji in programu Iskre so bili zelo burni. V avgustu leta 1900 so se zbrali v kraju Corsier (blizu Ženeve). Plehanov in Akselrod sta hotela, naj bi izhajal časopis v Švici pod njunim neposrednim vodstvom. S težavo so se sporazumeli, da bodo list začeli izdajati v Münchnu, kjer se je naselilo jedro uredništva (Martov, Potresov, Zasuličeva, Lenin). Sredi aprila 1901 je prišla tja tudi Krupska.³¹ Hkrati z Iskro so organizirali izdajanje znanstveno-politične revije Zarja.

Oktobra leta 1900 je izšla programska izjava uredništva Iskre, ki jo je napisal Lenin. Poudaril je, da je naloga časopisa predvsem, da ustvari idejno in organizacijsko enotnost ruske socialne demokracije in zgradi stranko. To pa je bilo mogoče doseči le v odločilnem boju proti ekonomistom. Prva številka je izšla 11. decembra 1900 z uvodnikom »Pereče naloge našega gibanja«, ki ga je napisal Lenin, in je nakazal osnovno usmeritev lista. Njegovo programsko geslo je bilo: Zgraditi je treba čvrsto, organizirano stranko, brez katere delavski razred ne more opraviti svojega zgodovinskega poslanstva. Iskra je začela izhajati v času, ko se je pričelo revolucionarno gibanje v Rusiji krepiti. Delavski razred Rusije je prehajal od ekonomskih stavk k političnim stavkam in demonstracijam, stopal je v revolucionarni boj s carskim absolutizmom. Bližajoče se revolucionarno gibanje je zahtevalo, da osnujejo enotno centralizirano stranko, ki bo sposobna voditi revolucionarno gibanje ter popeljati delavce in kmete v boj proti carizmu. Zgraditi tako stranko v ognju carističnega preganjanja in hkrati obvladati zaostalost ter ozki praktičizem je bila izredno zapletena naloga. Vsa Leninova aktivnost je bila podrejena temu cilju.

V 4. številki Iskre maja leta 1901 je izšel Leninov članek »S čim začeti?«. Predstavljal je osnutek načrta za zgraditev marksistične stranke, ki ga je Lenin kasneje leta 1902 razvil in razširil v svojem znanem delu »Kaj storiti?« Po besedah Krupske je bilo to Leninovo delo poziv delavcem, naj organizirajo in ustvarijo osnovo, potrebno za delovanje revolucionarne marksistične stranke. Ko je razkrinkaval slabosti ekonomizma, je takole zapisal: »... revolucionarni socialni demokrati nismo zadovoljni s tem klečeplazenjem pred spontanostjo..., zahtevamo, da se taktika, ki je vladala zadnja leta, spremeni in izjavljamo: Preden se bomo zedinili in zato, da bi se zedinili, se moramo najprej odločno in določno razmejiti.«³² Lenin je poudaril, da socialistična ideologija ne more zrasti iz spontanega gibanja, temveč iz znanosti.³³ »Razredno politično zavest je mogoče prinesiti delavcu samo od zunaj, to je zunaj ekonomskega boja.« Opozarjal je, da ekonomisti zmanjšujejo politične naloge stranke in delavskega

³⁰ Trotzki L, Über Lenin, Berlin 1924 (dalje navajam: Trotzki, Über Lenin), str. 47.

³¹ Krupska, Erinnerungen I, str. 60–61.

³² Lenin, Kaj storiti? Izbrana dela I, str. 200.

³³ Ibidem, str. 209. — »Delavski razred si lahko s svojimi lastnimi silami ustvari zgolj tradeunionistično zavest, tj. prepričanje, da se je treba združevati v zveze, se boriti s podjetniki, zahtevati od vlade, da izda te ali one za delavce nujno potrebne zakone, ipd.«

razreda, odtegujejo proletariat od splošnega političnega boja s carizmom in omejujejo njegove naloge, na ekonomski boj z gospodarji in vlado.³⁴ »Ideal socialnega demokrata ne sme biti tajnik tradeuniona, temveč ljudski tribun, ki zna reagirati na vse in vsakršne pojave samovolje in zatiranja«, je poudaril Lenin.³⁵ Lenin je pisal, da je teorija spontanosti pri ekonomistih tesno povezana s »podrepništvom« v politiki. Vlogo avantgarde lahko izpolni samo stranka, ki jo vodi napredna teorija.³⁶ Kritiziral je rokodelstvo, malenkostni praktikizem in nepovezanost krajevnih organizacij. Pred novo organizacijo je postavil veliko zgodovinsko nalogo. Takole je zapisal: »Zgodovina je zdaj postavila pred ruski proletariat neposredno nalogo, ki je bolj revolucionarna kot vse neposredne naloge proletariata v katerikoli drugi deželi. Z uresničevanjem te naloge, z uničenjem najmočnejšega branika ne samo evropske, marveč tudi (zdaj lahko rečemo) azijske reakcije, bi ruski proletariat postal avantgarda mednarodnega revolucionarnega proletariata. In upravičeno lahko računamo, da si bomo priborili ta častni naslov, ki so ga zaslužili že naši predhodniki, revolucionarji sedemdesetih let, če bomo znali naše tisočkrat širše in globlje gibanje navdihniti z isto brezpogojno odločnostjo in energijo.«³⁷

Postavljalo se je vprašanje, po kakšni poti bo krenilo delavsko gibanje. Treba je bilo rešiti vprašanje odnosa med spontanim gibanjem delavskega razreda in socialistično ideologijo. Po Leninovem načrtu bi morala biti stranka sestavljena iz dveh delov: iz ozkega kroga vodilnih delavcev, predvsem poklicnih revolucionarjev, in iz široke mreže obrobnih partijskih organizacij.³⁸ Važno vlogo pri osnovanju stranke je odigrala Iskra, katere iniciator je bil Lenin.

Vse dopisovanje Iskre s poverjeniki in organizacijami v Rusiji je bilo v Leninovih rokah. Pri tem mu je aktivno pomagala Krupska.³⁹

Lenin je v Münchnu preživel poldrugo leto in napisal tu večino svojih člankov za Iskro. V njih je razkrinkaval carizem, njegovo politiko osvajalnih vojn in roparskih pohodov, okrutno izkoriščanje množic, kritiziral je ekonomiste in bundovski nacionalizem. Mnogo pozornosti je posvetil izdelavi teoretičnih pogledov in praktični politiki partije na področju kmečkega vprašanja.⁴⁰

³⁴ Ibidem, str. 237. »Socialna demokracija zastopa delavski razred ne samo glede njegovega odnosa do določene skupine podjetnikov, marveč tudi glede njegovega odnosa do vseh razredov sedanje družbe, do države kot organizirane politične sile. Zato se seveda socialni demokrati ne le ne smejo omejevati na ekonomski boj, marveč tudi ne smejo dopustiti, da bi bilo organiziranje ekonomskih razkritij glavni del njihove dejavnosti. Aktivno se moramo lotiti dela za politično vzgojo delavskega razreda, za razvijanje njegove politične zavesti.«

³⁵ Ibidem, str. 262. »Da delavec postane socialni demokrat«, je zapisal Lenin na strani 251, »si mora jasno predstavljati ekonomsko naravo in socialno politično fiziognomijo zemljiškega gospoda in popa, visokega uradnika in kmeta, študenta in lumpenproletarca, poznati mora njihove močne in šibke strani, znati mora ločiti med tistimi običajnimi frazami in vsemi mogočnimi sofizmi, s katerimi vsak razred in vsak sloj prikriva svoje egoistične namene in svojo pravo notranjost, znati mora razlikovati, katere ustanove in zakoni odsevajo in kako odsevajo te ali druge interese.«

³⁶ Ibidem, str. 203.

³⁷ Ibidem, str. 206.

³⁸ Ibidem, str. 295.

³⁹ Ibidem, str. 295. Lenin je na strani 308 takole pojasnil svoje organizacijske poglede: »1. nobeno revolucionarno gibanje ne more biti trdno brez trdne organizacije voditeljev... 2. da je potreba po taki organizaciji tem nujnejša in da mora taka organizacija biti tem trdnjša, čim širša je množica, ki je spontano pritegnjena v boj in ki tvori bazo gibanja ter sodeluje v njem... 3. da mora taka organizacija obstajati poglavito iz ljudi, ki se poklicno ukvarjajo z revolucionarnim delovanjem; 4. da bo v absolutistični deželi tem težje poloviti tako organizacijo, čim bolj bomo zožili sestav njenih članov, tako, da bodo v njej sodelovali samo tisti člani, ki se poklicno ukvarjajo z revolucionarnim delovanjem in so se poklicno izsolali v umetnosti, kako se je treba boriti s politično policijo, 5. tem širši bo sestav ljudi tako iz vrst delavskega razreda kakor tudi iz drugih družbenih razredov, ki bodo imeli možnost, sodelovati v gibanju in aktivno delati v njem.«

⁴⁰ Krupska, Erinnerung I, str. 186.

⁴¹ V aprilu 1901 je objavil v Iskri članek »Delavska partija in kmetje«.

V tem času je Vladimir Uljanov prvič začel podpisovati svoja dela s psevdonimom Lenin. Z neverjetnim optimizmom je gledal v revolucionarne perspektive. »Kot majhna skupina stopamo po stmi in težavni poti; čvrsto se držec za roke. Z vseh strani nas obdajajo sovražniki in skoraj vedno moramo hoditi pod njihovim ognjem«, je zapisal. Skoraj ves čas se je moral boriti proti omahovanjem v uredništvu. Po izjavah Krupske je bil sprva navdušen nad Plehanovim, Akselrodom in Zasuličevu. Skupina iz Osvoboditve dela pa ni pripisovala Iskri nobene pomembne vloge. »Plehanova je spremljala tragična usoda«, je zapisala Krupska. »Na področju teorije so bile njegove zasluge za delavsko gibanje neverjetno velike. Toda leta emigracije niso šla mimo njega brez sledi — odtujila so mu rusko stvarnost. Široko množično gibanje proletariata se je razvilo prav v času, ko je bil v inozemstvu... žal ni videl ruskih delavskih množic, ni jih doživel.«⁴¹ Tudi Trocki se je kasneje leta 1924 pridružil temu stališču. Zapisal je, da so Plehanov, Akselrod in Zasuličeva preživeli 20 let v emigraciji. »Zanje sta bili 'Iskra' in 'Zarja' predvsem literarno početje. Nasprotno pa za Lenina neposreden instrument revolucionarne akcije.«⁴² Plehanov je bil po mnenju Trockega globoko revolucionaren skeptik.⁴³ Odnosi med Leninom in Plehanovim so se vse bolj zaostrovali. Lenin je v članku »Preganjanci deželnih uprav in Hanibali liberalizma« nastopil proti liberalcem in kritiziral njihovo politično bojazljivost. Plehanov pa je takšni oceni nasprotoval. Še večja nesoglasja so se pojavila glede vprašanja strankinega statuta. Programski osnutek je sprva napisal Plehanov. Lenin je razblinjenost tega osnutka ostro kritiziral. Zahteval je, da je treba v programu jasno poudariti vodilno vlogo delavskega razreda. V začetku aprila leta 1902 se je zbralo uredništvo v Zürichu, da bi dokončno pretreslo načrt programa. Lenin se tega posvetovanja ni udeležil. Po izjavah Krupske je ta spor spravil Lenina »iz tira«. »Mučili sta ga nespečnost in nervoza. Plehanov pa je bil jezljiv in zajedljiv.«⁴⁴

Ko Iskre ni bilo več mogoče tiskati v Münchnu oz. Leipzigu zaradi nasprotovanja tiskarja, se je uredništvo preselilo v London, kamor je 30. marca 1902 odpoval tudi Lenin.

»Münchensko obdobje«, je zapisala Krupska, »nam je ostalo vselej v prijetnem spominu. Naslednja leta emigracije so bila za nas znatno težja.« V münchenskih letih med Vladimirjem Iljičem, Martovim, Potresovim in Vero Zasuličevu še ni bilo bistvenih razlik. Vsi so svoje sile osredotočali na skupen cilj — na izdajo vseruskega časopisa. Vsi so čutili rast organizacije, vse je prežemala zavest, da so odkrili pravo pot za ostvaritev stranke.

Boj v uredništvu Iskre se je vedno bolj zaostroval in vzel Leninu mnogo časa in moči. Lenin se je v Londonu tudi seznanjal z angleškim delavskim gibanjem. Veliko časa pa je preživel v knjižnici Britanskega muzeja.

V oktobru leta 1902 je prišel v London še en begunec iz Sibirije. V zgodnjih jutranjih urah je nestrpnost potrkal na vrata Leninovega stanovanja, na vrata zgodovine, Lev Bronstein Davidovič Trocki.⁴⁵ Zaradi njegove pisateljske nadarjenosti je postal Lenin pozoren nanj in ga je poklical v London. Kržižanovski

⁴¹ Krupska, *Erinnerungen I*, str. 61–62.

⁴² Trocki, *Über Lenin*, str. 51.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Krupska, *Erinnerungen I*, str. 74–75.

⁴⁵ *Deutscher I., Der Bewaffnete Prophet 1919–1921/I*, Stuttgart 1962 (dalje navajam; *Deutscher: Der Bewaffnete Prophet*, str. 66; Glej tudi Trocki, *Über Lenin*, str. 13; *Mein Leben*, str. 135–136 glej tudi Krupska, *Erinnerungen*, str. 92. V nemški izdaji svojih spominov iz leta 1929 je Krupska na strani 96 poročala zelo izčrpno in toplo o prvem srečanju Trockega z Leninom, v kasnejših izdajah pa je to srečanje le bežno zabeležila.

mu je zaradi sposobnosti v sukanju peresa dal ilegalno ime »Pero«. Novega sodelavca je Lenin takoj zaposlil pri Iskri. Želel ga je celo vključiti v redakcijski odbor in tako izravnati razmerje sil sebi v korist.⁴⁶ Plehanov se je temu ostro protivil. Nejevoljen zaradi Leninovih pohval Trockega je v začetku februarja pisal Leninu: »Povedati hočem resnico. Pero »Peresa« mi trenutno ne ugaja preveč. Je zelo zajedljivo, preveč ostrine, več hrupa kot vsebine. Nekateri izrazi so povsem napačni in lahko dajo povod za posmeh.«⁴⁷ Antipatija Plehanova do Trockega se je stopnjevala do sovraštva.⁴⁸ Nasprotno pa je Lenin zelo ugodno ocenjeval delo Trockega pri Iskri in njegove nastope.⁴⁹ Menil je, da bo Trocki koristno populariziral smernice njegove politike. Martov ga je podprl in predvsem poudaril govorniške sposobnosti Trockega. Plehanov pa je še naprej vztrajal pri zahtevi, naj bi razpravljali o sprejemu Trockega v redakcijo šele po drugem strankinem kongresu, za katerega so bile priprave v polnem teku. Lenin se je skrbno pripravljaj na ta kongres, ki naj bi utrdil rezultate skoraj triletnega delovanja Iskre. Izdelal je načrt partijskega statuta, pripravil pravilnik, dnevni red in sklepe za celo vrsto vprašanj, ki so bila določena za razpravo na kongresu. Pod njegovim neposrednim vodstvom je bil sestavljen organizacijski komite za sklicanje drugega strankinega kongresa.

DRUGI KONGRES RUSKE SOCIALDEMOKRATSKE STRANKE

III.

Za veterane ruskega socialističnega gibanja je pomenilo sklicanje drugega kongresa uresničenje sanj, ki so jih že dolgo gojili po ječah, v pregnanstvu in izgnanstvu v tujini. Opozicijo so na kongresu pričakovali z dveh strani: od ekonomistov in judovskega bunda, ki se je zavzemal za poseben položaj v okviru stranke. Obe skupini sta bili v manjšini.

Glavna naloga kongresa, ki je pričel z delom v Bruslju in se nadaljeval v Londonu, je bila ustvaritev socialnodemokratske stranke na načelih in organizacijskih osnovah, ki jih je postavila Iskra.⁵⁰ Program in smer Iskre naj bi postala program in smer stranke, iskrovske organizacijske načrte pa naj bi kongres potrdil kot organizacijski statut partije. Sestav kongresa pa ni bil homogen. Privrženci Iskre, ki so predstavljali večino, so se cepili v več skupin.⁵¹ V takih okoliščinah se je moral kongres nujno spremeniti v torišče boja za zmago Iskrine smeri.

⁴⁶ Glej Deutscher: *Der bewaffnete Prophet I*, str. 68–74;

⁴⁷ Pismo Plehanova Leninu v začetku februarja 1903. Leninski sbornik IV, str. 211.

⁴⁸ Glej Pis'ma Akselroda i Ju. O. Martova, Berlin 1924, str. 103.

⁴⁹ Leninovo pismo Plehanovu z dne 2. marca 1903. Leninski sbornik IV, str. 221. Takole je Lenin pisal: »... Trocki dela zelo marljivo za Iskro in ima /z velikim uspehom/ predavanja. Za članke in pripombe k aktualnim vprašanjem nam ni le zelo koristen, temveč prav neogibno potreben. Trocki je brez nadaljnega prepričan in energičen človek izrednih sposobnosti, ki lahko še veliko stori. Tudi glede prevodov in popularne literature lahko mnogo daje... Stilistične pomanjkljivosti niso nobena pomembna napaka. To se bo izravnalo.« Glej tudi Lenin, *Sočinenija V/46*, str. 277–278.

⁵⁰ Kongres ruske socialnodemokratske stranke se je sestavil v začetku julija 1903 v Bruslju v hiši Maison du Peuple. Prisotnih je bilo 44 delegatov z odločujočim, 14 delegatov pa s posvetovalnim glasom.

⁵¹ Po izjavah Lenina so se delegati delili takole: 1. večinski iskrovci, 2. manjšinski iskrovci, 3. center in 4. protiskrovci. Razmerje sil na kongresu je bilo takšno, da bi lahko dobili nasprotniki Iskre premoč, ker so se iskrovci razcepili. Glej Lenin, *Izbrana dela I*, Korak naprej, dva koraka nazaj, str. 527.

Zapiski s kongresa dajejo le blede sliko debat; namesto celotnih govorov navajajo samo zgoščene povzetke. Prvo vprašanje, ki je izzvalo razprave in razkrilo nesoglasja med skupinami, je bila prva točka dnevnega reda: položaj 'bunda' v stranki. Bund si je lastil poseben položaj v partiji. Judovske organizacije so zahtevale avtonomijo s pravico, da volijo svoj lastni centralni komite in vodijo svojo lastno politiko v vprašanih, ki se tičejo judovskega prebivalstva. Zahtevali so, naj socialnodemokratska stranka prizna 'bund' kot edinega zastopnika med judovskimi delavci in »kulturno avtonomijo«, da o svojih kulturnih zadevah odločajo sami. Hoteli so imeti lastne šole v judovskem jeziku. Martov, ki je bil eden od ustanoviteljev 'bunda', je njihove zahteve ogorčeno zavrnil. Trocki je njihove predloge zavrnil s še večjo ostrino.⁵² Če bi ugodili zahtevi bunda, bi to vsekakor pomenilo razdeliti delavce v partijskih organizacijah po nacionalnih organizacijah in se odpovedati enotnim razrednim teritorialnim organizacijam. Sprejem takšnega predloga bi bil lahko precedenčni primer za druge skupine. Če bi takšen predlog sprejeli, bi morali opustiti ustvaritev centralizirane organizacije. Na kratko rečeno, bund je skušal pripraviti privrženca Iskre, da bi se odpovedali svoji vodilni ideji in vsemu, kar so za njeno uresničenje storili. Kongres je odklonil bundovski organizacijski nacionalizem in separatizem. Bundovci so iz protesta kongres zapustili. »Odhod bunda iz partije je pokazal«, je pripomnil Lenin, »da smo očitno pravilno presodili stvar: če se nam bund ni hotel pridružiti in priznati organizacijskih načel, za katera se je skupaj z Iskro odločila večina partije, bi bilo brez koristi in nesmiselno 'ustvarjati videz', kot da korakamo skupaj, in samo zavlačevati kongres.«⁵³

Oster spor so vodili tudi privrženca Iskre in ekonomisti. Ekonomisti so protestirali proti privilegiranemu položaju stranke v odnosu do sindikalnih zahtev. Nasprotovali so centralistični organizaciji, ki bi ekonomiste obsodila na nemoč. Njihovi pristaši (Martynov in Akimov) so obdolžili iskrovce diktatorskega jakobinskega ravnanja.⁵⁴ »Okrog tega spornega vprašanja, se je razvil konflikt starih krožkov in skupinic z obnavljajočo se partijo«, je poudaril Lenin. »Naloga opozicije je bila ... zavarovati neodvisnost, posebnost in klikarske interese malih skupin, da jih ne bi pogoltnila velika partija, ki se je gradila na iskrovskih načelih.«⁵⁵ Trocki je Lenina v boju proti ekonomistom sprva podpiral.⁵⁶ Tudi Plehanov je poudaril, da se ruski socialni demokrati ne bodo obotavljali uničiti meščanske svoboščine ali parlamentarne institucije, če bodo prišli po strmoglav-

⁵² Po izjavah Trockega je cilj socializma, da odpravi ovire med rasami, religijami in nacionalnostmi, ne more pa si postaviti za cilj, da takšne ovire vzpostavi. Trocki je priznaval Judom pravico do šol v njihovem jeziku, če to želijo. Njegovo asimilacijsko teorijo so podprli Martov, Akselrod, Deutsch in drugi socialisti judovskega porekla. Bili so mnenja, da Judje kot separatna skupnost nimajo bodočnosti. Vezi, ki so oklepale Jude, je bila religija, ki je bila po njihovem mnenju v procesu razkroja ali pa navidezni nacionalizem, ki se je poosebljal v zionizmu.

⁵³ Lenin, Korak naprej, dva koraka nazaj, Izbrana dela I, str. 391.

⁵⁴ Takšna odločitev se je takrat prvič pojavila v protokolih ruske socialne demokracije.

⁵⁵ Lenin, Korak naprej, dva koraka nazaj, Izbrana dela I, str. 396. »Nobena prisilna grupacija ni dovoljena v enotni partiji je poučeval Martov zagovornike krožkarstva, ne da bi slutil, kako s temi besedami biča svoje lastno politično vedenje ob koncu kongresa in po njem«, je zapisal Lenin.

⁵⁶ Trocki je dejal, da bi bil boj za majhne gospodarske pridobitve in reforme le tedaj smiseln, če bi prispeval k mobilizaciji sil delavskega razreda za revolucijo. »Socialnodemokratska stranka se v bistvu sama reformira v svojem boju za reforme s tem, da reformira zavest proletariata in ga pripravlja za revolucionarno diktaturo«. Vladajoči razredi bi glasovali za reforme samo, če bi jih ogrožala revolucija, je opozoril Trocki. Trocki je sprva na kongresu branil centralistični organizacijski koncept. Menil je, da so stranki potrebna striktna določila, s pomočjo katerih bi lahko vodstvo izključilo tuje svetovnonazorske vplive, obdolžitve na račun jakobinstva pa je ironično zavračal. /Vtorej Sjevez RSDRP, str. 136–137, glej tudi Deutscher, Der Bewaffnete, Prophet I, str. 83.

ljenju carizma na oblast in bi bila ustavodajna skupščina sovražna do nove revolucionarne vlade. Njegovo geslo je bilo: »Salus revolucionis suprema lex«.

Solidarnost privrženecv Iskre se je vse bolj krhala. Neenotnost sprva ni bila posledica političnih nesoglasij, niti ne znanega § 1 statutih, ki je končno privedel do razcepa, temveč jo je povzročil dogodek, ki ni imel nič skupnega niti z organizacijskimi niti s političnimi principi. Lenin je iz praktičnih razlogov predlagal, da bi zmanjšali število članov redakcije Iskre od šest na tri. To naj bi bili Plehanov, Martov in on sam; Akselrod, Zasuličeva in Potresov bi izpadli. Lenin je s tem predlogom skušal povečati dejavnost redakcije. Trojica redaktorjev, ki jih je Lenin predlagal, so bili resnični stebri Iskre. Njegov predlog pa je izzval pri prizadetih čustveno reakcijo. Trocki, ki se je vse bolj navezoval na Akselroda in Zasuličevo, je povsem neupravičeno ocenil ta Leninov korak kot prizadevanje, da »odžaga« oba stara veterana gibanja. Vprašanje se je povezovalo z drugimi splošnimi problemi. Redakcijo Iskre naj bi še naprej sestavljalo strankino vodstvo. Centralni komite stranke, izvoljen na kongresu, naj bi deloval v Rusiji. Ker pa bi bili njegovi člani izpostavljeni nevarnosti aretacij, bi bilo težko ohraniti kontinuiteto vodstva. To bi bilo mogoče le v okviru emigrantskega centra, kakršnega je predstavljala Iskra. Lenin je zato predlagal izvolitev posebnega sveta, ki naj bi bil razsodnik med centralnim komitejem in redakcijo. Njegov načrt je bil, naj bi sestavljalo svet pet članov: dva iz vrst redakcije Iskre, dva iz centralnega komiteja, enega pa naj bi izvolil drugi kongres kot predsedujočega. Bilo je jasno, da bo predsedujoči Plehanov. Redakcija Iskre bi imela v svetu odločujoč vpliv.⁵⁷ Leninov organizacijski načrt so nasprotniki ostro kritizirali. Neupravičeno so mu očitali, da želi zagospodovati nad partijo. Privilegiran položaj bi pripadel Plehanovu, kasnejšemu Leninovemu nasprotniku, ne pa Leninu.

V takšnem vzdušju medsebojnih sumničenj in napetosti so obravnavali na plenarnem zasedanju vprašanje statutih.⁵⁸ Lenin je hotel dati stranki strnjeno organizacijsko obliko in precizno jasnost v partijskih odnosih. Po njegovi formuli bi bil lahko član stranke samo tisti, ki bi dejansko sodeloval v ilegalnih organizacijah. Besedilo Martova pa je dopuščalo rahlejšo organizacijo, ki bi ji lahko pripadali vsi, ki bi ilegalni organizaciji pomagali brez aktivnega sodelovanja. Ko so obe formulaciji primerjali, ni bilo videti, da bi bila razlika pomembna. Martov je bil že pripravljen, da svoj osnutek umakne. Kazalo je, da ni vzroka, da bi cepili stranko zaradi nekaterih formulacij.

Prepiri za kulisami, katerih vzrok je bil Leninov redakcijski načrt Iskre, so poglobili nasprotja med sodelavci Iskre. Lenin se je spraševal: »Ali bomo dosledno izvedli načela organizacije ali pa bomo blagoslovili nered in anarhijo. Ali bomo zgradili partijo, izhajajoč iz že ustvarjenega in strnjenege jedra socialnih demokratov, ki je organiziralo partijski kongres in ki mora širiti

⁵⁷ Lenin, Korak naprej, dva koraka nazaj, Izbrana dela I, str. 747–745.

⁵⁸ Ibidem, str. 423. Skupina Iskre je osnutek statuta pripravila že pred kongresom. Pri tem so se pokazale razlike med Martovim in Leninom. V osnutku Martova je § 1 takole definiral pripadnost k socialnodemokratski stranki: »Pripadnik Ruske socialnodemokratske delavske partije je vsakdo, ki priznava njen program in aktivno dela za uresničenje njenih nalog pod nadzorstvom in vodstvom organov partije.«

V Leninovem osnutku pa se § 1 glasi takole: »Član partije je vsakdo, ki priznava njen program in podpira partijo tako z materialnimi sredstvi kakor tudi z osebnim sodelovanjem v eni izmed partijskih organizacij.«

in krepiti raznovrstne partijske organizacije, ali pa se bomo zadovoljili s pomirljivo frazo, da so lahko vsi, ki pomagajo, člani partije?»⁵⁹

Leninovi govori na kongresu so bili uperjeni proti prizadevanjem vseh tistih, ki so hoteli ustanoviti raznobarvno in razblinjeno stranko. Na kongresu je prišlo do razcepa v stranki. Namesto ene stranke sta nastali dve frakciji. Plehanov je podpiral Lenina, Trocki pa mu je nasprotoval. S presenečenjem je Lenin opazoval preobrat Trockega. Prizadeval si je, da bi ga ločil od Martova in ga pritegnil na svojo stran. Na plenarnem zasedanju je Lenin opozoril Trockega na razlike med Martovimi in svojimi stališči »Ne smemo zamenjati partije kot vodilne organizacije delavskega razreda z vsem razredom.« Leninova prizadevanja, da bi preusmerili Trockega, pa so bili zaman.⁶⁰ Trocki je odločno vztrajal na svojem stališču. V spominih je molče prešel očitke, ki jih je tedaj izrekel proti Leninu. Lenina je obdolžil, da poskuša ustvariti zarotniško organizacijo ne pa stranke delavskega razreda. Trdil je, da je socializem zasnovan na zupanju v razredni instinkt delavcev in v njihovo sposobnost, da bodo dojeli svoje zgodovinsko poslanstvo. Zakaj torej ne bi stranka na široko odprla vrat delavcem, kot to svetuje Martov? Na takšne očitke je Lenin takole odgovarjal: »Da bi bili socialnodemokratska partija, si moramo pridobiti podporo razreda. Ni partija tista, ki mora obdajati zarotniško organizacijo, temveč revolucionarni razred, proletariat mora obdajati partijo, ki vključuje v sebi tako zarotniške kakor tudi nezarotniške organizacije.«

Kongres je z večino glasov sprejel osnutek statuta, ki ga je predložil Martov.⁶¹ To večino so dobili z glasovi delegatov bunda in ekonomistov. Ekonomisti so kasneje zapustili kongres, ker so privrženci Iskre glasovali proti njihovim zahtevam. Lenin je nato predložil svoj načrt za reorganizacijo redakcije Iskre. Trocki mu je nasprotoval in se zavzemal za to, da bi sestav redakcije Iskre ostal neizpremenjen.⁶² Isto stališče je zastopal tudi Martov. Pri glasovanju je Leninov predlog dobil dva glasova več. Večino je dobil tudi Leninov predlog kandidatov za centralni komite. Opozicija se je vzdržala glasovanja. Leninove privržence so odtlej imenovali »boljševike«, nasprotnike pa »menjševike«. Kljub temu, da zakonitosti sklepov ni bilo mogoče oporekati, so menjševiki še naprej nasprotovali sklepom drugega kongresa. Bojkotirali so novi centralni komite, Martov pa je izstopil iz redakcije Iskre. Lenin je odločno branil avtoriteto novega centralnega komiteja ter programska in statutarna načela nove stranke: »Vsi sklepi kongresa in vse volitve, ki jih je izvedel kongres, veljajo kot partijski sklepi, obvezni za vse partijske organizacije. Nihče in pod nobeno pretvezo jih ne more spodbijati; razveljaviti ali spremeniti jih more samo naslednji partijski kongres.«⁶³

Organizacijska nesoglasja so opozarjala na globoko krizo v stranki. Začel se je dolg, zapleten proces diferenciacije v stranki na revolucionarno in zmerno krilo. Pod carskim absolutizmom se zmerni socialisti niso mogli javno konstituirati kot stranka reform: manjkali so jim tedaj še parlamentarni okviri.

⁵⁹ Ibidem, str. 440–441. Ko je Lenin polemiziral z Akselrodom je zapisal: »Ne smemo misliti, da morajo partijske organizacije obstajati samo iz poklicnih revolucionarjev. Potrebujemo čimbolj raznotere organizacije vseh vrst, stopenj in otenkov, od ozkih in konspirativnih, tja do širokih, svobodnih, „lose Organisationen“.«

⁶⁰ Trotzki, Mein Leben, str. 153–195; Glej tudi Deutscher, Der bewaffnete Prophet, str. 87.

⁶¹ Formulacija Martova se je glasila: »Član Ruske socialnodemokratske delavske partije je vsakdo, ki priznava njen program, podpira partijo z materialnimi sredstvi in ji redno osebno pomaga pod vodstvom ene izmed njenih organizacij.«

⁶² Vtoroj Sjesd RSDRP, str. 364.

⁶³ Lenin, Korak naprej, dva koraka nazaj. Izbrana dela I, str. 385.

Menjševiki so se še naprej prištevali med revolucionarne socialiste in priznavali marksistična načela.

Zaradi Leninove odločnosti in trdnosti so zmagali na kongresu boljševiki. Krupska je zapisala: »Že od začetka kongresa so bili Leninovi živci do skrajnosti napeti. V Londonu je kriza dosegla višek. Lenin sploh ni več spal, bil je zelo razburjen.«⁶⁴ Krupska tudi navaja, da na drugem kongresu razlike v mišljenju še niso bile tako velike, da bi to onemogočalo skupno delo. Razcepu so v veliki meri botrovali čustveni momenti. Leninovi privrženci so poudarjali principe, nasprotna skupina pa je bila pripravljena na kompromise, na koncesije itd.

NOTRANJI BOJI V STRANKI IN TRETJI KONGRES

IV.

Po kongresu se je boj v stranki še bolj zaostril. »Leninu je bilo zelo težko pretrgati stike z Martovim«, je zapisala Krupska. »Skupno delo v Peterburgu in sodelovanje pri stari Iskri ju je tesno povežalo. Martov je bil izredno občutljiv človek, ki je prav zaradi svojega prefinjenega občutka hitro dojemal in z nadarjenostjo razvijal Iljičeve misli...«⁶⁵

Menjševiki so se s pomočjo Plehanova, ki je prešel v njihov tabor, polastili vodilnih partijskih organov in uredništva Iskre. Plehanov, ki je med kongresom podpiral Lenina, je prešel k menjševikom. Izjavil je, da nima moči, da bi 'streljal po svojih' in da bi bila kroglja v glavo boljša kakor razkol. Zahteval je, naj koptirajo v uredništvo Iskre vse stare urednike, ki jih je kongres odklonil in zagrozil, da bo drugače sam izstopil. Poudaril je, da človek v politiki ne sme biti premočrten, neumestno oster in nepopustljiv ter da je včasih, če se hočemo izogniti razkolu, treba popustiti tudi revizionistom in anarhističnim individualistom.⁶⁶ Lenin se ni mogel strinjati s kršitvijo sklepov partijske večine in je izstopil iz uredništva Iskre. Od 52. številke dalje Lenin ni bil več član uredništva. Namesto stare se je pojavila nova, menjševiška Iskra. Na njenih straneh so vodili bojni pohod proti Leninu.

Martov je izdal brošuro »Obsedno stanje«, Trocki pa »Poročilo sibirskedelegacije« in brošuro »Naše politične naloge«.⁶⁷ Oba pisca sta napadla Leninova načela o organizaciji partije. Zlasti Trocki je obsul Lenina s točo osebnih žalitev, kar dotlej v polemikah med ruskimi marksisti ni bila navada. Delo »Naše politične naloge« lahko označimo za najostrejši pamflet, ki ga je dotlej kak socialist napisal proti Leninu.⁶⁸

⁶⁴ Krupska, *Erinnerungen*, str. 108.

⁶⁵ *Ibidem*, str. 112.

⁶⁶ Lenin, *Korak naprej, dva koraka nazaj*. Izbrana dela I, str. 563.

⁶⁷ Trocki, *Vtoroj Sjezd RSDRP /Otčet Sibirskoj Delegaciji/*. V poročilu je Trocki ostro

napadel Lenina in neupravičeno napravil analogijo s francosko revolucijo jakobinskega obdobja. Leninu je očital egocentričnost: »kot novi Robespierre hoče Lenin spremeniti skromni svet v močan odbor za javno blaginjo«. Brez osnove mu je očital, da pripravlja, podobno kot Robespierre, tla termidoriskemu socialističnemu oportunizmu. V poročilu mrgoli žolčnih izpadov in osebnih žaljvk. V kasnejših spominih in v gradivu za biografijo Lenina, je te očitke izpustil.

⁶⁸ Brošura Trockega »Naše politične naloge« je izšla v avgustu leta 1904 v Ženevi. Posvetil jo je svojemu učitelju Akselrodu. Njegove zgodovinske projekcije so polne fantazije in ne vzdržijo zgodovinske kritike. Pisca prežema intuicija romantičnega revolucionarja. V delu se v veliki meri zrcali posebnost značajnih potez, ki se jih Trocki ni nikoli osvobodil. Zajedljivo je napadal Lenina, ki mu je pred kratkim ponudil roko prijateljstva, ga privedel v Zahodno Evropo, omogočil njegov razvoj in ga zaščitil pred grobostjo Plehanova. V polemični biografiji proti Stalinu je kasneje Trocki sam opozoril, da vsebuje omenjena brošura mnogo nezrelega in zmotnega, vendar pa nekatere strani, pravilno osvetljujejo mentaliteto komitetčikov, ki se niso oprali na delavce, temveč na strankin aparat. Trotzki L., *Stalin, Köln 1952* (dalje navajam: Trotzki, Stalin), str. 59; glej tudi Trotzki, *Mein Leben*, str. 155–156.

Lenin je svojim nasprotnikom odgovoril s knjigo »Korak naprej, dva koraka nazaj«. V njej je razkril osnovne poteze organizacijskega oportunitizma menjševikov, vzroke njihovega nasprotovanja centralizmu in mržnje do discipline. Zgodovinski pomen knjige je v tem, da je z njo stranko obvaroval pred dezorganizacijo. Boljševiki so v knjigi našli odgovor na vsa tista vprašanja, ki so jih vznemirjala.

Dejstvo, da sta bila Iskra in centralni komite v rokah menjševikov, je zelo otežilo Leninov položaj. Odločno in energično je zbiral okrog sebe nove kadre. V zadnjih dneh julija 1904 je vodil posvetovanje 22 boljševiških delegatov, na katerem so sprejeli poziv partiji za sklicanje tretjega kongresa. Lenin je vzdrževal stike s partijskimi organizacijami v Rusiji predvsem z osebnim dopisovanjem. Ob koncu decembra 1904 je začel izdajati nov list »Naprej«.⁶⁹ V Leninu je živela globoka vera v razredni instinkt proletariata, v njegovo ustvarjalno silo in zgodovinsko poslanstvo. To ni bila slepa vera v neznano silo. Bilo je globoko prepričanje v moč proletariata, v njegovo vlogo za osvoboditev delovnih ljudi, prepričanje, zasnovano na globokem poznavanju in proučevanju ruske stvarnosti. Trocki je kasneje leta 1924 zapisal, da je bil čas stare Iskre tisto obdobje, v katerem je postal Lenin resnični Lenin.

LENIN IN REVOLUCIJA 1905 DO 1907 V RUSIJI

V.

Bližali so se novi boji, nove preizkušnje. Na pragu je bilo leto 1905. Lenin je čutil, da se približuje revolucionarni vihar. S presenetljivo točnostjo je v številnih člankih ocenil pomen rusko-japonske vojne za razvoj ruske revolucije. Ko je dobil sporočilo, da so Japonci zavzeli Port Artur, je nekaj dni pred krvavo nedeljo zapisal: »Kapitulacija Port Arturja je prolog h kapitulaciji carizma.«

Krvavi pokol delavcev 9. januarja 1905 pred zimsko palačo v Peterburgu je uvod v buržoazno-demokratsko revolucijo. Ogorčenje in gnev sta zajela vso deželo. Carju niso več zaupali. Geslo »Dol z absolutizmom« je postajalo vse glasnejše. Že v prvih dneh revolucije je Lenin videl daleč naprej. Instinktivno je dojel in ocenil reakcionarno vlogo popa Gapon, sina bogatega ukrajinskega kmeta, vselej pripravljenega na kompromise. Lenina njegova provokatorska dejavnost ni presenetila. Gapon je namreč ustvaril svojo organizacijo »Združenje ruskih delavcev v tovarnah in podjetjih« ob aktivni podpori carske policije.

Po besedah Krupske je Lenin ob izbruhu revolucije izjavil: »Gibanje v Rusiji bo raslo kot lavina. Revolucionarno ljudstvo ne bo ostalo na pol poti.« Lenin je bil z vsemi svojimi mislimi v Rusiji. V Rusijo je pisal: »Razume se, da je nam tu v Ženevi iz naše preplete daljave neizmerno težko hoditi vštric z dogodki. A dokler smo obsojeni na to, da se ubijamo v tej prepleti daljavi, se moramo truditi, da sledimo, da zbiramo rezultate, delamo zaključke, da izkušnje sedanje zgodovine črpamo nauke, ki nam bodo prav prišli jutri, drugje, kjer danes ljudstvo še molči in kjer bo v najbližji prihodnosti v tej ali oni obliki vzplamtel revolucionarni požar.«⁷⁰

⁶⁹ Krupska omenja, da so se sestali v bližini jezera de Brêt z Bogdanovim, Olinpiskim in Pervuhinom ter se dogovorili za delovni program. Bogdanov je nameraval pritegniti k literarnemu delu Lunačarskega, Stepanova in Bazarova. Sklenili so izdajati lasten organ v inozemstvu, v Rusiji pa razviti agitacijo za III. kongres. Krupska, Erinnerung 1, str. 120.

⁷⁰ Lenin, Sočinenija V/9, str. 208.

Lenin sam se je aktivno pripravljaj na bodoče revolucionarne boje. Prebral je vse, kar sta Marx in Engels napisala o revoluciji in o uporih, ter razmišljal, kako bi lahko njune nauke izrabil v praksi.

Februarja 1905 je Lenin objavil članek »Nove naloge in nove sile«. V njem je pozival k vsestranskemu razvijanju organizacijskega dela, k revolucionarni samodejavnosti in iniciativi ter k pritegovanju novih, mladih moči. »Revolucionarna doba pomeni za socialno demokracijo isto kot vojni čas za armado«, je zapisal⁷¹

V Rusiji je revolucija dobivala vse večji zamah. Od ekonomskih in solidarnostnih stavk so začeli delavci prehajati k političnim stavkam, k demonstracijam in ponekod tudi že k oboroženemu odporu proti carskim četam. Organiziran značaj so imele zlasti stavke v velikih mestih. Spomladi so se začeli tudi kmečki nemiri proti zemljiški gospodi.

V takih okoliščinah je postalo sklicanje III. kongresa partije nujno. Izdelati je bilo treba taktiko stranke v revoluciji. Menjševiki so starim nesoglasjem v organizacijskih vprašanjih dodali še nova v taktičnih vprašanjih. Večina komitejev se je izrekla za sklicanje III. kongresa. Menjševiki pa so sodelovanje na kongresu odklonili in sklenili, da bodo sami sklicali svoj kongres. Sočasno s III. kongresom boljševikov se je tako zbrala tudi konferenca menjševikov.

III. kongres se je sešel v aprilu leta 1905 v Londonu. Delavsko gibanje v Rusiji je bilo tačas v polnem razmahu, organizacija pa je dobivala trdne oblike. Ilegalni komiteji, ki so delovali v izredno neugodnih pogojih, so v letih 1904—1905 opravili ogromno delo. Mnogi med njimi pa se niso znali prilagoditi legalnim možnostim in javnim bojem. Razumljivo je, da v pogojih konspirativnega dela ni bilo mogoče razvijati demokratičnih načel, kot npr. volilnosti, nadzorstva članov, polaganja obračuna o delu itd. Člani komitejev pa so sami še bolj skrčili demokratične možnosti, kot je bilo to potrebno. Do revolucionarnih delavcev so bili bolj trdi in ostri kot do sebe. Nagibali so se k poveljevanju tam, kjer bi bilo treba tankočutno prisluhniti razpoloženju množic. Vedno večja je bila nevarnost, da se bodo razvili voditelji — poklicni revolucionarji — v brezdusne birokrate. Krupska je obžalovala, da se je kongresa udeležilo le malo delavcev; večino so imeli člani komitejev, zelo samozavestni ljudje, ki sploh niso priznavali notranje partijske discipline. Na »inozemce«⁷² so gledali nekoliko zaničljivo, od zgoraj navzdol. Lenin je na kongresu z velikim posluhom ugotovil nevarnost birokratizacije v vodstvu stranke. Razprava o nujnosti po vključevanju delavcev v komiteje je bila na kongresu zelo živa. Oblikovali sta se dve skupini: teoretiki in praktiki, literati in komitetčki; zadnje je z vso vnemo podpiral Rikov. Lenin je vztrajal, da morajo postati komiteji zares delavski. »Uvajanje delavcev v delo komitejev ni samo pedagoška, temveč tudi politična naloga. Delavci imajo razredni instinkt in z malo politične izurjenosti bodo hitro postali dosledni socialni demokrati. Želel bi, da bi bilo v naših komitejih na vsaka dva izobraženca po osem delavcev.«⁷³

⁷¹ Lenin, Sočinenija V/9, str. 302.

⁷² Krupska, Erinnerunggen, str. 141. Notranjepartijske spore so v svojem žargonu takole komentirali: »Bode jih oves, zato se stalno pripravajo! Treba jih je prestaviti v ruske razmere.« Po izjavah Krupske so nasprotovali premoči, »inozemcev«⁷³ in vsaki novosti. Člani komitejev se niso niti hoteli niti znali prilagoditi hitro se spreminjajočim pogojem. Iz takega okolja je izšel tudi Josip Džugašvili /Koba/.

⁷³ Lenn, Sočinenija V, 10 str. 163.

Ob koncu tako pomembne razprave je Lenin resignirano pripomnil: »Nisem mogel ostati miren, kadar sem poslušal, da ni delavcev, ki bi bili sposobni, da postanejo člani komitejev. Vprašanje so vedno obšli. Stranka očitno boleha. Delavce je treba sprejeti v komiteje.«⁷⁴ Lenin na kongresu ni mogel uveljaviti svoje resolucije, ker so imeli na kongresu večino člani komitejev. Ko je Rumjancev izjavil, da je v peterburškem komiteju samo en delavec, čeprav tam delujejo socialni demokrati že 15 let, je Lenin vzkliknil: »To je nezaslišano!« Proti Lenini volji so na kongresu tudi sklenili, da mora biti redakcija inozemskega glasila podrejena centralnemu komiteju, ki je deloval v Rusiji v stalni nevarnosti pred policijo. Kljub nasprotovanju je Lenina tedaj prežemal revolucionarni optimizem. Niti za trenutek ni podvomil, da bo revolucija, ta velika učiteljica množic, odplavila nezdrave naplavine. »Če se Iljič ni preveč togotil nad tem, da je njegovo stališče doživelo na kongresu takšen polom, je bilo to samo zato«, je pripomnila Krupska, »ker je bil prepričan, da bo bližajoča se revolucija radikalno ozdravila stranko nesposobnosti, da bi zasedli mesta v komitejih delavci.«⁷⁵

Vse glavne resolucije, ki jih je sprejel kongres — o oboroženi vstaji, o začasni vladi, o odnosu do kmečkega gibanja — je napisal Lenin sam. V njih je poudarjal potrebo po aktivni udeležbi proletariata v revoluciji, potrebo, da si delavstvo v revoluciji pribori vodilno vlogo, da se poveže s kmeti in izolira liberalno buržoazijo. Lenin je pozival stranko, naj krepí zvezo z delovnimi množicami, jih vzgaja v socialnodemokratski zavednosti, razvija njihovo revolucionarno dejavnost in skrbi za to, da bi iz delavskih vrst prišlo čimveč sposobnih delavskih voditeljev.⁷⁶ Kongres je izvolil nov centralni komitej z Leninom na čelu.⁷⁷ Na prvem plenumu centralnega komiteja so izvolili Lenina za odgovornega urednika glasila »Proletarec«, ki je postalo centralni organ stranke. Prva številka z Leninovim uvodnim člankom, ki je bil posvečen III. kongresu, je izšla dne 14. maja 1905.

Lenin se je nato vrnil v Ženevo, kjer je dokončal svoje pomembno delo »Dve taktiki socialne demokracije v demokratični revoluciji«, ki je izšlo v juliju leta 1905. V njem je podal kritiko taktike menjševikov in opozoril na temeljne razlike med boljševiško in menjševiško oceno revolucije. Razvil je tezo o proletariatu kot voditelju meščansko-demokratske revolucije v Rusiji. »Od demokratične revolucije bomo prešli takoj, v skladu z našo silo, silo zavednega in organiziranega proletariata, k socialistični revoluciji. Smo za nepretrgano revolucijo. Ne bomo se ustavili na pol poti.«⁷⁸

Revolucionarno gibanje je zajelo tudi armado. V juniju leta 1905 je izbruhnil upor v črnomoški mornarici na oklopnici »Potemkin«. Prvič se je zgodilo, da je večja carska enota prešla na stran revolucije.

Lenin je iz ženevski daljave pazno spremljal ravnanje vseh razredov v revoluciji. »Revolucionarna armada je potrebna zato«, je pisal, »ker je mogoče samo s silo rešiti velika zgodovinska vprašanja. Organizirana sila v sodobnem boju pa je vojaška organizacija.«

Carska vlada je v strahu pred revolucionarnim vrenjem obljubljala, da bo sklicala »predstavniško telo« v obliki državne dume. Tri dni pred objavo car-

⁷⁴ Ibidem, str. 174.

⁷⁵ Krupska, Erinnerung I, str. 143.

⁷⁶ Lenin, Sočinenija V/10 str. 172.

⁷⁷ Za člane so bili izvoljeni ing. Leonid Krasin, biolog, zdravnik in filozof Bogdanov, Po-stalovski, ki je kmalu zapustil stranko, Rikov, Rumjancev, Gusev, Bur in drugi. Stalin ni nikjer omenjen.

⁷⁸ Lenin, Sočinenija V/11, str. 222.

skega zakona o dumi dne 6. avgusta 1905 je izšel Leninov članek »Bojkot«. V njem je pozival k bojkotu Bolyginove dume ter k oboroženi vstaji.

Jeseni 1905 je revolucionarno gibanje že zajelo vso deželo. Oktobrska splošna stavka je prisilila carja, da je dne 17. oktobra izdal poseben manifest. V njem je obljubil ljudstvu »neomajne osnove državljanske svobode«: nedotakljivost osebe, svoboda vesti, govora, shodov in združevanja. Nekaj ur preden je Lenin v Ženevi dobil poročilo o carskem manifestu, je zapisal: »Carizem ne more več, revolucija pa še ne more zmagati.«⁷⁹

Lenin je čedalje teže spremljal dogodke od daleč. Po več letih emigracije se je v začetku novembra leta 1905 prek Stockholma vrnil v Peterburg. Na poti v Rusijo je v Stockholmu napisal pomemben članek »Naše naloge in sovjet delavskih odposlancev«. V sovjetu delavskih odposlancev je Lenin že tedaj videl zarodek nove oblasti, organ diktature revolucionarnih elementov ljudstva. Sovjete je ocenil kot klicočasne revolucionarne vlade, kot organ vstaje. Zahteval je, da je treba takoj osnovati začasno revolucionarno vlado. Njen program mora vsebovati zahteve: popolno uresničenje politične svobode v praksi, sklicanje resnično vseljudske ustavodajne skupščine, takojšnja podelitev resnične in popolne svobode zatiranim narodom, uvedba osemurnega delavnika, izročitev vse zemlje kmetom ter poziv ljudstvu k vstaji.⁸⁰

Kljub »svoboščinam«, ki jih je »podaril« car, se je moral Lenin skrivati pred policijo. Prvi članek, ki ga je napisal po vrnitvi, je obravnaval vprašanje reorganizacije stranke. V njem je opozoril na nove okoliščine, ki vplivajo na aktivnost stranke, in skiciral drzne obrise »nove smeri«: »Pogoji za aktivnost naše stranke so se povsem spremenili. Dosežena je svoboda zborovanj, koalicij in tiska.«⁸¹ V tej zvezi je Lenin opozarjal, da je treba ohraniti konspirativni aparat stranke, toda tudi čimbolj izrabiti legalne možnosti. V stranko je treba pritegniti delavce. Delavski razred je instinktivno in elementarno socialnodemokratsko usmerjen. Več kot desetletno delo je veliko prispevalo k temu, da se je ta elementarni instinkt spremenil v zavest. Lenin je opozoril, da je na III. kongresu stranke priporočil, naj bi prišla v strankinih komitejih po dva intelektualca na osem delavcev. »Kako zastarela je ta želja!«, je zapisal. »Sedaj bi želel, da bi v novih socialnodemokratskih partijskih organizacijah prišlo na enega izobraženca nekaj sto socialnodemokratskih delavcev.«⁸² Zavračal je bojazen članov komitejev, da se bo stranka razblinila v množici in zapisal: »Tovariši, ne slikajte na steno strašil! Socialnodemokratska inteligenca mora sedaj med 'ljudstvo'... Inicijativa delavcev bo dosegla tak obseg, kot še včeraj, ko smo bili zarotniki in 'kročkarji', nismo upali sanjati... Naša trenutna naloga ni v tem, da postavljamo norme za organizacijo na novih osnovah, temveč mnogo bolj v tem, da široko in pogumno razvijemo naše delo... Da bi postavili nove osnove organizaciji, je nujno potreben nov strankin kongres.«⁸³ Lenin je napovedal boj staremu krožkarskemu duhu, ki je bil prisoten povsod. Delavski razred je pozval, naj z vsemi silami podpre revolucionarne kmete. V članku »Proletariat in kmetje« je zapisal: »Rdeča zastava zavednih delavcev pomeni prvič to, da z vsemi silami podpiramo boj kmetov za popolno svobodo in zemljo; drugič po-

⁷⁹ Lenin, Sočinenija V/12, str. 5.

⁸⁰ Lenin, Sočinenija V/10, str. 359–361. V članku napisanem že v Ženevi »Slika provizorne revolucionarne vlade« je Lenin intuitivno naslikal fiziognomijo vlade, kakršna naj bi izšla iz zmagovite revolucije.

⁸¹ Lenin, Sočinenija V/12, str. 83.

⁸² Lenin, Sočinenija V/12, str. 86–89.

⁸³ Lenin, Sočinenija V, 12, str. 89–90.

meni, da se ne bomo ustavili pri tem, temveč bomo šli naprej. Ne borimo se samo za svobodo in zemljo, borimo se tudi za socializem.«⁸⁴ Boljševiki so vse bolj prodirali na vas in si ustvarjali oporišča v vojski in mornarici.

V začetku decembra 1905 se je Lenin odpeljal v Tammersfors na prvo konferenco boljševikov.⁸⁵ Konferenca je bila v času, ko se je začel v Moskvi oborožen boj. Lenin si je zato prizadeval, da bi čimprej končali delo. Na konferenci je nastopil z dvema referatoma: O političnem položaju in o agrarnem vprašanju. V resoluciji, ki so jo sprejeli, so pozvali boljševike, naj pohitijo s pripravami za organiziranje oborožene vstaje. Krupska je o tej konferenci zapisala: »Kakšna škoda, da protokoli te konference niso ohranjeni. S kakšnim zamahom je bila izvedena! Revolucija je dosegla višek... Nihče, ki je bil navzoč, je ne bo pozabil. Tam so bili Lozovski, Baranski, Jaroslavski in mnogi drugi. Ti tovariši so mi ostali posebej v spominu, ker so bila njihova, lokalna poročila zelo zanimiva.«⁸⁶ Konferenca v Tammersforsu se je pod imenom Ivanovič udeležil tudi Josip Džugašvili (Koba).⁸⁷ Njegov nastop pa je bil komaj opazen. Krupska ga med vodilnimi boljševiki ne navaja. Ko se je Stalin seznanil z Leninom, je bil star 26 let. Tammersforsko posvetovanje je bilo zanj pomemben mejnik. Seznanil se je z voditelji stranke ter spoznal njen mehanizem. Sodeloval je v razpravah in izvolili so ga v komisijo za izdelavo resolucije o državni dumi.

Ko je carska vlada sklenila mir z Japonsko, se je čutila dovolj močno, da vzpostavi red z jeklom, svincem in bičem. Decembrska oborožena vstaja moskovskih delavcev leta 1905 je doživela poraz. Revoluciji sta manjkali strnjjenost in moč. Trdne zveze med delavci in kmeti še ni bilo. Revolucija se je umikala. Lenin je takole ocenil položaj: »Državljska vojna vihra. Politična stavka izgublja moč, in postaja preteklost kot preživela oblika gibanja. V Peterburgu se je npr. pokazalo, da so delavci izčrpani in da niso dovolj močni, da bi izvedli decembrsko stavko... Kaj sedaj? Resnici moramo brez strahu pogledati v oči. Pred nami so nove naloge. Izkušnje oktobrsko-decembrskih bojev moramo preučiti ter pripraviti in organizirati sile v glavnih središčih gibanja.«⁸⁸ Lenina je moskovski poraz zelo prizadel. Z največjo pozornostjo je preučeval rezultate bojev. Poudaril je, da je vstaja umetnost, glavno pravilo te umetnosti pa je drzen in odločen napad. Lenin je računal, da se bodo spomladi 1906 spet uprli kmetje, kar ne bo ostalo brez vpliva na armado. Strniti moramo nove sile, ki se pridružujejo proletariatu. Prevrednotiti moramo 'izkušnje', ki so se nabrale v dveh mesecih revolucije. Napasti moramo restavrirani absolutizem in se spet umakniti v ilegalo povsod tam, kjer je to potrebno.« Tudi Krupska je zapisala: »Spet smo se umaknili v ilegalo in razpredli mrežo konspirativnih organizacij.«⁸⁹

Ker so ga povsod zasledovali, se je Lenin umaknil na Finsko. Tam je ostal do zedinjevalnega četrtega kongresa socialne demokracije v Stockholmu aprila 1906. Na kongresu sta se frakciji le formalno zedinili. V bistvu pa so tako boljševiki kot menjševiki vztrajali pri svojih nazorih in samostojnih organizacijah.

⁸⁴ Lenin, Sočinenija V, 12, str. 94–98.

⁸⁵ Boljševiki so sprva nameravali sklicati izredni kongres stranke. Zaradi stavke železničarjev in vstaje v Moskvi pa je prišlo v Tammersfors samo 41 delegatov. Posvetovanje so zato označili kot konferenco in ne kot kongres.

⁸⁶ Krupska, Erinnerung I, str. 158.

⁸⁷ Po letu 1924, zlasti še po letu 1930, je stalinistična historografija spletla ogrog Stalina kult osebnosti. Ustvarila je cel mit o njegovi aktivnosti v obdobju, ko njegova vloga sploh ni bila pomembna. O prvem srečanju z Leninom je Stalin poročal osem dni po njegovi smrti 28. januarja 1924 gojencem oficirske šole rdeče armade v Kremlju. Njegov govor je takrat že imel prizvok boja za oblast.

⁸⁸ Lenin, Sočinenija V/12, str. 150–151.

⁸⁹ Krupska, Erinnerung I, str. 161–162.

Lenin se je sicer zavzemal za zedinjenje, nasprotoval pa je temu, da bi zabrisali nesoglasja med boljševiki in menjševiki. Zahteval je, da morajo boljševiki zagovarjati na kongresu svoja stališča do vseh vprašanj revolucije. Posebno pozornost je Lenin posvetil agrarnemu vprašanju. V tej zvezi je napisal brošuro »Pregled agrarnega programa delavske stranke«.

Cetrti kongres se je sešel v času, ko je revolucija že upadala. Člane petrograjskega sovjeta so aretirali, moskovska vstaja je bila zadušena. Delegatov na kongresu se je polasčala pobitost. Menjševiki so povsem opustili gesla revolucionarnega boja. Plehanov je svoje idejno razpoloženje izrazil v znanem stavku: »Ne bi smeli prijeti za orožje.« Boljševiki so vztrajali pri revolucionarnih geslih.

Na volitvah v prvo državno dumo, ki jo je sklical car, so zmagali kadeti nad skrajno monarhistično reakcijo. Menjševiki, ki so še nekaj tednov prej zagovarjali delni bojkot dume, so začeli upati v ustavno osvojitve oblasti brez revolucionarnega boja. Boljševiki pa so videli v nadaljnjih kmečkih uporih revolucionarno perspektivo, ki bo oživila proletarski boj in pometla s carsko dumo. Vztrajali so pri bojkotu prve državne dume.⁹⁰

Lenin je na kongresu v Stockholmu razpravljal o vseh glavnih vprašanjih: o agrarnem programu, o oceni položaja, o razrednih nalogah proletariata, o oboroženi vstaji, o odnosu do državne dume in o organizacijskih vprašanjih. Zlasti živa je bila razprava o agrarnem vprašanju. Stari socialnodemokratski program, ki je puščal veleposest nedotaknjeno, je bil zastarel. Na dnevnem redu kongresa je bilo vprašanje o razlastitvi veleposesti. Menjševiki so se zavzemali za program ‚komunalizacije‘, po katerem naj bi zemlja prišla v roke demokratičnih občinskih samouprav. Lenin je zagovarjal nacionalizacijo pod pogojem, da ljudstvo prevzame oblast. Prepričan je bil, da bodo agrarno revolucijo izvedle plebejske množice in ne liberalno meščanstvo. »V stadiju demokratične revolucije in kmečkih vstaj«, je zapisal Lenin, »se ne moremo zadovoljiti s tem, da razlastimo veleposest. Iti moramo naprej in zadati odločilni udarec privatni lastnini na zemljo ter tako odpreti pot končnemu boju za socializem.«

Tudi tega kongresa se je udeležil Ivanovič-Džugašvili. Bil je član tehnične komisije, ki je preverjala volilne mandate menjševikov in boljševikov. Trocki ve celo povedati, da so mu menjševiki očitali, da je dvakrat falzificiral poročilo njim v škodo. V razpravi je Džugašvili nastopil proti Leninovemu predlogu o nacionalizaciji zemlje. Njegovi nastopi še zdaleč niso bili tako briljantni, kot poročajo priročniki, napisani kasneje v senci njegovega kulta osebnosti.

Po stockholmskem kongresu se je Lenin vrnil v Peterburg, nato pa je spet odšel na Finsko. Živel je v vasi Kuokali, kjer je bil varen pred policijskimi vohuni. V najtežjih pogojih je napisal nad sto člankov in brošur.

Po razpustu prve dume je carska vlada razpisala volitve za drugo dumo. Volitve so potekale v pogojih nadaljnega upadanja revolucije. V času od januarja 1906 do sklicanja prve dume 27. aprila (10. maja po starem datumu) je carska vlada dala pobiti okoli 14.000 ljudi, nad 1.000 jih je dala postreliti, okoli 20.000 je bilo ranjenih, 70.000 pa aretiranih in pregnanih. Največ žrtev je padlo v decembrski vstaji in v januarju leta 1906. Stalin ni bil niti med ranjenimi niti med aretiranimi! Lenin je položaj v obdobju upadanja revolucije vsestransko pretehtal in se energično izrekel proti bojkotu druge dume. Menil

⁹⁰ Lenin je kasneje ocenil bojkot prve Wittejeve dume kot napačen, ker je bila takrat decembrska vstaja že zadušena. Glej tudi Lenin, »Levičarstvo« otroška bolezen komunizma, izbrana dela IV, str. 330.

je, da je treba volitve in drugo državno dumo izkoristiti za revolucionarno propagando. Zagovarjal je popolno samostojnost stranke v volilni kampanji ter taktiko levega bloka pri volitvah in v sami dumi. Levi blok naj bi prinesel sporazum s takimoenovanimi strankami dela kot predstavnicami demokratičnega malomeščanstva mest in vasi.⁹¹ Leninov odnos do menjševiške frakcije se je zaradi njihovega volilnega sporazuma s kadeti tedaj zelo zaostril. Kadeti so pri volitvah doživeli poraz. V primerjavi s prvo dumo jih je prišla v drugo dumo le polovica.⁹² Socialni demokrati so dobili v drugi dumi 65 poslanskih mest. Leninova taktika boja proti bojkotu je bila uspešna. V člankih je razkrinkaval manevre carske vlade in sporazumevanje kadetov z monarhijo ter napovedal, da bo absolutizem kmalu razgnal tudi drugo državno dumo.

V aprilu in maju 1907 so sklicali v Londonu peti kongres ruske socialno-demokratske stranke. Na njem so imeli boljševiki neznatno večino.⁹³ V obdobju med prvo in drugo dumo so se pozicije boljševikov okrepile. Napredni delavski sloji so se na osnovi izkušenj vse bolj nagibali na levo, množice pa je poraz deprimiral. Nad kongresom je lebdelo težko vzdušje reakcije. »Naša revolucija preživlja hude čase«, je poudaril Lenin 12. maja. Pozval je stranko k odločnemu boju, napovedal je neizprosni boj s »črnosotenci« in oktobristi, razkrinkaval je kadete in njihove poskuse, da bi prevzeli vodstvo nad kmeti. Kongres je sprejel resolucijo v duhu Leninovih taktičnih načel. Med delegati s posvetovalnim glasom je bil tudi Ivanovič-Džugašvili. Mandatna komisija je namreč predlagala kongresu, naj potrdi brez diskusije štirim delegatom s Kavkaza posvetovalni glas, čeprav je temu Martov nasprotoval.⁹⁴

V obširnih razpravah, ki so se vlekly več kot tri tedne, Stalinovega imena med govorniki boljševiške frakcije ne zasledimo. Na enem izmed zadnjih zasedanj pa je zelo sugestivno nastopil 25-letni delegat iz Petrograda Grigorij Jevsejevič Radomylski, znan kasneje kot Zinovjev. V novi centralni komite sta bila med drugimi prvič izvoljena Zinovjev in Lev Borisovič Rosenfeld, s psevdonimom Kamenev. Džugašvilija ni bilo med njimi.

Kmalu po londonskem kongresu je zadel socialno demokracijo hud udarec. Razpustili so drugo državno dumo in izdali nov volilni zakon, ki je še bolj omejil ljudsko zastopstvo.⁹⁵ Boljševiška frakcija se je skoraj v celoti zavzemala za bojkot tretje dume, kar je bila instinktivna reakcija proti nasilnim ukrepom carske vlade, hkrati pa poskus prikriti lastne slabosti z radikalnimi sredstvi. Lenin se je tudi tokrat odločil proti bojkotu. Njegov položaj v lastni frakciji ni bil lahak, saj so se vsi vidni voditelji boljševiške frakcije (Bogdanov, Kamenev, Volski in drugi) na konferenci, ki je bila julija 1907 na Finskem, izrekli za bojkot. Med zagovorniki bojkota je bil tudi Ivanovič-Džugašvili. Med boljševiki je bil izjema

⁹¹ Krupka, *Erinnerungen*, str. 175.

⁹² *Ibidem*, str. 175.

⁹³ S polno glasovalno pravico je bilo na kongresu navzočih 302 delegatov, 50 pa jih je imelo posvetovalni glas. Med delegati je bilo 90 boljševikov in 85 menjševikov.

⁹⁴ Menjševiki so nasprotovali aktivnosti boljševiških bojnih grup, katerim so se pridružile nekatere njihove organizacije na Kavkazu. Nekateri oddelki so napadali poštne vlake in skušali tako priti do denarja, ki ga je stranka potrebovala za svojo dejavnost. Stalin je čakal na navodila oziroma sklepe kongresa glede tega vprašanja. Videti pa je, da sta Martov in Trocki ostro nasprotovala takšni taktiki. Očitala sta boljševikom, da takšna taktika pomeni vrnitev k terorizmu narodnikov. Glej Pjatji Sjezd, RSDRP, str. 50, 602, 619. Lenin, *Sočinenija* V/15, str. 462–465; Trozki, Stalin, str. 138–139; Mein Leben, str. 193–195. V spominih je Trocki obšel nesoglasja z Leninom in afero s Stalinom. Glej tudi Deutscher, *Der bewaffnete Prophet*, str. 176–177.

⁹⁵ Ze 1. junija 1907 je ministrski predsednik Stolypin zahteval, naj vlada izključi 55 socialno-demokratskih poslancev in dovoli, da jih 15 aretirajo. Ne da bi čakal na privoljenje dume, jih je policija 2. junija dala zapreti. Naslednjega dne so objavili razpust dume. Kot dopolnilno državnemu udaru, je vlada nato izdala nov, zelo reakcionaren volilni zakon.

samo Lenin.⁹⁶ Izhajajoč s stališča poraza revolucije je ocenit taktiko bojkota za pustolovščino. Krupska je kasneje zapisala, da je Lenin po temeljnem premisleku na konferenci nastopil proti bojkotu. »Pričela se je vojna proti bojkotom, ki niso hoteli računati z grenko resničnostjo...«⁹⁷

Avgusta 1907 se je Lenin v Stuttgartu udeležil mednarodnega kongresa II. internacionale. Rezultat njegovih prizadevanj na ospredju mednarodnega socializma je bila antimilitaristična resolucija z revolucionarnimi sklepi. V njej so opozorili, da naloga delavskih strank ni samo boj proti vojni, marveč morajo izkoristiti krize, ki jih ustvari vojna, za socialistično revolucijo.⁹⁸ Iz Stuttgarta se je Lenin vrnil na Finsko.

Volitve v tretjo državno dumo so okrepile pozicije plemstva in veleburžoazije. Socialni demokrati so dobili 13 mandatov: 7 poslanskih mest so dobili menjševiki, 6 pa boljševiki. Pričelo se je obdobje reakcije, delavske organizacije so razbili, revolucionarni tisk pa zatirali. Carska vlada je ustanovila izredna sodišča, po deželi pa so krožile kazenske ekspedicije. Carizem je hotel obračunati z voditelji revolucije. Lenin se je moral umakniti v tujino.

DRUGA LENINOVA EMIGRACIJA

VI.

Začela se je druga Leninova emigracija, ki je bila dolgotrajnejša in težja od prve. Delimo jo lahko v tri obdobja. Prvo obdobje od 1908 do 1911 je čas, ko je v Rusiji vladala najbolj mračna reakcija, v drugem obdobju od 1911 do 1914 je revolucionarno gibanje zaznamovalo vzpon, tretje obdobje od 1914 do 1917 pa zajema vojna leta; označimo ga lahko tudi kot zimmerwaldsko obdobje Leninovega boja za III. internacionalo.

Obdobje reakcije Lenina ni strlo. Postal je še bolj trden in nepomirljiv. Njegova dela iz tega obdobja prežema pogumen miselni zagon. Že v prvem članku takoj po prihodu v Ženevo je zapisal: »Znali smo delati dolga leta pred revolucijo. Niso zastoj govorili o nas, da smo trdi kakor kamen. Socialni demokrati so ustvarili proletarsko partijo, ki ne bo klonila zaradi neuspeha prvega orjaškega navala, ki ne bo izgubila glave, ki se ne bo pustila zvabiti v avanture...«

Za Lenina so bila leta 1908 do 1911 čas najbolj napornih bojev na ideološki fronti. Stranko je bilo treba obvarovati pred ideološkim razkrojem. Ko je reakcija slavila zmago, so se množile »kritike« marksizma in poskusi, da bi revdirali njegove osnove. Pojavile so se filozofske struje, ki so skušale omajati marksistični svetovni nazor ter najti izhod iz težke vsakdanjosti v novi, prefinjeni religiji. To strujo je vodil Bogdanov. V začetku leta 1908 je izšel zbornik machovcev pod naslovom »Obrisi filozofije marksizma«. »Izšli so 'Obrisi'« je pisal Lenin Gorkemu 25. februarja 1908. »Prečital sem vse članke, razen članka Suvorova (ki ga zdaj čitam), in ob vsakem sem naravnost besnel od ogorčenja. Ne, to ni marksizem! Naši empiriokritiki, empiriomonisti in empiriosimbolisti res

⁹⁶ Komunističeskaja Partija Sovjetskogo Sojuza v resolucijah i rešenijah sjezdov, konferenci i plenumov CK I, Moskva 1954 /dalje navajam KPSSR v resolucijah/, str. 173, 178; Ostrouhova K., Socialdemokratija i vybory v III gosudarstvenuju dumu, Proletarskaja revolucija, št. 2, 1924, str. 91/92; 198/199; Trozky, Stalin, str. 140–141.

⁹⁷ Krupska, Erinnerung, str. 177.

⁹⁸ Britovšek M., Stavovi druge internacionale prema ratu i kolonijalnom pitanju, Beograd 1965, str. 16–77.

lezejo v močvirje. Prepričevati bralca, da je, vera' v realnost zunanjega sveta, 'mistika' (Bazarov), mešati na najodvratnejši način materializem in kantovstvo (Bazarov in Bogdanov), oznanjati varianto agnosticizma (empiriokriticizem) in idealizma (empiriomonizem), učiti delavce religioznega ateizma in, oboževanja' višjih človeških potenc (Lunačarski), proglašati Engelsov nauk o dialektiki za mistiko (Berman), črpati iz smrdljivega vira nekkih francoskih, 'pozitivistov'-agnostikov ali metafizikov, vrag naj jih vzame — s simbolično spoznavno teorijo (Juškevič) vred! Ne, to je pa že preveč! Seveda mi navadni marksisti v filozofiji nismo podkovani, a čemu nas je treba tako žaliti, da nam tako stvar podajajo kot filozofijo marksizma!⁹⁹ Lenin je odklonil vsako sodelovanje pri katerem koli organu ali kolegiju, ki bi oznanjal podobne nesmisle.

Lenin se je pričel sistematično ukvarjati s filozofijo, ki je postala njegovo bojno orožje. Organsko jo je povezoval z vprašanjem o vrednotenju vseh pojavov s stališča dialektičnega materializma, z vprašanjem praktičnega boja na vseh področjih. Rezultat njegovega filozofskega študija je bilo delo »Materializem in empiriokriticizem«, v katerem je Lenin podal razlago spoznavne teorije dialektičnega materializma. Opozoril je, da Bogdanov in njegovi pristaši oživljajo pod videzom filozofije prirodoznanstva 20. stoletja subjektivni idealizem angleškega filozofa Berkeleyja iz XVIII. stoletja.

Bogdanov ni bil Leninov nasprotnik samo na filozofski fronti. Okoli sebe je začel zbirati otcoviste in ultimativiste. Otcovisti so bili vse bolj prepričani, da je tretja državna дума tako reakcionarna, da je treba odpoklicati socialnodemokratsko frakcijo, ultimativisti pa so zahtevali, naj socialnodemokratska frakcija s svojimi radikalnimi zahtevami v dumi izzove, da jo bodo iz nje izgnali. V bistvu med otcovisti in ultimativisti ni bilo razlike. Lenin je ocenjeval njihova stališča kot napačna. Če bi sprejeli taka stališča, bi to pomenilo opustiti praktično delo med množicami. Med seboj so se bojevali ljudje, ki so bili še pred kratkim v istih bojnih vrstah.

Mnogi so mislili, da je vzrok boja v Leninovi nestrpnosti, v njegovi ostrini. Ostrino polemične oblike pa je po izjavah Krupske narekovala kompliciranost vprašanj. Lenin je pogosto vprašanja zelo ostro formuliral, ker bi ostalo bistvo vprašanja brez ostrine dejansko nejasno. V resnici se je bil boj za obstoj stranke, za njeno konsekvantno linijo, za pravilnost njene taktike.

Znamenja depresije v obdobju reakcije so bila posebno vidna med praktiki v taboru menjševikov. Njihove organizacije so se razkrajale.¹⁰⁰ Izjavljali so, da je ilegalna stranka za vselej odpravljena, njena oživitvev pa bi pomenila reakcionarno utopijo. Svojo dejavnost so omejili na sindikate in vzgojna društva. Opustili so vsako revolucionarno delo in postali kulturni propagandisti. Legalnost za vsako ceno je pomenila dejansko opustitev revolucionarnih metod boja in samostojne politike proletariata, slabitev njegove organizacije in enotnosti in akcijah. Menjševike s takšno mentaliteto so imenovali likvidatorje. Ta struja je bila tedaj zelo vplivna. Olminski je zapisal, da so bili na njeni strani mnogi pisatelji in skoraj vsa inteligenca. Policija njihovih privržencev ni preveč zasledovala. Tudi vrste boljševiske frakcije so se pričele redčiti. Mnogim se je zdelo, da je sila boljševizma dokončno zlomljena. Martov je tedaj opozarjal, da

⁹⁹ Leninovo pismo Gorkemu z dne 25. februarja 1908. Lenin, Sočinenija V 47, str. 142—143.

¹⁰⁰ Ze v oktobru leta 1907 je pisal menjševik Petroslav Akselrodu: »Pri nas je popolno razsulo in absolutna demoralizacija... Nobene organizacije ni več, niti elementov zanjo. Pomanjkanje organizacije so razglasili za princip...«

ves dotedanji razvoj onemogoča obnovitev ilegalne stranke, oziroma, da je takšna zamisel reakcionarna utopija. Trocki je poudaril, da je bila to huda napaka ruskega menjševizma. Zgodovina je namreč ožigosala gesla likvidatorjev kot reakcionarno utopijo. »Likvidatorji so ilegalno stranko eliminirali, niso pa izpolnili svoje obveznosti, da bi ustvarili legalno stranko«, je zapisal Lenin.

Lenin je menil, da je treba skrbno proučiti izkušnje revolucije in povzeti iz nje nauke za bodočnost. Poudarjal je, da je naloga ruskega delavskega razreda, da visoko povzdigne, razvije in utrdi tradicije revolucionarnega boja in vcepi te tradicije v zavest širokih ljudskih množic, ki jih bodo ohranile do naslednjega neizogibnega vzpona demokratičnega gibanja. Prav dejstvo, da je boljševizem ostal v obdobju poraza zvest nalogam revolucije, mu je omogočilo, da je v letih oživiljanja revolucionarnega gibanja dosegel neverjeten vzpon. Za Lenina je bilo obdobje reakcije obdobje priprav na nov napad. Predah v revolucionarnem boju je bilo treba po njegovem mnenju izkoristiti za poglobitev njegove vsebine. Predvsem je bilo treba izdelati taktično linijo v pogojih vladajoče reakcije. Treba je bilo razmisliti, kako bi bilo mogoče izkoristiti legalne možnosti za delo na dumski tribuni ter očuvati stranko na prehodu v ilegalno. Leninov boj proti likvidatorjem, ultimatom in otzovistom ima globoko zgodovinsko opravičilo. Tradicija leninizma je v tem obdobju zahtevala: treba se je znati prilagoditi najtežjim okoliščinam, pri tem pa ostati vselej dosleden. Ne smemo se odpovedati principom in revolucionarni poziciji!

Mnogi otzovisti so stvar skušali poenostaviti. Prežeti z željo, da bi za vsako ceno nadaljevali tiste oblike boja, ki so se pokazale kot smotrne v času največjega leta revolucije, so se dejansko odpovedali boju. Lenin je otzoviste označil kot levo likvidatorstvo.

V začetku leta 1909 so privrženci Bogdanova osnovali posebno šolo za teoretično izpopolnjevanje ilegalnih partijskih delavcev na idiličnem Capriju. Šola uradno ni bila frakcijsko vezana, toda sestav učnega osebja, ki so ga sestavljali Bogdanov, Lunačarski, Gorki in Aleksinski, je jasno kazal usmeritev k otzovizmu, ultimatumu in filozofiji empiriokriticizma.¹⁰¹ Lenin je z nevoljo spremljal delo in opozarjal na frakcionaško bistvo šole. Nastopil je proti Lunačarskemu in Gorkemu, ki sta iz Machove in Bogdanove filozofije izvajala mistične ideje nove religije, ki je pojmovala tudi socializem kot obliko religije.¹⁰²

Boj med Leninom in Bogdanovim se je končal na vseruski konferenci boljševiških voditeljev, ki je bila od 4. do 13. junija leta 1908 v Parizu.¹⁰³ Otvzoviste sta zastopala Bogdanov in neki njegov somišljenik.¹⁰⁴ Bogdanov je soglašal s kritiko leninistov glede idej »bograditeljev«, upiral pa se je le, da bi sprejeli organizacijske ukrepe proti njim. Z devetimi glasovi proti enemu in enemu vzdržanemu glasu (Bogdanov) so na konferenci sprejeli Leninovo resolucijo, ki je označila »bograditelje« kot nemarksistično in malomeščansko strujo. Poudarili so, da je to zadosten razlog za njihovo izključitev iz boljševiške frakcije. Konferenca je potrdila tudi sklepe glede otzovistov in ultimatom. Označili so jih kot

¹⁰¹ Krupska, *Erinnerungen*, str. 223–224. Glej tudi Ljadov M. N. Dvatsat-pjat let RKP/b/, Nižni Novograd 1923 /dalje navajam: Ljadov, Dvatsat-pjat let RKP /b//, str. 59–59.

¹⁰² Leninovo pismo Gorkemu, dne 25. februarja 1908. Sočinenija V/47, str. 141–145.

¹⁰³ Na konferenci so bili prisotni redaktorji boljševiškega frakcijskega organa *Proletarec*: njimi kasnejši ukrajinski voditelj Skrypnik in Mihael Tomski ter pet boljševiških članov CK. Med njimi sta bila tudi Rikov in Krupska. *Erinnerungen I*, str. 223; Bubnov, *VKP/b/*, str. 542.

¹⁰⁴ KPSS v resoljuzijah I, str. 213.

»proizvod neproletarskih vplivov v stranki«, kot psevdorevolucionarne in nezanesljive elemente.¹⁰⁵ V informacijski izjavi, ki so jo objavili v imenu konference, so poudarili nujnost, da mora biti frakcija enotna; Bogdanov in bogograditelji so se s svojim odklonom iz nje sami izključili — predstavljali so nevarnost za enotno partijo.

Bogdanov je izjavil, da se ne bo uklonil sklepom konference. Razcep med Leninom in njim je bil popoln. Redakcijska konferenca je Lenina zelo izčrpala, kot je zapisala Krupska.¹⁰⁶

Leninu je uspelo v obdobju stolipinske reakcije jasno opredeliti organizacijsko politiko in taktiko stranke. Šlo je za eksistenco stranke, za njen vpliv na množice. Usodni zgodovinski trenutki so ga silili k temu, da je razvil dosleden boj proti tistim, ki so poskušali likvidirati stranko. Nikdar ni dvomil v boljševiško večino v socialnodemokratski stranki, ki bo končno nujno sledila boljševiški poti. Biti pa mora do stranka, ne frakcija.¹⁰⁷ Da bi uresničil ta cilj, je Lenin ustanovil strankino šolo v bližini Pariza. Privrženci Bogdanova iz šole na Capriju so se pričeli nagibati k Leninu in so prišli v Pariz. Krupska je v svojih spominih zapustila nekaj zapiskov iz tega obdobja nastajanja leninske stranke.¹⁰⁸ »V tej stranki ni bilo prostora za likvidatorje, ki jim je Lenin napovedal neizprosni boj. Prav tako ni bilo prostora za tiste, ki so že vnaprej izjavljali, da se ne bodo podrejali partijskim sklepom.« Bogdanov in Krasin sta izdelala platformo svoje frakcijske grupe, v kateri sta izrazila bojazen glede ohranitve borbenih revolucionarnih tendenc v stranki.¹⁰⁹

Na pariškem zasedanju socialnodemokratskega komiteja v januarju 1910, ki je prišel v zgodovino kot zadnji poskus sodelovanja boljševiskov in menjševiskov, so soglasno sprejeli resolucije in ukrepe za vzpostavitev strankine enotnosti.¹¹⁰ Frakcijski tisk, ki je bil vselej glavni faktor političnega razcepa emigrantov, je prenehal izhajati. Za časopis »Socialdemokrat« so sestavili nov, združen redakcijski kolegij, v katerem sta zastopala boljševice Lenin in Zinovjev, menjševice pa Martov in Dan ter poljski socialni demokrat Varski. Zinovjev

¹⁰⁵ Ibidem, str. 220—227.

¹⁰⁶ Krupska, Erinnerungungen II, str. 224.

¹⁰⁷ Po razcepu z Leninom so Bogdanov in njegovi somišljeniki ustvarili neodvisno frakcijsko grupo v socialnodemokratski stranki. Imeli so se za »resnične predstavnike boljševisma«. Svojemu frakcijskemu glasilu, ki so ga začeli izdajati v decembru leta 1909, so dali ime boljševiskega časopisa iz let 1904—1905 »Vperjod«. Po tem glasilu se je leva frakcija označevala z imenom »vperjodisti«.

¹⁰⁸ Krupska, Erinnerungungen II, str. 227—228, 232, 252.

¹⁰⁹ Vojtinski, O grupe, Vperjod', Prol. rev., št. 12 1919, str., 88—89.

¹¹⁰ Vperjodisti so na zasedanju nastopili kot posebna frakcija; nasprotovali so organizacijski strnitvi menjševiskov in boljševiskov. V svojem levem revolucionarnem entuziazmu so očitali Leninu, da se nagiba k menjševisizmu in »razpustu boljševiske frakcije«. Leninisti pa so obdolžili vperjodiste, da nimajo trdnega stališča do menjševiskih likvidatorjev in nasprotujejo leninskim principom trdne organizacije. Po junijskem razcepu so namreč pričeli Bogdanov in njegovi somišljeniki ostro napadati Leninov organizacijski centralizem. Polemiko so vodili v stilu Martova in Trockega, oziroma njunih kritik na račun Leninovega organizacijskega centralizma. Lenina so obkladalci z osebnimi žalitvami. V številnih člankih so mu očitali, da uvaja »diktatorski režim« v stranko. Dolžili so ga »carizma v stranki«. Ljadov je opozarjal, da boljševiški organizacijski principi ustvarjajo prepad med voditelji in množicami (glej Vojtinski, O grupe, Vperjod', Prol. rev., št. 12/199 str. 103—104). Posebno oster v teh napadih je bil Bogdanov. Idejna sorodnost med levimi boljševiski in levim kriolom menjševiskov je tedaj vsekakor obstajala, saj sta obe skupini leta 1910 v Bologni organizirali skupno strankino šolo. Skupina Bogdanova je postopoma razpadla prav zaradi nezadostne discipline, neumestnega teoretiziranja na račun praktičnega dela, prekomernega individualizma intelektualcev, pomanjkanja občutka za prilagajanje taktike novim okoliščinam — predvsem pa zaradi idejne nejasnosti.

Otvoristično gibanje se je vse bolj nagibalo k taktiki revolucionarnega zarotništva. S svojim odklanjanjem parlamentarne aktivnosti so se otzovisti približevali anarhistom. V bistvu so bili revolucionarni romantiki. Po izjavah Buseva so se ukvarjali, izolirani od delavskega gibanja, z brezplodnimi praktičnimi vojaškimi pripravami. Težišče dejavnosti so omejili na konspirativno aktivnost. Bogdanov je menil, da je naloga stranke v tem, da vzpodbudi in vodi revolucionarno množično gibanje. Bogdanov boja za socializem ni omejeval na boj proti kapitalizmu. Socializem je po njegovem mnenju nastajal vzporedno z izoblikovanjem nove proletarske kulture.

je postal eden najožjih Leninovih sodelavcev. Na plenarnem zasedanju so se skoraj vsi navzoči boljševiki izrekli za enotnost z menjševiki.¹¹¹ Krupska se v spominih pritožuje, da se je boj za enotno stranko pri nekaterih tovariših razrastle v sporazumaštvo. Izpred oči so izgubili cilj združitve in zdrknili na nivo malomeščanskih prizadevanj za združitev vseh in vsakogar, ne glede na to, za kaj se kdo bori. Na očitke ‚vperjodistov‘ je Krupska takole odgovorila: »Smešno je misliti, da so Lenina preglasovali sporazumaši in da je opustil svoja stališča. Plenum je trajal tri tedne. Lenin je bil mnenja, da je treba na organizacijskem področju dati maksimalne koncesije, ne da bi za jot odstopil od načelnega stališča. Frakcijsko boljševiško glasilo ‚Proletarec‘ je prenehalo izhajati... Denar boljševiške frakcije so izročili trem nemškim tovarišem Kautskemu, Mehringu in Klari Zetkin z navodilom, da ga lahko porabijo samo za splošne namene. Če bi spet prišlo do razcepa, naj preostanek denarja izročijo boljševikom. Kameneva so poslali na Dunaj kot zastopnika boljševikov pri Trockijevi ‚Pravdi‘.«¹¹² Pariško zasedanje socialnodemokratskega centralnega komiteja je obsodilo levi in desni odklon v stranki — ‚Vperjodiste‘, ki so nasprotovali legalni aktivnosti, in likvidatorje, ki so zavračali ilegalno delo.

Enotnost ruskega socialnodemokratskega gibanja pa je bila kratkotrajna. Vperjodisti so še naprej gradili svojo organizacijo in se približevali obliki javne stranke, ki je v svojih vrstah trpela razna frakcijska stališča. Lenin je v pismu Gorkemu z dne 11. aprila 1910 takole opisal vzušje emigrantskega življenja. »Kljub vsemu bo razvoj stranke, razvoj socialnodemokratskega gibanja napredoval prek vseh prekletih težav sedanjega položaja. Čiščenje socialnodemokratske stranke od nevarnih odklonov likvidatorstva in oتزovizma nenehno napreduje. V okviru zedinjenja je napredovalo bolj kot prej.«¹¹³

26. avgusta 1910 srečamo Lenina na zasedanju mednarodnega socialističnega biroja in na kongresu II. internacionale v Kopenhagnu. Z vso jasnostjo je zaznal nevarnost centrizma in revionizma v mednarodnem delavskem gibanju in skušal strniti vrste leveice.

Zedinjenje frakcij ruske socialne demokracije je kmalu začelo dobivati ob praktičnih nalogah dela v Rusiji resne razpoke. Do sporov je prišlo zlasti s Trockim, ki je skušal pod plaščem lojalnosti združiti likvidatorje in pristaše Vperjoda.¹¹⁴

Ko je bilo treba zaradi rastočega revolucionarnega gibanja bolje organizirati delo v Rusiji, so se spet obnovili frakcijski boji. Trocki v kasnejših delih prikriva

¹¹¹ Za sporazum z menjševiki so bili Dubrovinski, Rikov, Nogin, Lozovski, Sokolnikov in delno tudi Kamenev. Zinovjev G. J., Istorija Rossijskoj Kommunističeskoj Partii /boljševikov/ Leningrad 1924 /dalje navajam: Zinov'jev, Istorija Rossijskoj Kommunističeskoj Partii/, str. 162–163; Bubnov, VKP/b/, str. 549.

¹¹² Krupska, Erinnerungen II, str. 233.

¹¹³ Lenin, Sočinenija V/47, str. 251.

¹¹⁴ Med kopenhagenskim kongresom II. internacionale je prišlo do posvetovanja med Leninom, Plehanovim, Zinovjevim, Kamenevim, Prokrovskim in Poletajevim, poslancem tretje dume. Sklenili so, da bodo pričeli izdajati »Delavski list«. Trocki je v zvezi z mednarodnim kongresom v Kopenhagnu objavil anonimen članek, v katerem je napadel boljševike, ne da bi omenil svoje glasilo »Pravdo«, ki jo je izdajal na Dunaju. /Glej Lenin, O kraske sty'da u iduški Trockogo Sočinenija V/20, str. 96. Zaradi objave članka v Vorwärtsu so protestirali Plehanov, Lenin, in Varski. Posebno oster je bil Plehanov. Trocki je pričel kampanjo proti glasilu »Rabočja Gazeta«, ki so jo izdajali boljševiki. Označil jo je kot ozko frakcijsko glasilo. O tej temi je predaval tudi v dunajskem klubu. Posledica tega nastopa je bila, da je Kamenev izstopil iz redakcije »Pravde«, kamor so ga poslali kot zastopnika boljševikov po januarskem plenumu.

Trocki je nato v glasilu Neue Zeit št. 50 objavil članek, »Die Entwicklungstendenzen der russischen Sozialdemokratie«, Martov pa članek »Die preussische Diskussion und die russische Erfahrung« /Neue Zeit št. 51/. Lenin je hotel v posebnem članku za Neue Zeit pojasniti zgodovinski smisel notranjepartijskega boja v Rusiji. Vendar pa uredniki (Kautski in Wurm) članka niso hoteli objaviti.

svojo tedanjo taktično pozicijo. Leninovi članki in spominski zapiski Krupske pa dajejo podrobnejši vpogled v ta frakcijski spor.¹¹⁵

Po neutrudnih Leninovih prizadevanjih¹¹⁶ je prišlo 5. januarja 1912 do šeste vseruske praške konference boljševikov. Lenin je vodil vse delo konference: sestavil je glavne referate in napisal najvažnejše resolucije. Konference se je udeležilo 15 delegatov. V svojih poročilih so podali jasno sliko položaja v stranki in poročali o nevarnostih, ki so stranki pretile od provokatorjev. Konferenca je sprejela vrsto zelo pomembnih sklepov, s katerimi je začrtala jasno partijsko linijo glede bodočega dela v Rusiji. Lenin je poudaril, da je treba osnovati krepko, strnjeno ilegalno partijo z gibljivimi ilegalnimi celicami, povezanimi z mrežo legalnih organizacij. Konferenca je pozvala socialne demokrate, ne glede na različne tendence in odtenke, naj se borijo proti likvidatorstvu in vzpostavijo ilegalno stranko.

PREKALJEVANJE STRANKE ZA ZGODOVINSKE NALOGE

VII.

S praško konferenco je stopila boljševiška stranka na zgodovinsko ospredje kot samostojna stranka in izvolila svoj CK. Končalo se je pomembno razdobje v Leninovem življenju in delu. Poleg Lenina in Zinovjeva so postali člani komiteja novi ljudje.¹¹⁷ Šele po konferenci so kooptirali v CK Josipa Visarionoviča -Stalina. Psevdonim Stalin naj bi označeval moža iz jekla, vzor trdote ali, kot se je izkazalo kasneje, moža maščevalnosti, nezaupljivosti in preračunljivosti.

Ne glede na spletke in blatenje nasprotnikov¹¹⁸ je Lenin koval partijo za njene bodoče zgodovinske naloge. Čutil je, da se bliža revolucionarni polet, ki so ga napovedovala vse jasnejša znamenja. 4. aprila 1912 je prišlo do streljanja delavcev v zlatem rudniku ob Leni, kar je dalo povod, da je revolucionarno razpoloženje množic prešlo v revolucionarni polet. Lenin je vedno težje vodil stranko in rastoče delavsko gibanje iz Pariza. Da bi bil bliže ruski meji, se je 19. junija 1912 preselil v Krakov.

»Krakovsko emigrantsko obdobje ni v ničemer slično pariškemu ali švicarskemu«, je zapisala Krupska. »V resnici je bila to le polovična emigracija. V

¹¹⁵ Trotzki je izjavil, da so Plehanov in majhna skupina njegovih privržencev spet prelomili stike z najbližjimi prijatelji in branili ilegalno partijo proti likvidatorjem. Tako se je ustvaril paradoksen in kratkotrajen blok Lenin—Plehanov. Glej Trotzki, Stalin, str. 135.

¹¹⁶ Že proti koncu decembra leta 1910 so podali Lenin, Zinovjev in Kamenov skupno izjavo inozemskemu biroju centralnega komiteja, da bi bilo treba sklicati plenum centralnega komiteja v tujini. Menjševiški inozemski biro je predlog zavrnil. Na pobudo boljševikov so 10. junija 1911 sklicali konferenco članov centralnega komiteja v Parizu. Na njej so razpravljali o sklicanju strankine konference in sklenili, da bodo ustanovili ruski organizacijski biro za sklicanje konference. V avgustu je odšlo nekaj boljševikov v Rusijo, Lenin pa je obiskal boljševiške skupine v Parizu, Zürichu, Bernu, Ženevi, Bruslju, Antwerpnu in Londonu. Boljševiškim aktivistom, ki so jih poslali v Rusijo, je uspelo v izredno hudih pogojih vzpostaviti zveze z ilegalnimi krajevnimi organizacijami.

¹¹⁷ Člani CK so postali Ordžonikidze, Gološčekin, Svartzman in Roman Malinovski, kandidati pa Bubnov, Smirnov, Jelena Stasova, Suren, Spandarian in Mihail Ivanovič Kalinin.

¹¹⁸ Ko je Lenin sklical praško konferenco, so pristaši Vperioda skupaj z menjševiki dvignili vik in krik. Konferenco 1. 1912 so označili kot napad na prizadevanja in nade, da bi vzpostavili enotnost. (Ostrouhova, Grupa 'Vperiod', Prol. rev. št. 1, 1925, str. 212). Menjševiki so nato organizirali zasedanje tako imenovanega avgustovskega bloka na Dunaju leta 1912. Konferenca menjševikov je bila pod geslom združitve vseh socialnodemokratskih sil. Imela je likvidatorski značaj. Spregledala je globoka protislovja, ki so ločila likvidatorje od boljševikov. Iz volinih gesel so črtali demokratično republiko, konfiskacijo veleposesti pa so nadomestili z geslom o reviziji agrarne zakonodaje tretje državne dume. Glavni govornik, menjševik Goldman, je pozval, naj se konferenca proglasi za ustanovno. Ustanovili so tako imenovani »avgustovski blok«, ki je skušal diskreditirati sklepe boljševiške praške konference. Pod pretvezo združitve socialnodemokratskih sil je tako nastal blok, uperjen proti boljševikom. (Krupska, Erinnerungen, str. 274). Glej tudi Ostrouhova, Prol. rev., št. 1/1925, str. 212—213.

Krakovu smo živeli izključno za interese dela v Rusiji. Časopisi iz Peterburga so prihajali že tretji dan po izidu«. Zahvaljujoč praški konferenci so začeli boljševiki izdajati dnevnik »Pravdo«. ¹¹⁹ Leninovo korespondenco s svojci v tem obdobju prežemata toplina in domotožje. S preselitvijo v Krakov je bil zelo zadovoljen. Ob prihodu je dne 1. julija 1912 pisal materi: »Tu jo skoraj Rusija. Židje so tukaj podobni ruskim. Ruska meja je oddaljena le 8 vrst.« Svoji sestri Ani pa je pisal: »Tu nam je bolje kot v Parizu. Živci se ti odpočijejo, več je literarnega dela, manj pa pričkanja.« ¹²⁰

Že 22. aprila (5. maja po novem koledarju) je pričela v Peterburgu izhajati »Pravda«. Lenin je vsak dan pošiljal iz Krakova članke, kritike člankov, predloge in navodila. Pravda je sprva črtala iz njegovih člankov polemiko proti likvidatorjem. Lenin je zato pisal ogorčena pisma redakciji, ki je posegala v ta boj le zelo na splošno. Redaktorja »Pravde« sta bila tedaj Stalin in Vjačeslav Mihajlovič Skrjabin, ki si je tedaj nadel psevdonim Molotov (Kladivo). Videti pa je, da Leninu »Kladivo« in »Jeklo« nista bila po volji. 13. novembra je zaskrbljen očital redakciji, da ni posvetila v svojem glasilu nobenega članka otvoritvi izrednega kongresa II. internacionale v Baslu. Leninovi članki v Pravdi so igrali pomembno vlogo pri dviganju socialistične zavesti in razredne organiziranosti delavstva. Vpliv časopisa na delavstvo je postajal vse večji. V oktobru je bila vsa pozornost osredotočena na volitve v IV. dumo. Platformo za volilno kampanjo je izdelal Lenin. Glavna gesla so bila: republika, osemurni delavnik, konfiskacija veleposesti in izoliranje demokratičnega malomeščanstva izpod vpliva liberalcev.

Lenin je tedaj temeljito preučil stolipinski volilni zakon in inspiriral volilno kampanjo. Iz dneva v dan je vodil praktično delo, povezano z volitvami v delavsko kurijo. Leninova politika je bila prežeta s pogumno revolucionarno perspektivo in osredotočena na revolucionarno vzgojo množic. Boj za volilno kampanjo bi bil nesmiseln, če bi se po volitvah združili s socialnodemokratskimi poslanci. Delavce je bilo treba prepričevati na vsakem koraku, da se boljševiki v vseh osnovnih vprašanjih razlikujejo od drugih skupin. Na volitvah je bilo izvoljenih šest boljševiških in sedem menjševiških poslancev. Po izjavah Krupske so boljševiški poslanci zastopali milijon delavcev, menjševiški pa nekaj manj od milijona in četrt. ¹²¹ Otvoritev četrte dume 15. novembra 1912 so spremljale demonstracije in stavke.

Med sodelavci »Pravde« zasledimo tudi Bogdanova in Aleksinskega. Ostra nasprotja, ki so ju še pred nedavnim ločevala od Lenina, je Iljič velikodušno prešel. Posebna Leninova poteza je bila, kot je opozorila Krupska, da je znal ločiti načelne razlike v mišljenju od spletk in osebnih razprtij; vedno je znal izluščiti bistvo stvari. Naj bi ga Plehanov še tako zmerjal, bi se povezal z njim, če bi to bilo v interesu stvari. Takšnih primerov lahko najdemo pri Leninu veliko. »Če je nasprotnik Lenina napadel, je vzrožil in se brezobzirno postavil v bran svojih stališč«, je zapisala Krupska. »Če so bile pred nami nove naloge, v reševanju katerih je bilo mogoče sodelovati z nasprotniki, je Lenin znal pristopiti k večerajšnjemu nasprotniku kot tovariš. To je storil povsem nepri-siljeno. V tem je bila Leninova veličina. Ob vsej svoji previdnosti je bil velik optimist v odnosu do ljudi. Pri tem se je tudi motil, toda v celoti je ta optimizem

¹¹⁹ Lenin, Sočinenija V 48, str. 81.

¹²⁰ Lenin, Sočinenija V/35, str. 329–330.

¹²¹ Krupska, Erinnerunggen II, str. 272–273.

stvari zelo koristil...«.122 Prav ta ocena Krupske je ključ za razumevanje Leninove veličine v kritičnih zgodovinskih-situacijah.

Lenin je vsestransko utrjeval linijo Pravde in jo iz Krakova dejansko vodil. Prišel je do sklepa, da je treba bolj razviti legalno založniško delo boljševikov. Organiziral je legalni boljševiški mesečnik »Prosveta« in aktivno sodeloval v uredniškem delu. V avgustu 1912 je začel izhajati v Moskvi tudi boljševiški list »Naša pot«.

V krakovskem obdobju se je Lenin prvič osebno sestal z Buharinom. Buharin je takole opisal srečanje: »V neki majhni, umazani ulici Krakova sem moral poiskati stanovanje Uljanovih. Gredoč sem preletel z očmi vrsto oken in nenadoma opazil neverjetno veliko in nenavadno glavo. To je mogel naravno biti samo »Stari«.123 Tako so v ožjem krogu sodelavcev imenovali Lenina. Tudi Krupska se je po dvajsetih letih spomnila tega srečanja: »Nekega dne smo videli z okna prihajati mladega moža z ogromnim lanenim nahrbtnikom na ramenih. To je bil Orlov alias Buharin.124 Pogovor je najprej nanesel na umetnost...« Buharin pa je zapisal: »Spominjam se, da sem zapustil Iljiča očaran; domov sem hitel kot na krilih. Perspektive so se razširile, obzorja so se mi odprla...«.125

Proti koncu leta 1912 so se odnosi med Leninom in redakcijo Pravde vse bolj zaostrovali zaradi omahljivega in neborbenega stališča do likvidatorjev. Lenin je zato Stalina poklical v Krakov, na njegovo mesto pa je imenoval Sverdlova. To spremembo je opravil spretno in skoraj neopazno.

Po Stalinovem prihodu v Krakov je Lenin njegovo zanimanje usmeril k nacionalnemu vprašanju. Nakazal mu je metodični pristop k delu, vodilne ideje in potrebne osnove. Stalin je nato po Leninovem navodilu odpotoval na Dunaj, da bi proučeval »ad fontes rerum« avstromarksistična stališča do nacionalnega vprašanja. Ker ni znal jezika, sta mu priskočila na pomoč Trojanovski in Buharin, ki je tedaj pripravljal svojo odlično kritiko Böhm-Bawerkove avstrijske ekonomske šole. Lenin je oba poprosil, naj pomagata Stalinu pri delu. Mnogi raziskovalci pripisujejo velik delež pri zbiranju gradiva o nacionalnem vprašanju in celo pri izboru citatov Buharinu, ki je bil tedaj že večš pedantnega sukanja peresa. Ko se je Stalin z zbranim gradivom vrnil, je Lenin postal njegov mentor pri pisanju uspele teoretične razprave o nacionalnem vprašanju. Trocki ve celo povedati, da je skoraj na vsaki strani opaziti sled Leninovega peresa oziroma njegove formulacije. Po izjavah Trockega Stalin dotlej ni znal tako globoko marksistično obravnavati problemov. Historično-kritična analiza izvirnega manuskripta bi vsekakor lahko dala jasen odgovor o Leninovem deležu pri tej razpravi.

V krakovskem obdobju se je Lenin veliko ukvarjal z nacionalnim vprašanjem. Že v letih 1912 do 1914 so v socialističnem tisku vneto razpravljali o vprašanju kulturne nacionalne avtonomije. Zlasti pomembno je bilo to vprašanje za carsko Rusijo in Avstro-Ogrsko. V obeh deželah je socialistično gibanje ustvarilo svojo šolo. Predstavnika avstrijske socialne demokracije Otto Bauer in Karl Renner sta obravnavala nacionalnost neodvisno od teritorija, gospodarstva in razreda. Zadovoljila sta se z abstraktno nacionalno avtonomijo. Na področju nacionalne politike nista zahtevala korenitih sprememb. V strahu, da ne bi

¹²² Ibidem, str. 282.

¹²³ Buharin I., Lenins Persönlichkeit, Internationale Presse-Korespondenz /dalje navajam: IPK/ z dne 26. februarja 1925, str. 435.

¹²⁴ Krupska, Erinnerungen, II, str. 291.

¹²⁵ Buharin, Lenins Persönlichkeit, IPK z dne 26. februarja 1925, str. 435.

bil ogrožen obstoj monarhije, je avstrijska socialna demokracija svoj nacionalni program gradila na osnovi statusa quo. Program je bil izumetničen ter utopičen in je spodkopaval razredno silo delavstva. Zatiranim narodom je odrekal pravico do resnične zadovoljitve njihovih potreb, služil je kot figov list za hegemonijo Nemcev in Madžarov. Ta program je bil le prefinjena oblika nacionalizma. Kulturno nacionalno avtonomijo, prikrojeno ruskim razmeram, je pričel v obdobju reakcije zagovarjati tudi menjševik Jordanija.

Nacionalno vprašanje je bilo izredno pomembno za ruske socialiste. Lenin je obravnaval narod kot zgodovinsko kategorijo, neločljivo povezano s teritorijem, gospodarstvom in razredno strukturo. Lenin, Zinovjev in drugi boljševiki so brinili samoodločbo narodov pred menjševiki (Semkovski, Kosovski in drugi) in predstavniki bunda. Celo predstavniki pokrajinskega predsedstva, tako imenovani rozlomovisti, so le neradi sprejeli Leninovo definicijo samoodločbe. Nastopili so proti Leninovi resoluciji, v kateri se je zavzel za pravico narodov do samoodločbe vključno s pravico do odcepitve.

Bližajoča se vojna je poglobila nacionalno čustvovanje buržoazije, okrepila in netila nacionalno sovražstvo ter zatiranje šibkih, malih narodov. Podcenjevanje vprašanja o samoodločbi narodov je izzvalo Leninovo nezadovoljstvo. Pravica do samoodločbe se Leninu ni zdela nič manj pomembna, kot npr. zahteve po ljudski oborožitvi ali ločitvi cerkve od države. Do ostre diskusije o samoodločbi narodov je prišlo zlasti s Poljaki. Lenin je razumel, kje so korenine previdnosti Poljakov glede vprašanja samoodločbe. V svojem spisu »O pravici narodov do samoodločbe«¹²⁶ je dal precizen odgovor ruskim menjševikom in Rozi Luxemburg na njen obsežni članek »Nacionalno vprašanje in avtonomija«.¹²⁷ Lenin ni iskal odgovora na vprašanje samoodločbe v juridičnih definicijah, ampak v zgodovinsko-ekonomskem preučevanju nacionalnih gibanj. Roza Luxemburg je menila, da je iluzorno pričakovati priznanje pravice do samoodločbe malih narodov v obdobju imperializma. Lenin je ocenjeval nacionalno prebujajoče se narode Rusije kot revolucionarni potencial za slabitev in uničenje carskega absolutizma. Boj proti velikoruskemu šovinizmu je označil kot prvi pogoj za zmago demokratične republike v Rusiji. Ko je Lenin zavračal teze Roze Luxemburg glede pravice do odcepitve, je opozarjal, da je treba vsako konkretno vprašanje o odcepitvi presojati tako, da izločimo vsako neenakopravnost, vsakršne privilegije in vsak izjemen položaj. »Roza Luxemburg, ki se lovi za ‚practicizem‘, je prezrla glavno praktično nalogo tako velikoruskega proletariata kot proletariata drugih narodov — nalogo vsakodnevne agitacije in propagande proti vsakršnim državno-nacionalnim privilegijem, za pravico, enako pravico vseh narodov do svoje nacionalne države...«¹²⁸ Lenin je vztrajal na pravici narodov do samoodločbe in do odcepitve. V pismu Šaumianu je dne 6. decembra 1913 zapisal: »Pravica do samoodločbe je izjema od naših splošnih

¹²⁶ Lenin V. I., O pravici narodov do samoodločbe, Cankarjeva založba, Ljubljana 1948 /dalje navajam Lenin, O pravici narodov do samoodločbe/.

¹²⁷ Luxemburg R., Nacionalno vprašanje in avtonomija, Przeglad Socjaldemokratyczny, št. 6—15 /avgust 1908 — september 1909, Wybor Pism/ izd. Bronislaw Krauze, Varšava 1959/II, str. 114—166.

¹²⁸ Lenin, O pravici narodov do samoodločbe, str. 16, str. 24. Takole je Lenin pisal: »Ali more biti svoboden narod, ki zatira druge narode? Nikakor ne! Interesi svobode velikoruskega prebivalstva narekujejo boj s takim zatiranjem. Dolga, stoletna zgodovina teptanja gibanj zatiranih narodov, sistematična propaganda takega teptanja, ki so jo razvijali »višji« razredi, sta v predsodkih velikoruskega ljudstva ustvarili velikanske ovire za stvar svobode njega samega itd. Velikoruski »črnosotenci« zavestno podpirajo in podžigajo te predsodke. Velikoruska buržoazija se z njimi sprizanjuje ali se jim prilagoduje. Velikoruski proletariati ne more uresničiti svojih ciljev, si ne more utreti poti k svobodi, ne da bi se sistematično boril s temi predsodki.«

premis centralizma. Ta izjema je, upoštevajoč skrajno reakcionarni velikoruski nacionalizem, nujno potrebna in najmanjša odpoved tej izjemi je oportunistem (kot pri Rozi Luxemburg), je preprosto igračkanje v korist in prid velikoruskega skrajnega nacionalizma.¹²⁹ Lenin je vprašanje samoodločbe postavljaj povsem konkretno. Platforma stranke je bila: popolna enakopravnost vseh narodov, široka pokrajinska avtonomija in zagotovitev pravic nacionalnih manjšin. Dolžnost vseh delavcev določene države je bila po mnenju Lenina, da so združeni v isti razredni organizaciji ne glede na svojo nacionalnost. Lenin je bil eden tistih redkih voditeljev, ki ni nikdar odstopil od načela samoodločbe. Sovražil je velikoruski šovinizem, imel pa je globoko razumevanje za rusko kulturo. Vselej je umel povezati konkretna kulturna vprašanja z velikimi političnimi vprašanji in nalogami.

Ker se je revolucionarno delavsko gibanje krepilo, je bilo Leninu mnogo do tega, da izdelava kar najbolj precizno strankino linijo v zvezi z nastopom boljševiških poslancev v dumi. Prizadeval si je, da bi uredili razmere v strankinem tisku in jasno opredelili odnose do menjševikov-likvidatorjev. V ta namen so sklicali od 28. decembra 1912 do 1. januarja 1913 posvet boljševikov v Krakovu.¹³⁰ Na posvetu so izdelali delovni program in precizirali taktiko aktivnosti stranke med množicami. Poudarili so, da mora stranka braniti osnovna revolucionarna gesla: demokratično republiko, konfiskacijo veleposesti, osemurni delavnik, podpirati, razvijati in organizirati pa mora tudi revolucionarne nastope množic in pritegovati v boj kmečke množice. Razpravljali so tudi o aktivnosti boljševiške dumske frakcije in opozorili na potrebo tesne povezanosti njenega dela s partijskim delom in s strankino ilegalno aktivnostjo. Namesto Stalina so pooblastili Badajeva, naj uredi razmere v Pravdi. Glavne referate na posvetovanju je imel Lenin. Zaradi soglasno sprejetih sklepov je bil Lenin s posvetovanjem zadovoljen. Gorkemu je pisal: »Malinovski, Petrovski in Badajev Vas prisrčno pozdravljajo in Vam želijo vse najboljše.« Lenin tedaj ni slutil, da je Malinovski plačan policijski agent. »Delal je vtis zelo sposobnega in vplivnega delavca«, je o njem zapisala Krupska.¹³¹

¹²⁹ Leninovo pismo Saumianu z dne 6. decembra 1913, Sočinenija V/48, str. 235.

¹³⁰ Protokolov tega zasedanja ni na voljo. Po pisanju Trockega je bilo v policijskem poročilu Stalinovo ime na zadnjem mestu. Glej Trotzki, Stalin, str. 224.

¹³¹ Na praški konferenci je bil Malinovski izvoljen v boljševiški centralni komite. Na pobudo boljševikov so ga izvolili tudi za poslanca četrte dume. Pogosto je prihajal v Krakov in celo stanoval pri Leninu. Svoje govore v dumi je dobival neposredno od Lenina in jih nato dajal v pregled, kot se je kasneje izkazalo, policijskemu šefu. Malinovski je denunciral na desetine boljševikov. Mnogi so Lenina svarili pred njim, tudi Buharin. Prav zaradi Malinovskega so se odnosi med Buharinom in Leninom zaostri. Imenovali so posebno komisijo, ki naj bi preiskala govorice, ki so se širile o provokatorski dejavnosti Malinovskega. Videti pa je, da Lenina preiskava ni preprečala o njegovi krivdi. /Glej Buharin, Lenins Persönlichkeit, IPK št. 29 z dne 26. februarja 1925/.

»Vladimirju Iljiču se ni zdelo mogoče, da bi bil Malinovski provokator«, je zapisala Krupska. »Samo enkrat je podvomil. Spominjam se Lenina, kako je nekoč dejal: In če je to resnica? Njegov obraz je pri teh mislih spretelet nemir.« /Krupska, Erinnerungen, str. 310–311/.

8. maja 1914 je Malinovski vrnil mandat poslanca in odpotoval, ne da bi se oglasil v Poroinu, v Nemčiji. Po porazu carske vlade je dala provizorična vlada in pozneje sovjetska vlada pregledati akte »Ohrane«. Ugotovili so, da je bil Malinovski dobro plačan tajni agent v boljševiškem centralnem komiteju. Fischer L., Das Leben Lenins, Wien, 1965 /dalje navajam: Fischer, Das Leben Lenins/, str. 109.

Nasprotniki so Leninu podlo očitali, da je prikrival policijskega agenta. Malinovskega so izvolili za voditelja boljševiške socialnodemokratske frakcije, ki jo pe Leninovem navodilu izvedla dokončen razcep z menjševiki. Boljševiški poslanci so nato formirali v dumi *samostojno frakcijo* in sprejeli po Leninovem nasvetu naziv: ruska socialnodemokratična delavska frakcija. Menjševiki-likvidatorji so šli s svojimi očitki proti Leninu celo tako daleč, da so govorili, da z razcepom zavestno koristi policiji, ki hoče oslabiliti socialno demokracijo. /Shub, S. D. Lenin, A Biography, New York 1948, str. 194–195, 333; Wolfe B., Three who Made a Revolution, New York, str. 540–557; Badajev A., The Bolsheviks in the Tsarist Duma, London 1932; Trotzki, Stalin, str. 226; glej tudi Lenin, Izbrana dela/IV, str. 341.

Samo v krakovskem obdobju je Lenin napisal nad 40 člankov o agrarnem vprašanju. Krupska je kasneje poudarila velik pomen krakovskega obdobja za kasnejši razvoj socialistične graditve v prvem obdobju po Oktobru. To obdobje je označila kot »predšolski razred« socialistične izgradnje.¹³²

V skromnem krakovskem stanovanju je Lenin razvijal živahno korespondenco s strankinimi delavci v Rusiji. Emigranti, ki so se vračali v domovino, so prihajali pogosto po instrukcije k Leninu v Krakov. Dostikrat so tu potekali posveti centralnega komiteja s partijskimi delavci. Največjega pomena je bil poroninski posvet, ki je trajal od 22. septembra do 1. oktobra 1913. Razpravljali so o vprašanju sklicanja strankinega kongresa, o stavkah, o pripravah na politično generalno stavko, o nalogah agitacije, o izdajanju popularnih brošur, o nedopustnosti omejevanja gesla o demokratični republiki pri agitiranju, o konfiskaciji veleposesti in osemurnem delavniku. Razpravljali so tudi o vprašanju, kako je treba delati v legalnih organizacijah in kako je treba voditi socialnodemokratično delo v dumi. Sprejeli so tudi pomembno resolucijo o nacionalnem vprašanju, ki jo je napisal Lenin. V krakovskem obdobju je Lenin položil temelje množični boljševiški stranki.

Za mnoge neruske socialne demokrate so nenehne razprave, frakcijski boji, razcep med boljševiki in menjševiki, idejni spori in razcepi v okviru same boljševiške stranke pomenili nekaj nenavadnega. V teh sporih nikakor ni šlo za sholastične subtilnosti, kot so mnogi mislili, ampak za osnovna vprašanja revolucionarnega gibanja. Zgodovina je pokazala, da so bili samo Lenin in njegovi sodelavci kos bodočim zgodovinskim nalogam. Skrbno so definirali platformo stranke in opredelili razmejitvene linije. Samo tako si je mogoče razložiti vrsto uspehov, ki so jih dosegli privrženci »Pravde« med delavstvom. Stara generacija se je v veliki večini v času reakcije umaknila iz boja. Legalni marksisti, ki so se radi trkali na prsi zaradi svojega političnega realizma in izjavljali, da je Lenin voditelj dekadentne sekte, so bili vse bolj izolirani in potisnjeni v stran.

Pisma iz Leninovega krakovskega glavnega stana so postajala vse bolj optimistična. Krupska je v začetku leta 1913 pisala Šklovskemu: »Zveze so sedaj povsem drugačne kot nekoč. Mnogo bolj je čutiti, da imamo opravka s somišljeniki... Boljševiška stvar stoji bolje kot kdajkoli.« Iz Krakova je Lenin neumorno zasledoval vzpon delavskega gibanja, registriral in klasificiral vsa dogajanja. Z njemu lastno natančnostjo je zasledoval utripe proletarskega gibanja. »Lenin ima za seboj samo mladino«, so ironično opozarjali likvidatorji. Lenin pa je prav v tem videl prednosti za svojo stranko. Revolucija in vojna sta naložili prav mladim generacijam najtežja bremena. Socialistična stranka, ki ni sposobna, da pritegne mladino, nima česa pričakovati.

Boljševizmu sovražne skupine — likvidatorji, oztovisti, spravljivci vseh vrst — so bili nesposobni, da bi se ukoreninili v delavskem gibanju. Lenin je iz tega povzel sklep: »Samo v boju s temi skupinami bo mogoče skovati resnično socialnodemokratično stranko Rusije.«

»Vojna med Avstrijo in Rusijo«, je pisal Lenin v začetku leta 1913 Gorkemu, »bi bila v vsej vzhodni Evropi za revolucijo zelo koristna; malo pa je verjetno, da nam bosta Franc Jožef in Nikolaj pripravila to veselje.« Čez leto in pol pa se je vojna začela...

¹³² Krupska, Erinnerunggen II, str. 284.

VIII.

Ko je Nemčija napovedala Rusiji vojno, so se boljševiki v Poroninu zbrali v Leninovem stanovanju in se posvetovali, kakšno stališče naj zavzamejo. Lenin je bil mnenja, da bo vojna pospešila revolucijo, vodstvo stranke se mora zato kar najtesneje povezati z Rusijo in voditi propagando v duhu revolucionarnih perspektiv.

Pet dni kasneje so Lenina aretirali in ga nato po posredovanju vidnih socialnih demokratov pri centralnih oblasteh po desetih dneh izpustili. Viktor Adler je izposloval dovoljenje, da je Lenin lahko zapustil Avstrijo, ter se skupaj s Krupsko 5. septembra 1914 preselil v Bern. Takoj po svojem prihodu v Švico je napisal znane teze »O nalogah revolucionarne socialne demokracije v evropski vojni«. Vsebovale so osnovne misli o taktiki stranke v boju proti imperialistični vojni. V bistvu so bile bojni poziv kapitalističnemu svetu. »Sestavljene niso bile zato, da bi se zaprašile v kakem predalu,« je duhovito pripomnila Krupka.

Revolucionarne taktične poglede je bilo treba kar najhitreje približati delovnim slojem, ki so nosili glavna bremena vojne. V prvih dneh bivanja v Švici pa so bili Lenin in njegovi sodelavci povsem odrezani od Rusije. Šele sredi oktobra je bila vzpostavljena zveza prek Šljapnikova, ki je prišel v Stockholm z namenom, da posreduje zvezo med Leninom in Rusijo. Iz Leninove korespondence je mogoče razbrati, v kako hudih razmerah so boljševiki vzdrževali zveze s političnim vodstvom v domovini.

Pričelo se je Leninovo zimmerwaldsko obdobje, oziroma njegov boj za tretjo internacionalo. Dolgotrajno, naporno delo za zgraditev stranke in organiziranje delovnih slojev Rusije, predvsem delavskega razreda, je Leninu omogočilo, da je hitro in brez tavanja odkril ter oblikoval pravilno taktično smer. V dveh in pol mesecih je izdelal jasno, brezkompromisno taktično linijo, ki je opredeljevala vso njegovo nadaljnjo dejavnost. Lenin je v medvojnih letih zrastel v pomembnega voditelja mednarodnega delavskega gibanja. Njegovi nastopi na mednarodnih konferencah socialistov so z jasno začrtano platformo želi vse večje uspehe. Iz tega obdobja Leninove aktivnosti naj opozorim samo na nekatere momente. V obdobju zmagoslavnega pohoda militarizma in ideološkega razkroja II. internacionale je bila leta 1915 sklicana bernska konferenca boljševiških sekcij RSDRP v inozemstvu. Imela je velik pomen, ne le za zgodovino ruskih socialistov, temveč tudi za zgodovino mednarodnega delavskega gibanja.

Vojna je v prvih mesecih vplivala tudi na boljševiške sekcije v inozemstvu. V njihovih vrstah je bilo opaziti zmedo, neodločnost, negotovost in pomanjkanje koordinacije. Želja, da izoblikujejo jasna in natančna stališča v zvezi z vprašanjem vojne, da čim uspešneje propagirajo idejo CK o pretvarjanju imperialistične vojne v državljansko in da okoli tega gesla zberejo vse, ki so ostali zvesti socialistični zastavi, to je bil razlog, da so pospešili sklicanje konferenci v Bernu.

Dnevni red konference je vseboval vsa bistvena idejno-taktična in organizacijska vprašanja. Po poročilih sekcij je poročal Lenin »o najbolj zapletenem vprašanju časa«, o vojnem vprašanju in o drugih vprašanjih, ki jih je zastav-

ljala vojna. Osnova Leninovega referata in resolucij o vojni ter o nalogah stranke so bile njegove teze in manifest CK.

Konferenca je s soglasno sprejetimi resolucijami dala močno pobudo za ideološko strnitev in okrepitev boljševikov v inozemstvu na jasno začrtani internacionalistični osnovi. Sprejete smernice so jim omogočile, da so njihove inozemske sekcije zavzele doslednejše stališče do imperialistične vojne. Njihova dejavnost v Franciji, Švici, Angliji, na Švedskem in v ZDA je zelo oživela. Te sekcije so imele velike zasluge za propagiranje Leninovih idej in za ideološko strnjevanje levih skupin na internacionalističnih osnovah.

V prvih mesecih vojne so se sestali tudi socialisti nevtralnih dežel v težnji, da obnovijo II. internacionalo. Socialisti antantnih dežel in centralnih sil pa so se zbrali s ciljem, da razglasijo svoja »socialno-šovinistična« gesla. Vsem je bilo skupno, da so videli osnovni vzrok za vojno v kapitalizmu z njegovimi imperialističnimi in militarističnimi manifestacijami. Socialisti večinskih strank vojskujočih se dežel so z gesli o »obrambi domovine« in »državljanskega miru« podpirali svoje imperialistične vlade in s tem izdali načela socializma. Socialisti nevtralnih dežel niso bili enotni v oceni stopnje krivde obeh imperialističnih grupacij. Niso si bili na jaspem, kdo nosi glavno krivdo za vojno: antanta ali centralne sile.

Upi socialistov nevtralnih dežel, da bo mogoče oživiti stare institucije internacionalne, so propadli. Socialnodemokratske stranke vojskujočih se dežel so bile pretesno povezane z meščanskim razredom svojih držav. Vsi poskusi, da bi zbližali uradne stranke ali da bi v okviru MSB obnovili drugo internacionalo, so propadli zaradi šovinističnega stališča njenih voditeljev. Obnovitev mednarodne solidarnosti brez razcepa z drugo internacionalo se je zdela nemogoča. Edina realna možnost za mednarodno sodelovanje je bila strnitev opozicijskih skupin in organizacij, ki so rastle in se utrjevale na antimilitaristični osnovi.

Prva mednarodna konferenca, na kateri so se prvič po začetku vojne srečali socialisti tako iz vojskujočih se kot iz nevtralnih dežel, je bila konferenca socialističnih žensk v Bernu (od 26. do 28. marca 1915). Tako se je mednarodno delavsko žensko gibanje prvo odzvalo Leninovemu pozivu k strnitvi svojih vrst. Kljub slabostim je bila mednarodna ženska konferenca pomemben dogodek v zgodovini mednarodnega delavskega gibanja. Bila je prva mednarodna konferenca, ki je združila ženske obeh vojskujočih se taborov pod zastavo resničnega internacionalizma.

Teden dni po mednarodni konferenci socialistk se je v Bernu pričela mednarodna mladinska socialistična konferenca (od 5. do 7. aprila 1915). Tudi ta ni dobila »blagoslova« uradne socialistične organizacije — biroja mednarodne socialistične lige, ki je sklicanju konference celo nasprotoval.

Ko je Lenin vrednotil rezultate konference socialističnih žensk in mladine, je opozoril, da konferenci nista določili borbene linije internacionalistov. Proletariata nista opozorili na nevarnosti, ki mu grozijo od socialističnih pojmovanj »obnovitve« internacionalne. V glavnem so se omejili na ponavljanje starih resolucij, ne da bi povedali delavcem, da je brez boja proti socialnemu šovinizmu stvar socializma brezupna. »Konferenci pomenita stopanje na mestu«, je zapisal Lenin. Čeprav Leninovih resolucij na obeh konferencah niso sprejeli, je bil prepričan, da jih bodo delavci, ki iščejo izhod iz vojne, dojeli prej ali slej. Zavzemal se je za sodelovanje z nasprotniki vojne, čeprav so bili v začetku

nedosledni in omahljivi. Zavedal se je, da bo nadaljnji razvoj nenehno krepil revolucionarno krilo v mednarodnem delavskem gibanju.

Srečanja socialistov iz nevtralnih in vojskujočih se dežel na socialnošovinističnih in pacifističnih osnovah niso uspela. Konference s takšnimi izhodišči niso mogle premostiti krize, v katero je zapadla internacionala.

Po dolgotrajnih prizadevanjih je prišlo leta 1915 do zimmerwaldskega srečanja socialistov. Prvič od začetka vojne so se sešli socialisti, ki so se odlikovali v političnem in sindikalnem gibanju svojih dežel, da bi se posvetovali o metodah in ciljih skupnega boja za mir. Prvič od začetka vojne so si francoski in nemški socialisti prek strelskih jarkov in bodečih ovir podali roke in izjavili: »Ta vojna ni naša vojna!« Konferenca je dala pobudo in simbol gibanju, iz katerega je zrastle III. internacionala. Potekala je od 5. do 8. septembra. Po ideološki sestavi je bila zelo heterogena.

Lenin je na zimmerwaldski konferenci formiral in strnil vrste zimmerwaldske levice. Idejno in organizacijsko povezana in strnjena je začela leвица razvijati in širiti svoje ideje v okviru organizacijskih skupin zimmerwaldskega gibanja.

Lenin je z revolucionarnim optimizmom gledal v bodočnost in trdno veroval v uspeh revolucionarne taktične linije. V tem optimističnem zanosu je zapisal: »V septembru 1914 je bilo videti, da je manifest našega CK osamljen. V marcu 1915 je sledila mednarodna ženska konferenca, ki je sprejela malo pomembno pacifistično resolucijo, v septembru 1915 pa se je že zbrala cela skupina mednarodne levice; razvijamo svojo taktiko v skupnem manifestu, uresničujemo vrsto naših osnovnih idej, sodelujemo in ustanovljamo MSK, tj. dejansko novi mednarodni socialistični biro.«

Lenin je posvetil vse sile propagiranju zimmerwaldskih idej. Pazljivo je zasledoval poročila o zimmerwaldski konferenci, pisal članke o njenem pomenu in imel v oktobru 1915 predavanja o konferenci ruskim socialistom v Lausannu, Ženevi in Zürichu.

Pol leta po zimmerwaldski konferenci je protivojno razpoloženje kljub oviram MSB in večinskih »socialistov« zelo napredovalo. 28 strank, od tega 13 uradnih, iz 18 dežel se je izreklo za priključitev k zimmerwaldskemu gibanju. To razpoloženje je bilo izraz mirovnih teženj množic, izraz njihovega revolta proti strašnim človeškim žrtvam, ki jih je povzročala vojna in proti pomanjkanju, ki so ga občutili delovni sloji. Socialnopicifistično gibanje, ki je v začetku dajalo ton zimmerwaldskemu gibanju, je z nadaljevanjem vojne dobivalo vedno močnejše socialnerevolucionarno obeležje.

Študij ekonomije imperializma, analiza tega gibanja, dojemanje celotne svetovne podobe imperializma so Leninu omogočili, da je vrsto političnih vprašanj postavil na novo in probleme temeljito osvetlil. Sredi tega znanstvenega dela je našel dovolj časa, da se je predal pripravam na kienthalsko konferenco. Ta konferenca je po izjavah Lenina pomenila korak naprej k razcepu z desnimi socialisti. Vpliv levice se je okreplil, predsodki proti njej pa so se zmanjšali. Zimmerwaldovci so dokončno stopili na pot razcepa z uradnimi socialisti. Kienthalske resolucije so bile bližje liniji Lenina in njegovih somišljenikov kot zimmerwaldska resolucija. »Grigorij (Zinovjev — op. pisca) je zelo navdušen nad Kienthalom,« je zapisala Krupska v pismu Šljapnikovu dne 1. junija 1916. »Naravno, jaz lahko sodim samo po pripovedovanju. Na konferenci so mnogo govorili, notranje enotnosti pa manjka, ni tiste enotnosti, ki bi bila lahko jam-

stvo za uspeh stvari. Vidi se, da množice še ne sledijo, kot se je izrazil Badajev, samo pri Nemcih je opaziti nekaj tega.«

Zgodovinski pomen kienthalske konference je bil v tem, da je pospešila združevanje socialistov-internacionalistov na osnovi leninskih načel. Medtem ko se je zimmerwaldska konferenca omejevala le na propagandistično-agitacijsko pojasnjevanje stališč do desnih socialistov centra, so v Kienthalu izdelali, čeprav ne v vseh točkah, dosleden akcijski program. Zaradi širjenja kienthalskega manifesta med vojaštvom v strelskih jarkih so v Nemčiji maja 1916 ustrelili tri oficirje in 32 vojakov. Nemška vlada se je bala revolucioniranja množic. Lenin in njegovi sodelavci so opozarjali, da je množicam treba vedno povedati resnico, neokrnjeno, neolepšano resnico, ne da bi se bali, da jih lahko ta prestraši. Prav na delovnih množicah, na delavskem razredu, je Lenin gradil svoje upe, kajti samo množice so lahko izbojevale socializem.

Zimmerwaldska levica, ki so jo formirali na Leninovo pobudo, se je pod njegovim vodstvom uspešno razvijala in krepila. Vzporedno s prizadevanji, da ustvari organizirano revolucionarno skupino švicarskih socialnih demokratov, so poskušali prek zvez z levimi skupinami v skandinavskih deželah, v Franciji in ZDA razširjati idejo zimmerwaldske levice. Prizadevali so si razmejiti zimmerwaldsko levico od desnice in centristov.

Proti koncu leta 1915 in v letu 1916 so se med Leninom in zimmerwaldovci izoblikovala taktična nesoglasja v teoriji in praksi. Švedi, Norvežani, Holandci, nemška in poljska levica so se razhajali z Leninom v vprašanih razorožitve, samoodločbe narodov, ob kolonialnem vprašanju itd.

O geslu razorožitve je Lenin napisal izčrpane analize. Obravnaval ga je v povezanosti z razrednim bojem in revolucijo ter oportunizmom. Defetistična stališča je ostro kritiziral z vidikov revolucionarnih perspektiv evropske revolucije. Razorožitvi nikakor ni nasprotoval, toda geslo o razorožitvi je bilo zanj uresničljivo le v tesni povezanosti z zmagovito socialistično revolucijo in diktaturo proletariata.

S svojimi članki in razpravami o narodnem vprašanju je Lenin v zimmerwaldskem obdobju razvil nove teoretične poglede na nacionalno in kolonialno vprašanje. Njegovi genialni pogledi se do danes niso v ničemer preživeli. Tudi v sodobnem svetu čutimo njihovo življenjsko silo in perspektivo. Za Lenina sta samoodločba in demokratični centralizem v stranki vselej pomenila dialektično komplementarnost.

Sredi Leninovega znanstvenega in političnega dela je dosegla Švico novica o zmagi februarske revolucije v carski Rusiji. Lenina so odtlej dogodki v Rusiji povsem zaposlili. Pričel se je pripravljati na vrnitev v Rusijo.

Februarska revolucija je bila po svojem socialnem sestavu od samega začetka delavsko-kmečka. Najdelavnejše so bile tekstilne delavke, kovinarski delavci in vojaki-kmetje iz petrograjske garnizije. Gibanje se je usmerilo najprej proti pomanjkanju kruha in proti tegobam, ki jih je prinesla vojna. Delavci so zahtevali osemurni delavnik in vrsto socialnih reform, kmetje pa odpravo fevdalnih odnosov in razdelitev veleposesti.

Istega dne, ko se je začela vstaja, so nastali prvi sovjeti delavskih in vojaških odposlancev. Na pobudo menjševikov so ustanovili začasni izvršni komite delavskega sovjeta. 27. februarja so predstavniki menjševikov, socialnih revolucionarjev, boljševikov, judovskega bunda in poljsko-letonske socialne demokracije osnovali petrograjski sovjet in izvolili Čheidzeja za predsednika.

V boju se je izoblikovala enotna, revolucionarna organizacija sovjetov delavskih in vojaških odposlancev, medtem ko so bili v revoluciji leta 1905 sovjeti še ločeni med seboj. Novo osnovani petrograjski sovjet je pozval delavce, naj izvlijo v tovarnah svoje odposlance v sovjete, in potrdil spontano nastajanje skupnih vojaških in delavskih sovjetov.

Zmagi revolucionarne vstaje v Petrogradu je sledil revolucionarni polet v vsej deželi. Poleg sovjetov, ki so posebljali revolucionarno-demokratsko diktaturo proletariata in kmetov, je nastala v februarških dneh tudi začasna vlada, ki jo je imenoval začasni komite državne dume; prišlo je do dvovladja.

V petrograjskem sovjetu, posebno v njegovem prezidiju, so tedaj prevladovali socialni revolucionarji in menjševiki. Socialni revolucionarji so bili na prvi stopnji revolucije najmočnejša stranka v Rusiji. V svojih vrstah so združevali predvsem revne kmete in malo buržoazijo provincialnih mest. Druga najmočnejša stranka v Rusiji so bili po februarju 1917 menjševiki, ki so jim sledili mestni sloji. Boljševiki so bili tedaj po moči na tretjem mestu.

Političnih organizacij buržoazije v Rusiji tedaj niso preganjali. Med vojno se je buržoazija gospodarsko in politično okrepila. Tudi pomoč antantnih sil je prispevala k njeni zmagi. V boju za popolno in nedeljeno oblast je buržoazija lahko računala na podporo socialnih revolucionarjev in menjševikov.

Z zakonom o svobodi gibanja je bilo tudi boljševiški stranki omogočeno legalno delovanje. Boljševiki so se pričeli vračati iz pregnanstva in politične emigracije. Novi položaj je zahteval od stranke nov strateški načrt, novo taktiko in gesla. Vodstvo boljševiškega CK v Petrogradu je bilo tedaj v rokah Molotova, Šljapnikova in Saluzkega. Stranka se je znašla v zamotanem položaju dvovladja začasne vlade in sovjetov delavskih in vojaških odposlancev, to je dveh diktatur — diktature buržoazije ter revolucionarno-demokratske diktature proletariata in kmetov.

Pred boljševiško stranko je bilo vprašanje, kakšno taktično stališče naj zavzame v novem položaju. Mnogi boljševiki niso takoj dojeli razredne vloge in pomena sovjetov kot nove oblike oblasti. Milijske množice je bilo treba povezati in pred njimi razgaliti politiko začasne vlade ter škodljivo vlogo sporazuma. Glede teh vprašanj od vsega začetka stališča boljševiških organizacij niso bila jasna. Nekateri boljševiški komiteji in boljševiški voditelji so prišli pod vpliv menjševiških gesel o nujnosti sporazumevanja z začasno vlado. Menjševiki in eseri so tedaj trdili, da je treba začasno vlado podpirati, da bi lahko uresničila buržoaznodemokratsko revolucijo. Če bi se vlada skušala povrniti k staremu redu, jo je treba kritizirati, ne pa strmoglaviti. Pod vplivom teh gesel so nekateri boljševiški voditelji pozivali množice, naj nadzirajo delo začasne vlade. Pod nadzorstvom so razumeli organiziranje kampanj in demonstracij. Takšna taktična smer bi v svoji zadnji konsekvenci pomenila prepuščanje oblasti meščanski začasni vladi. Položaj se ni spremenil niti potem, ko sta se vrnila Stalin in Kamenev iz sibirskega pregnanstva. Glavni urednik Pravde Muranov, nekdanji poslanec dume, je po izjavah Šljapnikova predlagal zmeren odnos do začasne vlade. Kamenev je tedaj v Pravdi pisal: »Če si stojijo armade nasproti, bi bila najbolj neumna politika ukazati, naj položi ena armada orožje in gre domov. To ne bi bila politika miru, ampak politika sužnjeva, ki jo mora svobodno ljudstvo z zaničevanjem zavreči. Dokler se nemška armada pokorava svojemu cesarju, mora ruski vojak stati trdno na svojih položajih.« Kamenev je bil prepričan, da je imperialistični značaj vojne odvisen

od cesarja. Spremenjeni kurz Pravde je pomenil po izjavah Šljapnikova zmagooslavje »brambovc« . Tudi Trocki je opozoril na omahljivo stališče nekaterih boljševikov dočasne vlade v času od februarja do aprila 1917. Kako ogromna je razlika med Leninovo analizo v »Pismih od daleč« in stališči boljševikov, ki so se vrnili iz sibirskega pregnanstva!¹³³

V svojih člankih »Pisma od daleč« je Lenin nakazal, kakšno smer naj stranka zavzame po februarški revoluciji. Pisal je, da je treba boljševiško taktiko prikrojiti novemu položaju. »Do februarja 1917 je bila na dnevnem redu drzna revolucionarno-internacionalistična propaganda; pozivali smo množice v boj in jih prebujali. V februarških in marčnih dneh je bil potreben nesebičen, borben heroizem, da bi čimprej premagali neposrednega sovražnika — carizem. Sedaj preživljamo prehod od prve etape revolucije k drugi, od boja s carizmom k boju z imperializmom Gučkova in Miljukova, veleposestnikov in kapitalistov.« Lenin je dalje pozival, da revolucija še ni končana, da se morajo delavci še naprej junaško boriti in izbojevati zmago tudi v drugi etapi revolucije. Poudarjal je, da je bila februarška revolucija le prva stopnja revolucije in da preživlja Rusija svojevrstno zgodovinsko stanje prehoda k drugi etapi. Opredelil je tudi razredno bistvo nastajajoče oblasti sovjetov delavskih in vojaških odposlancev. Novo oblast je označil kot zarodek delavske vlade, ki predstavlja interese vseh siromašnih množic prebivalstva, devetih desetih državljanov, ki zahtevajo mir, kruh in svobodo. Edino poročstvo za svobodo in končno uničenje carizma je videl v oborožitvi proletariata ter v utrjevanju, razširjanju in razvijanju vloge, pomena in moči sovjetov delavskih in vojaških odposlancev. Zahteval je, naj ustanovijo delavsko milico ali delavske straže in onemogočijo buržoazni vladi, da bi s svojo policijo rešila monarhijo. Stranko je pozival, naj odreče podporo začasni vladi: »Proletariat ne more in ne sme podpirati vojne vlade, vlade restavracije.« Oborožitev proletariata mu je pomenila edino jamstvo. »Brez tega pomembnega, osnovnega, radikalnega ukrepa ne moremo niti govoriti o kakem resnem odporu proti ponovni vzpostavitvi monarhije in proti poskusu, da ukinejo ali omejijo dane svoboščine, niti o tem, da odločno krenemo po poti, ki vodi h kruhu, miru in svobodi.«

Leninovih idej tedaj ni nihče branil. Nihče ni poznal gesel boljševikov, kot je zapisal Antonov. Šljapnikov pa je leta 1925 takole ocenil takratni položaj: »Tovariši, ki so se vrnili iz Sibirije, so naše delo kritično in negativno ocenjevali. Niso kritizirali pomanjkljive strjenosti in odločnosti našega dela. Nasprotno! Zavračali so naše nenehno prizadevanje, da bi potegnili ločnico med boljševiki in spravljivci.«

¹³³ Boljševiki, ki so živeli v izoliranih taboriščih Turukanskega področja, so zagovarjali podporo provizorni vladi. Stalin in Kamenev sta zavzemala po izjavah Trockega spravljivo stališče do mejševikov. Kamenev je podpisal celo telegram skupno s kadeti, menjševiki in eseri. V njem so čestitali velikemu knezu Mihaelu Romanovu, ker se je branil zasesti prestol, preden bi ustavodajna skupščina sprejela svoje sklepe. Na ta telegram takrat ni bil nihče pozoren. Kasneje se je te njihove napake v času frakcijskih bojov spomnil Stalin, čeprav je bilo njegovo stališče do provizorne vlade tedaj prav toliko omahljivo. Stalin med vidnimi boljševiki tedaj ni imel večje vloge. Pjaticki ga v svojih zelo podrobnih spominih na obdobje 1896 do 1917 niti enkrat ne omenja. V zborniku dokumentov moskovskega oddelka carke policije — Ohrane, ki obravnava zgodovino boljševizma od leta 1903 do leta 1917, navajajo Stalina samo trikrat: ob kooptaciji v centralni komite, ob sprejemu v biro CK in v zvezi z njegovo udeležbo na krakovski konferenci. V poročilih policije in spominski literaturi Stalin nikdar ne nastopa kot voditelj, pisatelj in pobudnik idej, ampak kot član krajevnega komiteja, član CK-ja, sodelavec časopisov in udeleženec konferenc. Zunaj meja Rusije o njem ni nihče nič vedel. Ko se je vrnil iz sibirskega pregnanstva, ga ni sprejela nobena delegacija, tako kot Lenina ali Trockega. Menjševiško-eserski manifest vsem narodom sveta je Stalin v Pravdi pozdravil, ne da bi kritično analiziral njegovo vsebino.

Za presojo mentalitete vodilnih slojev v boljševiški stranki neposredno po februarški revoluciji je bila velikega pomena konferenca boljševikov vse Rusije, ki jo je v Petrogradu sklical biro centralnega komiteja 28. marca 1917. Konferenca je bila pomembna zlasti za presojo Stalinove koncepcije po njegovi vrnitvi iz Sibirije, kjer je bil štiri leta navezan sam nase. Trocki mu je očital, da njegovi članki in govori kažejo, da je povsem brez revolucionarnih perspektiv.

Čeprav je od februarске revolucije preteklo že več dni, je v stranki še vedno vladala zmešnjava, ki jo je vodstvo v naslednjih tednih le še poglobilo. Večina delegatov na konferenci je pripadala centru, njihov govornik pa je bil Stalin. Poudarjal je, da je začasna vlada prevzela nalogo, da konsolidira pridobitve revolucionarnega ljudstva. V resoluciji so pozvali provizorno vlado k energičnemu boju za popolno odstranitev starega režima. O samostojnem boju za osvojitve oblasti, četudi samo v okviru demokratičnih nalog, ni bilo govora. Ko so naslednjega dne (29. marca) razpravljali o predlogu desnega menjševika Zeretellija o združitvi boljševikov in menjševikov, je Stalin ta predlog blagohotno podprl. »Moramo ga sprejeti. Naše predloge moramo uskladiti z linijo združitve. Združitve je mogoča na liniji Zimmerwalda in Kienthala.« Molotov, ki ga je Lenin nekoč ironično označil, da je »fascikel Rusije« in je kasneje v letih 1934 in 1935 skupaj s Stalinom brez pridržkov podpisoval likvidacijske proskribcijske liste proti starim boljševikom, je bil glede združitve skeptičen. Tudi Saluzki je odločno protestiral. Stalin pa je vztrajal pri svojem stališču. Izjavil je: »Ne smemo prehitovati dogajanja in izbrisati razlik v mišljenju. Brez razlik v mišljenju ni življenja v stranki.«¹³⁴ Kamenev je na konferenci predsednikov najpomembnejših sovjetov, ki je bila istočasno v Petrogradu, celo izjavil, da je srečen, ker lahko s svojim glasom v imenu boljševikov podpre resolucijo Dana, voditelja desnih menjševikov. Tak je bil položaj v stranki boljševikov teden dni pred Leninovo vrnitvijo v Rusijo.

3. aprila 1917 so se Lenin, Zinovjev in skupina ruskih političnih emigrantov (okrog 30 po številu) vrnili iz Švice v zapečatenem vagonu prek Nemčije v Rusijo. Ob prihodu v Stockholm so dali posebno izjavo, ki je bila objavljena v levem socialističnem časopisu Politiken. V njej so opozorili na stališče angleške vlade, ki ni pustila, da bi se vrnili v Rusijo tisti ruski revolucionarji, ki so nasprotovali vojni. Skupina ruskih tovarišev v Švici je zato sklenila, da se bodo vrnili v Rusijo prek Nemčije in Švedske. Fritz Platten, sekretar švicarske socialne demokracije in voditelj njenega levega krila, znan internacionalist in antimilitarist, je vodil pogajanja z nemško vlado. Ruski boljševiki so zahtevali v času prehoda zase eksteritorialne pravice brez pregleda vizumov in prtljage. Nihče ni smel vstopiti v njihov vagon. Zahtevali so pravico, da potuje z njimi kdorkoli, ne glede na politične poglede, če ga hočejo vzeti s seboj. Obljubili so, da se bodo zavzeli za osvoboditev nemških in avstro-ogrskih civilnih ujetnikov v Rusiji. Nemška vlada je te pogoje sprejela.

Ko je šla skupina boljševikov pod vodstvom Kameneva Leninu naproti in ga sprejela na finsko-ruski mejni postaji Belostrov, Stalina ni bilo med njimi. Komaj se je Lenin vrnil je že napadel Kameneva: »Kaj pisarite v Pravdi? Videli smo nekaj števil in smo se zelo hudovali«, je zapisal v spominih Razkol-

¹³⁴ Protokole konference boljševikov z dne 28. marca 1917 sta Zinovjev in Kamenev posredovala Trockemu leta 1926, ko sta prišla v opozicijo proti Stalinu. Trocki jih je nato objavil. V bistvu se protokoli ne razlikujejo od člankov v Pravdi, ki jih le dopolnjujejo.

kov, ki je kasneje postal znan rdeči admiral in prijatelj Kirova, za časa čistka pa je le po naključju utekel stalinskemu terorju. Kamenov je že bil navajen na takšne hladne prhe, saj je dolga leta sodeloval z Leninom v inozemstvu. Zaradi tega se ni niti najmanj zmanjšala njegova ljubezen in občudovanje do Lenina, polnega revolucionarne zavzetosti, globine, preprostosti in hudomušnih pripomb.

Množice so na petrograjski postaji navdušeno sprejele svojega voditelja, ki se je po devetih letih vrnil v domovino. Njegova vrnitev je bila za usodo revolucije odločilnega pomena. V pozdravnem govoru je Lenin pozval delovne množice Rusije v boj za zmago socialistične revolucije.

Že naslednjega dne po vrnitvi v Petrograd se je Lenin udeležil posveta boljševiške frakcije v tavrski palači, na katerem je obrazložil svoja stališča. Mnogim se je zdelo, da je Lenin vprašanja preostro formuliral in da je bilo še prezgodaj govoriti o socialistični revoluciji.

V pritličju tavrške palače so tedaj zasedali tudi menjševiki. Eden izmed njih je prišel k boljševikom in vztrajal, naj Lenin ponovi svoje teze na skupnem zasedanju menjševiških in boljševiških delegatov. Konferenca boljševikov je njegov predlog sprejela. Lenin je ponovil svoj referat na skupnem zborovanju socialnih demokratov. Govoril je okoli dve uri in nato povzel svoj govor v kratke teze, ki so prišle v zgodovino kot aprilske teze. V njih je nakazal naloge boljševiške stranke v procesu preraščanja buržoazno-demokratske revolucije v socialistično. Nakazal je politične in ekonomske osnove stranke v novi etapi revolucije ter določil politično-organizacijsko obliko nove oblasti. Lenineve teze so zajele vse vidike boja za prehod od buržoazno-demokratske revolucije k socialistični. Poudarile so vodilne sile proletarske revolucije, nakazale etape prehoda in določile stališča stranke do vseh tekočih problemov. Teze so vsebovale teoretično natančno zasnovan, konkreten načrt za prehod k socializmu.

V uvodu svojih tez je Lenin opozoril na buržoazen značaj februarske revolucije ter pojasnil notranjo in zunanjo politiko začasne vlade. »Državna oblast,« je pisal Lenin, »je prišla v roke novega razreda in sicer buržoazije ter poburžoazenih zemljiških gospodov.« Buržoazija je sklenila blok z odkrito monarhističnimi elementi. Odpravila je vse stare zakone, ki so ovirali razvoj bančništva, ustanavljanje akcijskih družb in razširitev monopolov. Stari aparat oblasti je ostal skoraj nedotaknjen. Lenin je poudaril, da je nova vlada že začela na vse načine zavirati revolucionarne množične akcije, da bi preprečila prevzem oblasti po ljudstvu od spodaj, kar je edino poroštvo za uspeh revolucije. Opozarjal je, da pomeni v zunanji politiki nova vlada nadaljevanje vojne ob strani imperialističnih velesil, vojne za delitev kapitalističnega plena, za zatiranje malih in šibkih narodov.

Lenin je v tezah opozoril tudi na dvolično vlogo menjševiško-eserske večine petrograjskega sovjeta, ki prostovoljno izroča državno oblast buržoaziji in njeni začasni vladi ter ji prepušča vodstvo. Napovedal je, da se medsebojno prepletanje dveh diktatur, dveh razredov, ki si stojita nasproti sovražno, antagonistično, ne bo moglo dolgo nadaljevati. V državi ne moreta obstajati vzporedno dve oblasti; dvovladje je v razvoju revolucije le prehodno. Nujno mora biti konec ali diktature buržoazije ali diktature proletariata. Lenin je zahteval, naj boljševiki izrečejo začasni vladi nezaupnico in ji odrečejo podporo.

Socialni revolucionarji in menjševiki so tedaj prepričevali ljudstvo, da se je z zmago revolucije značaj vojne bistveno spremenil in da vojna ni več imperialistična. Pozivali so k obrambi buržoazne domovine in se razglašali za revolucionarne brambovce. To revolucionarno brambovstvo je Lenin v tezah ostro obsodil. Označil ga je za najhujšega sovražnika nadaljnega razvoja in uspeha ruske revolucije. Obramba domovine bi pomenila podpiranje imperialistične vojne. Pomenila bi podpiranje oblasti buržoazije in veleposestnikov. »Buržoazija vara ljudstvo, izrablja njegova plemenita revolucionarna čustva in prikazuje stvari tako, kakor da se je za Rusijo spremenil socialnopolitični značaj vojne, ko je carsko monarhijo zamenjala gučkovsko-miljukovska dozdnevna republika.« Tem geslom so nasledli mnogi boljševiki. »Razložiti moramo množicam,« je pisal Lenin, »da socialnopolitičnega značaja vojne ne določa ,dobra volja' posameznikov ali skupin, niti ne narodov, temveč položaj razreda, ki vodi vojno. Določa jo politika razreda, ki je vojna njeno nadaljevanje, določajo jo zveze kapitala — gospodujoče ekonomske sile v današnji družbi, imperialistični značaj mednarodnega kapitala, finančna, bančna, diplomatska odvisnost Rusije od Anglije in Francije itd. Ni lahko vse to spretno razložiti tako, da bi bilo razumljivo množicam. Nihče od nas ne zna tega storiti takoj in brez napak.

Toda smer, ali pravilneje — vsebina naše propagande mora biti taka in samo taka. Vsako najmanjše popuščanje revolucionarnemu brambovstvu je izdajstvo nad socializmom, popolna odpoved internacionalizmu, pa naj bi to opravičevali s še tako lepimi frazami in praktičnimi razlogi.«

Lenin je v tezah odgovoril tudi na osnovno vprašanje, kako je mogoče končati vojno. »Vojne ni mogoče končati ,po želji'. Ne more je končati sklep ene strani... Vojne ni mogoče končati ,s sporazumom' med socialisti raznih dežel, ,z nastopom' proletarcev vseh dežel, ,z voljo' narodov ipd. Vse te in podobne fraze, ki so jih polni članki brambovskih in polbrambovskih, polinternationalističnih časopisov pa tudi nešteti sklepi, razglasi, manifesti, resolucije sovjeta vojaških in delavskih odposlancev — vse te fraze niso nič drugega kakor prazne, naivne, pobožne želje malih buržujev.«

Lenin je pozval boljševike, da morajo množicam potrpežljivo pojasnjevati, kako je kapital neločljivo povezan z imperialistično vojno in da brez strmoglavljenja oblasti kapitala ne bo mogoče končati vojne z demokratičnim mirom. »Vojno je povzročil polstoletni razvoj svetovnega kapitala, povzročile so jo milijarde njegovih niti in vezi. Iz imperialistične vojne ni mogoče kar tako preskočiti v demokratičen, nenasilen mir. Doseči ga je mogoče le, če strmoglavimo oblast kapitala, če preide državna oblast v roke drugega razreda, v roke proletariata. Samo sovjeti kot zastopniki ljudskih množic lahko jamčijo, da bo sklenjen mir v interesu ljudstva in ne v interesu kapitalistov.« Lenin je pozval stranko, naj razvije obsežno pojasnjevalno delo o značaju vojne tudi v armadi.

Ko je v tezah nakazal bodoče naloge stranke na stopnji preraščanja buržoazno-demokratične revolucije v socialistično in karakteriziral gonilne sile nove revolucije, je Lenin označil tudi politično-organizacijsko obliko nove oblasti. Poudaril je, da so sovjeti delavskih, vojaških in kmečkih odposlancev nova oblika, oziroma nov tip države. Zavrgel je trditve reformističnih predstavnikov, da je parlamentarna republika najboljša državna oblika v obdobju prehoda v socializem. »Ruska revolucija v letih 1905 in 1917 je začela ustvarjati državo tipa komune,« je pisal Lenin. »Republika sovjetov delavskih, vojaških,

kmečkih idr. odposlancev, združenih v vseruski ustavodajni skupščini ljudskih predstavnikov ali v sovjetu sovjetov ipd. — pri nas že začenja živeti, sedaj, v tem trenutku, na pobudo večmilijonskega ljudstva, ki samostojno, po svoje ustvarja demokracijo...« Parlamentarna buržoazna republika bi po mnenju Lenina utesnjevala, dušila samostojno politično življenje množic, njihovo neposredno sodelovanje v demokratični graditvi vsega državnega življenja od spodaj navzgor. Njeno pravo nasprotje so sovjeti delavskih in vojaških odposlancev. Ti ustvarjajo tak tip države, kakor ga je oblikovala pariška komuna in ki ga je Marx imenoval »vendar že odkrita politična oblika, v kateri se lahko izpolni ekonomska osvoboditev delovnih ljudi«.

Republika sovjetov je postala za Lenina politična oblika diktature proletariata. Leninovo geslo je tedaj bilo: »Ne potrebujemo parlamentarne republike niti meščanske demokracije, ne potrebujemo druge vlade razen sovjetov delavskih, vojaških in kmečkih odposlancev, ki naj prevzamejo vso oblast.« To bi pomenilo prenehanje dvovladja in vzpostavitev nedeljive in popolne oblasti sovjetov. V prvem obdobju revolucije je pomenilo geslo »Vso oblast sovjetom!« prehod oblasti v roke sovjetov. Nato pa je bilo treba boj izbojevati še v okviru sovjetov.

Glede narodnega vprašanja je Lenin v tezah zahteval popolno svobodo do odcepitve, najširšo krajevno (in narodno) avtonomijo in do podrobnosti izdelano jamstvo pravic narodnih manjšin.

Na novi stopnji revolucije se je izoblikovalo tudi novo razmerje med silami. Gonilna sila socialistične revolucije so bili proletarci in revnejši kmetje. V svoji politiki do kmetov je Lenin zahteval, naj stranka stori vse, da bo pridobila za revolucijo tudi srednje kmete in jih naredila za svoje zaveznike.

Ekonomska osnova Leninovih tez na področju kmetijstva je bila nacionalizacija zemlje, vseh bank in kapitalističnih sindikatov, ali vsaj takojšnja uvedba kontrole sovjetov nad njimi. »Zahtevati moramo, da vsa zemlja v državi preide v last centralne državne oblasti... Razpolaganje z zemljo, določanje krajevnih pogojev o posesti in njenem uživanju nikakor ne sme biti v birokratičnih, uradniških rokah, temveč docela in izključno v rokah pokrajinskih in krajevnih sovjetov kmečkih odposlancev.« Lenin je poudaril, da mora partija proletariatu pojasnjevati, da sistem malih gospodarstev v blagovni proizvodnji ne more rešiti človeštva množične bede in zatiranja. Partija mora v nasprotju z eseri in menjševiki pozvati kmete, naj začnejo takoj izvajati agrarno reformo in naj po sklepu kmečkih odposlancev v posameznih krajih brez odlašanja zaplenijo veleposestniško zemljo.

Posebno mesto je v tezah zavzemala ocena mednarodnega delavskega gibanja. Lenin je zahteval, naj proletarske partije postavijo proti internacionalizmu reformistov z vso jasnostjo in natančnostjo internacionalizem v dejanjih. »Resnični internacionalizem je samo eden: brezpogojno delo za razmah revolucionarnega gibanja in revolucionarnega boja v svoji deželi, podpiranje (s propagando, simpatijami, z materialno pomočjo) tega boja, te linije in samo te v vseh deželah brez izjeme.«

Potem ko je v tezah razčlenil razredno bistvo socialnih šovinistov in centra, je Lenin poudaril, da stališče internacionalistov najbolje izraža zimmerwaldska levica. »Njena glavna, značilna (!) poteza je popoln prelom tako s socialnim šovinizmom kakor tudi s centrom, neizprosni revolucionarni boj proti svoji imperialistični vladi in proti svoji imperialistični buržoaziji. Njeno načelo je: glavni

sovražnik je v lastni deželi!« Lenin je napovedal neusmiljen boj socialno-pacifističnemu frazerstvu in najrazličnejšim pretvezam, s katerimi bi nasprotniki revolucije radi prepričali proletarijat, da sta revolucionarni boj in proletarska socialistična revolucija med vojno nemogoča, neumestna in neaktualna. Opozoril je, da med strašno imperialistično vojno ni lahko biti resničen internacionalist. Takih mož je malo, toda na njih sloni bodočnost socializma.

Z vidikov preraščanja buržoazno-demokratske revolucije v socialistično je Lenin v tezah podal tudi oceno zimmerwaldskega gibanja. Zahteval je, da je treba takoj ustanoviti tretjo internacionalo. »Zimmerwaldska internacionala se je od vsega začetka postavila na omahljivo ‚kautskijansko‘, ‚centristično‘ stališče, kar je tudi primoralo zimmerwaldsko levico, da se je takoj ogradila, ločila, nastopila s svojim manifestom,« je pisal Lenin. Poudaril je, da je kienthalski manifest sicer obsodil socialni pacifizem, kljub temu pa je vsa zimmerwaldska desnica, vsa zimmerwaldska večina zdrknila v socialni pacifizem. Opozoril je, da so levi zimmerwaldovci iz več dežel na dveh posvetovanjih januarja in februarja leta 1917 formalno obsodili to čudno, dvolično ravnanje zimmerwaldske večine. »Zimmerwaldskega močvirja ne smemo več trpeti,« je pisal Lenin. »Zaradi zimmerwaldskih ‚kautskijancev‘ ne smemo še naprej ostati napol v zvezi s šovinistično internacionalo Plehanovov in Scheidemannov. S to internacionalo moramo takoj pretrgati vse vezi. V Zimmerwaldu je treba ostati samo toliko časa, da bomo o vsem informirani.

Ravno mi in ravno sedaj moramo brez odlašanja ustanoviti novo, revolucionarno, proletarsko internacionalo, ali pravilneje: ne smemo se bati povedati na ves glas, da je ta internacionala že ustanovljena, da že deluje!«

Lenin je v svojem govoru prav tako ostro obsodil težnje po ponovni združitvi boljševikov in menjševikov, za katero se je Stalin zavzemal še tri dni pred njegovo vrnitvijo. »O združitvi socialnih demokratov v Rusiji,« je poudaril Lenin, »ne more biti govora. Bolje je ostati narazen, kakor dela Liebknecht — in to pomeni ostati z revolucionarnim proletariatom — kakor samo za trenutek dopustiti misel, da bi se združili s stranko OK, s Čheidzejem in Zerettelijem, ki trpé zvezo s Potresovim v Raboči gazeti, glasujejo za posojilo v izvršnem odboru sovjeta delavskih odposlancev in so zdrknili v ‚brambovstvo‘.

Naj mrtvi pokopljejo svoje mrtvece. Kdor hoče pomagati omahljivcem, naj najprej sam neha omahovati.«

V tezah je Lenin opozoril na potrebo, da skličejo partijski kongres in je napovedal sprejem novega statuta. Zaradi izdajstva predstavnikov druge internacionale je Lenin predlagal spremembo imena stranke: namesto socialnodemokratska stranka naj bi se stranka imenovala komunistična partija, ker bi to ime po njegovem mnenju pravilneje označilo borbeni cilj stranke — izgradnjo komunizma.

Leninov govor in aprilske teze so pomenile dokončen prelom z buržoazno demokracijo in menjševiki. Pomenile so vojno napoved buržoazni republiki. — Govor in teze, ki so bile objavljene 7. aprila v Pravdi pod naslovom »Naloge proletariata v naši revoluciji«, so reformisti sprejeli zelo sovražno. Govor je izzval pri menjševikih vihar ogorčenja. Vsevprek so vpili, da izkazuje Lenin veliko uslugo reakciji in da revoluciji grozi nevarnost. Plehanov je aprilske teze označil kot »vročično fantazijo«. Po izjavah menjševika Suhanova so Leninov govor menjševiki sprejeli kot »pljuvanje na idejo združitve in na osnovne ideje socialdemokratskega programa ter marksistične teorije«. »To je vročična

blodnja, vročična blodnja prenapeteža!« je vpil Bogdanov, menjševik Goldenberg pa je ironično izjavil: »Trideset let je ostal evropski prestol nezaseden — namreč prestol Bakunina. Lenin je postal kandidat zanj. V Leninovih besedah zveni odmev starih besed — zastarele resnice primitivnega anarhizma... Lenin je spet dvignil zastavo državljanske vojne v okviru socialne demokracije. Smešno je govoriti o združitvi z ljudmi, katerih geslo je razcep in ki se sami postavljajo izven socialne demokracije.«

Boljševiki so bili na konferenci zaradi svojega nejasnega taktičnega stališča osupli in zmedeni. Lenina je podprla samo Kollontajeva. Njenega govora pa udeleženci niso sprejeli z razumevanjem. Trocki je celo zapisal, da so aprilske teze izzvale ne le osuplo ogorčenje pri sovražnikih in nasprotnikih, temveč so potisnile vrsto starih boljševikov v tabor menjševikov. Centralne partijske ustanove so teze, po izjavah Trockega, sprejele sovražno. Celo Zinovjev, ki je skupaj z Leninom prišel iz inozemstva, je molče stal ob strani. Mnoge navzoče so Lenineve teze presenetile. Vsi kriteriji, gesla, govori zadnjih petih tednov so doživeli polom. Po izjavah Razkolnikova je Lenin ostro napadel taktiko, ki so jo izvajale vodilne strankine skupine in posamezniki pred njegovo vrnitvijo. Iljičev govor je bil zanje nekaj povsem novega. Do diskusije po Leninovem nastopu ni prišlo. Vsi navzoči so bili omotični. Med seboj so šepetali, da je bil Iljič predolgo v inozemstvu, da je izgubil zveze z Rusijo, da nima pregleda nad položajem. Tudi Stalin se je umaknil v ozadje. Govor in teze, ki so bile objavljene 7. aprila v Pravdi pod naslovom »Naloge proletariata v naši revoluciji« in so postale pomemben dokument revolucije, je podpisal samo Lenin. Urednika Pravde Kamenev in Stalin sta v intervjuju o tezah izjavila, da se jima splošna shema tovariša Lenina ne zdi sprejemljiva, ker ocenjuje buržoazno-demokratsko revolucijo kot končano in računa s takojšnjim prehodom te revolucije v socialistično.

Razkolnikov je nekaj let kasneje zapisal: »Prihod Vladimirja Iljiča je izzval popolno preusmeritev taktike naše stranke. Priznati moramo, da je pred njegovim prihodom vladala v stranki velika zmešnjava... Naloga za osvojitve oblasti je bila postavljena kot daljnji ideal... Menili smo, da storimo dovolj, če z nekaterimi omejitvami podpiramo začasno vlado. Stranka ni imela avtoritativnega voditelja, ki bi jo povezal in vodil«. Buharin je po Leninovi smrti podal še bolj dramatično sliko, ko je zapisal: »Spominjam se, na kakšen sprejem so naletele aprilske teze Vladimirja Iljiča, ki jih je del naše lastne organizacije ocenjeval za izdajo splošno priznane marksistične ideologije.« Znana boljševikinja Ljudmila Stahl je preobrat v stranki 14. aprila 1917 takole opisala: »Pred Leninovim prihodom so vsi tovariši tavalili v temi. Videli smo ustvarjalno iniciativo ljudstva, nismo pa računali z njo. Naši tovariši so se ukvarjali s pripravami za konstituanto parlamentarnega tipa in niso pomislili na možnost, da bi šli naprej. Ko prevzemamo Leninova gesla, bomo storili to, kar od nas zahteva življenje, naj storimo.«¹³⁵

Brez Lenina se ne bi nihče znašel v novem položaju. Vsi so bili ujetniki starih formul. Po ocenah Lenina pa bi, če bi se omejili samo na geslo demokratične diktature, dejansko prešli na stran malomeščanstva.

Šele čez nekaj časa je stranka dojela zgodovinski pomen aprilskih tez. Na petrogradski vsemestni konferenci 14. aprila 1917 se je že uveljavil Leninov vpliv, čeprav so še vodili ostre razprave. Na sedmi vseruski konferenci stranke, ki je

¹³⁵ Stalinov somišljenik Jaroslavski je za svoje kritično zgodovinsko pisanje iz tega obdobja Stalinovega zadržanja plačal z odstranitvijo s položaja »uradnega zgodovinarja«.

bila od 24. do 29. aprila 1917 pa so že sprejeli Leninove teze z večino glasov.¹³⁶ Glavni referat o političnem položaju, agrarnem in narodnem vprašanju ter o partijskem programu je imel Lenin. Referat in resolucije, sprejete na konferenci, so bili zasnovani na aprilskih tezah.

Proti Leninu je na konferenci nastopil Kamenev. Poudaril je, da buržoazno-demokratska revolucija v Rusiji še ni končana, za socialistično revolucijo pa dežela še ni zrela. Izrazil je svoje prepričanje, da zmaga socializma v Rusiji ni mogoča, ker zanj ni objektivnih pogojev. Pobudo za revolucijo v Rusiji bi morala dati evropska revolucija. Zagovarjal je menjševiško taktiko podpiranja začasne vlade oziroma zahtevo, da je treba začasno vlado nadzirati, kar je pomenilo, da so pripravljene oblasti pustiti v rokah buržoazije. Rikov je menil, da mora pobuda za socialistično revolucijo priti iz industrijsko razvitejših dežel.

Aprilska konferenca je obravnavala tudi vojno vprašanje. V resoluciji, ki jo je sestavil Lenin, je bilo rečeno, da prehod oblasti v Rusiji v roke veleposestnikov in kapitalistev ni spremenil imperialističnega značaja vojne. Proletarska stranka zato ne sme podpirati niti vojne, niti vlade in posojil, razpisanih za vojno. Na konferenci so zavrnilo očitke buržoazije, da želijo boljševiki z Nemčijo skleniti separaten mir. Šibali so roparski značaj ruskega, francoskega in nemškega kapitalizma. Poudarili so, da je vojno mogoče končati le s prehodom celotne državne oblasti v roke sovjetov delavskih, vojaških in kmečkih odposlancev.

V referatu o agrarnem vprašanju je Lenin opozoril na razredno bistvo zahtev po zaplembi veleposesti in nacionalizaciji zemlje. Zaplemba veleposesti brez odškodnine bi izpolnila stoletne težnje kmetov in spodkopala gospostvo veleposestnikov in buržoazije. Ti ukrepi bi bili po Leninovem mnenju jamstvo proti obnovi monarhije. Veleposest je bila namreč opora finančnega kapitala in je predstavljala osnovo za morebitno obnovo monarhije. Hkrati bi zaplemba veleposesti pomenila hud udarec za banke, ker je bila večina veleposestniške zemlje zastavljena. Nacionalizacija bi osvobodila zemljišča vseh fevdalnih ostankov podložništva. Stranka je ostro zavrnila predloge začasne vlade in sporazumašev, da je treba na rešitev agrarnega vprašanja počakati do zasedanja ustavodajne skupščine. Pozvala je kmete, naj takoj organizirano prevzamejo veleposestniška zemljišča.

Glede narodnega vprašanja je konferenca sprejela kot svojo programsko točko pravico narodov do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve. »Vsem narodom v Rusiji je treba priznati pravico do svobodne odcepitve in ustanovitve samostojne države. Če zanikamo to pravico in ne omogočimo njene izvedbe v praksi, je to prav isto, kakor da bi podpirali politiko osvajanj ali aneksij,« je rečeno v resoluciji. »Priznanje te pravice zagotavlja popolno solidarnost delavcev raznih narodov in omogoča resnično demokratično zблиžanje med narodi.« V resoluciji so opozorili, da je treba preprečiti, da bi pravico do samoodločbe zamenjali z vprašanjem, ali je smotrna odcepitev enega ali drugega naroda v tem ali onem trenutku. To vprašanje mora stranka reševati v vsakem posameznem primeru povsem samostojno, s stališča interesov vsega družbenega razvoja in razrednega boja proletariata.

¹³⁶ Leninova zmaga na konferenci se je pokazala že pri izvolitvi petih članov predsedstva, v katerega niso izvolili zaradi oportunistične politike v marcu niti Kameneva niti Stalina.

Partija je zahtevala za vse narode, ki hočejo ostati v enotni državi, široko pokrajinsko avtonomijo in posebne zakone, ki bodo zagotavljali svoboden razvoj narodnih manjšin.

Konferenca je zavrnila menjševiško-bundistično »kulturno-nacionalno avtonomijo« in zahtevala, naj se združijo delavci vseh narodnosti Rusije v enotnih proletarskih organizacijah. Samo taka združitev bo dala proletariatu možnost, da bo bojeval zmagovit boj z mednarodnim kapitalom in z buržoaznim nacionalizmom.

Konferenca je torej priznala: 1. narodom Rusije pravico samoodločbe vse do odcepitve, 2. pokrajinsko avtonomijo za narode, ki bi ostali v enotni državi, 3. za narodne manjšine posebne zakone, ki bi zagotovili njihov svobodni razvoj, 4. za proletarce vseh narodnosti enotno stranko.

Tem prizadevanjem je na konferenci ponovno nasprotoval Pjatakov. Menil je, da je geslo o samoodločbi narodov s pravico do odcepitve reakcionarno, ker predstavlja narodna država že prehojeno stopnjo, v imperializmu pa je takšno geslo neuresničljivo. Narodna gibanja so v imperializmu po njegovem mnenju historičen anahronizem in jih je treba zavreči. Dzeržinski je v duhu pojmovanj Roze Luxemburg poudaril, da nacionalnega vprašanja ne smemo precenjevati, ker bi to zasenčilo oziroma zapostavilo socialno revolucijo. Predlagal je, naj umaknejo resolucijo o neodvisnosti Poljske. Lenin je to stališče ostro kritiziral. Zavedal se je ogromnega pomena protikolonialnih gibanj zatiranih narodov za socialno revolucijo. Propagirati stališča Pjatakova bi pomenilo upropastiti proletarsko revolucijo.

Stalin je izjavil, da mora socialna demokracija, ako bo vztrajala pri svoji orientaciji k socialistični revoluciji, podpreti narode, ki so v svojem revolucionarnem gibanju usmerjeni proti imperializmu. Stalin je po izjavah Trockega 29. aprila 1917 po julijanskem koledarju prvič omenil orientacijo k socialistični revoluciji.

Na konferenci so razpravljali tudi o potrebi po spremembi programa zaradi bližnje socialistične revolucije. V programu je bilo treba črtati zastarele točke, jih popraviti in vključiti zahtevo po republiki sovjetov.

Glede internacionale je Lenin predlagal, naj konferenca prekine stike s zimmerwaldskim združenjem in takoj osnuje III. internacionalo. Konferenco je pozval, naj organizira pogumno, iskreno, proletarsko III. internacionalo, kot bi jo želel imeti Liebknecht, internacionalo, ki se bo ostro distancirala od vseh izdajalcev, socialnih šovinistov in omahujočih »centristov«.

Aprilska konferenca, ki je imela pomen partijskega kongresa, je bila prva legalna konferenca boljševikov v Rusiji. Stranki je začrtala novo razvojno smer. Dala ji je natančen bojni načrt za preraščanje buržoazno-demokratske revolucije v socialistično. Na njej je bil izvoljen nov centralni komite pod Leninovim vodstvom.¹³⁷

Kaj je Leninu omogočilo, da je preusmeril stranko na nove tirnice že v nekaj tednih? Primarno sta bila odločilna Leninova osebna kvaliteta voditelja in objektivni revolucionarni položaj. Lenin ni bil močan samo zato, ker je poznal zakone razrednega boja, ampak tudi zato, ker je znal pravilno prisluhniti živemu gibanju množic. Bil je prepričan, da bodo delavci, ki so podpirali ilegalno stranko, pripravljene izkoristiti revolucionarne perspektive. Množice so bile bolj

¹³⁷ Razen Lenina(?!), Sverdlova in Stalina so vsi drugi člani CK, izvoljeni na aprilski konferenci, umrli nenaravne smrti. Bili so uradno ustreljeni, ali pa so izginili.

revolucionarne kot mnogi stari boljševiki, ki so se oklepali starih formul. Leninu je uspelo s sorazmerno majhnimi izgubami obrniti krmilo stranke in jo usposobiti za nove revolucionarne podvige.

Oktobrska revolucija in priprave nanjo so bile Leninovo delo. Mnogi sodobniki priznavajo nemajhne organizacijske zasluge za uresničenje Leninovih strateških konceptov Trockemu in številnim Leninovim ožjim sodelavcem, ki so kasneje postali žrtve Stalinovih čistk v času terorja Jagode, Ježeva in Berije, razvpitih Stalinovih komisarjev za notranje zadeve. Trocki je pozneje iz svojega pregnanstva v Alma-Ati, kamor ga je pregnal Stalin, leta 1928 pisal znanemu gospodarskemu teoretiku Preobraženskemu: »Vi veste boljše kot jaz, da oktobrske revolucije ne bi bilo, če se aprila 1917 v Rusijo ne bi vrnil Lenin.« Leninu je vselej uspelo pridobiti stranko za svojo strategijo in jo povesti v boj. Velikopotezno je prešel konflikt z Zinovjevimi in Kamenevom ter jima zaupal pomembna mesta, ne da bi jima kdajkoli očital omahovanje v revoluciji. Podobno je bilo s Trockim. Za Lenina je bil dolgoletni boj s Trockim končan v tistem trenutku, ko je Trocki začel izvajati njegovo politiko.

Ves oktobrski preobrat je bil izveden brez zmešnjav, brez uličnih spopadov in brez prelivanja krvi. Boljševiki so prevzeli v svoje roke ustanovo za ustanovo. Boj se zavlekel le okoli Zimskega dvorca in okrožnega štaba. Okoli 10. ure dopoldne 25. oktobra je izšel oklic ruskim državljanom, ki ga je sestavil Lenin: »Začasna vlada je strmoglavljena. Državna oblast je prešla v roke organa petrograjskega sovjeta delavskih in vojaških odposlancev, vojaškega revolucionarnega komiteja, ki načeluje petrograjskemu proletariatu in garniziji.«

26. oktobra se je začel drugi kongres sovjetov, na katerem so sprejeli vrsto pomembnih sklepov. Najpomembnejša sta bila odlok o miru in odlok o zemlji. Istega dne so na seji centralnega komiteja izvolili novo delavsko-kmečko vlado. Imenovali so jo sovjet ljudskih komisarjev. Nova vlada in stranka sta se znašli v izredno hudem položaju; treba je bilo premostiti velikanske težave. Po vsej prostrani Rusiji se je začel boj za vzpostavitev sovjetske oblasti.

Leninov organizacijski genij se je zlasti izkazal v oktobrski revoluciji in pri izgradnji sovjetske države. Kot predsednik sveta ljudskih komisarjev je vodil neposredno organizacijo centralnega aparata sovjetske države in graditev organov sovjetske oblasti. Na vsa vprašanja gospodarskega, političnega, administrativnega in kulturnega življenja je odgovarjal z odloki. Pri tem ga ni vodila strast po birokratskem uradovanju, temveč težnja, da program stranke pojasni v vladnem jeziku. Leninu se je mudilo, da pojasni ljudstvu, kakšna je nova oblast, kaj hoče in kako hoče uresničiti svoje cilje. Globoko je veroval v ustvarjalno silo ljudskih množic, s katerimi je bil tesno povezan. »Živa ustvarjalna dejavnost množic«, je zapisal, »mora biti glavni dejavnik novega javnega življenja.« Stranka je v Leninovem obdobju usmerjala revolucionarno energijo in ustvarjalno dejavnost množic v tirnice graditve sovjetske države. Iljič pa je znal vzpodbuditi aktivnost množic in jim postavljati konkretne cilje. Vselej se je pritoževal nad 'ušivim' birokratizmom, ki je kukal iz vseh špranj. Bil je mnenja, da individualno vodstvo ne sme dušiti iniciative in samostojnosti komisij, da ne sme oslabiti zvez z množicami. Čeprav je bila Leninu pred očmi predvsem izgradnja socializma, pa je moral vse bolj osredotočiti svoje sile na obrambo revolucije.

IX.

V najtežjih trenutkih po oktobrskem prevratu, ko so v Petrogradu zadušili upor gojencev oficirske šole, ko je pričel Kerenski napad na Petrograd, v Moskvi pa so še vodili ostre boje, so začeli nekateri člani CK omahovati. Razpoka med boljševiško večino in desnim krilom, ki so jo v kritičnih dneh Oktobra prehodno ‚zalepili‘, se je spet odprla. Zinovjev, Kamenev, Rikov, Lunačarski in drugi so menili, da je položaj brezupen. Odpor proti sovjetski oblasti je tedaj prihajal iz vrst menjševiškega vseruskega izvršnega komiteja železniških delavcev in nameščencev (Vikžel’).¹³⁸ Ko je antisovjetski upor Kerenskega in Krasnova dosegel višek, je ta organizacija 9. novembra 1917 zahtevala ustanovitev ‚socialistične‘ enotne vlade. Organizacija se je ponudila za posrednika pri pogajanjih s spravljivimi strankami. Centralni komite boljševikov se je bil pripravljn pogajati pod pogojem, da te stranke priznajo sovjetsko oblast in vse pridobitve oktobrske revolucije. V začetku se je pogajala s centralnim komitejem, ki je pooblastil Kameneva in Sokolnikova, da vodita pogajanja, samo levice Vikžela. Menjševiki in desni socialni revolucionarji sprva niso sodelovali pri pogajanjih. Ko pa so začutili, da so boljševiki zaradi ofenzive Kerenskega in dogodkov v Moskvi prisiljeni k popuščanju in ko so izvedeli za omahovanje nekaterih članov centralnega komiteja, so postajale njihove zahteve vse bolj agresivne.

Na zasedanju 12. in 13. novembra (30. in 31. oktobra) 1917 so zahtevali, naj se boljševiki odpovejo sovjetski oblasti. Iz vlade naj izključijo vse tiste, ki so izzvali oktobrsko vstajo. Zahtevali so odstavitev Lenina in Trockega ter ustanovitev nove vlade pod vodstvom Černova in Avksentijeva. Kljub takšnim provokativnim zahtevam boljševiška delegacija ni zapustila zasedanja, temveč je celo dopustila, da so o teh predlogih razpravljali. Desno krilo centralnega komiteja boljševikov se je celo zavzemalo za to, da bi predloge sprejeli.¹³⁹ Dan za tem so o predlogih razpravljali na zasedanju centralnega komiteja.¹⁴⁰ Poročilo Kameneva in Rjazanova so hladno sprejeli. Trocki je izjavil, da je bila vstaja nesmisel, če boljševiki ne bodo obdržali večine v vladi. Skupno z Dzeržinskim je napadel posrednike, ker so se spustili v pogajanja o odstranitvi Lenina in njega. Lunačarski je branil pogajanja z utemeljitvijo, da so pogajanja vodili s pogojem, da boljševiki obdržijo večino v vladi. Lenin je predlagal, da je treba pogajanja prekiniti, njegov predlog pa so preglasovali. Slednjič so sprejeli predlog Trockega, ki se je glasil: »Članom naše stranke dovoljujemo . . . , da se danes udeležijo zadnjega poskusa ‚levih‘ socialnih revolucionarjev za ustvaritev

¹³⁸ Desni socialni revolucionarji, menjševiki in druge frakcije, ki so 8. novembra (26. oktobra) zapustili drugi kongres sovjetov, so osnovali tako imenovani »Komite rešitve domovine in revolucije«. Okoli njega so hoteli zbrati vse nasprotnike sovjetske oblasti. Njihov cilj je bil »rešiti« domovino in revolucijo pred »boljševiškiimi pustolovci«. V Moskvi je nastal »Komite za javno varnost«, ki se je priključil petrogradskemu komiteju rešitve domovine in revolucije.

¹³⁹ Protokoly Centralnovo Komiteta RSDRP/b/, Avgust 1917 g. — Fevral 1918 g., Moskva—Leningrad 1929 /dalje navajam: Protokoly CK/, str. 144—146. Boljševiški centralni komite je v odsotnosti Lenina, Trockega in Stalina dne 29. oktobra izrazil pripravljenost, da razpravlja o koalicijski vladi z organizacijo Vikžela. Kamenev je pripravil centralni izvršni komite sovjetov, v katerem so imeli boljševiki večino, da je privolil v takšno konferenco. Konferenco je vodil Rjazanov, boljševiško delegacijo na njej pa Kamenev. 30. oktobra je boljševiški centralni komite ponovno brez Lenina in Trockega /ta je bil na bojišču/ skienil, da bi pod navedenimi pogoji dobili tudi sporazumno zastopstvo v centralnem izvršnem komiteju sovjetov. Glej tudi Ljubimov I. N., Revolucija 1917 goda: Hronika sobyti, Moskva—Leningrad 1930/VI, str. 22.

¹⁴⁰ Pozicija Lenina in Trockega na zasedanju centralnega komiteja se je okrepila, ker je Trocki medtem razbil ofenzivo Kerenskega.

tako imenovane homogene oblasti in tam še enkrat prikažejo politično bankrotstvo tega poskusa ter za vselej končajo pogajanja o koalicijski vladi.¹⁴¹

Lenin je na zasedanju petrograjskega mestnega partijskega komiteja odločno nastopil proti koalicijski vladi. »O spravi ne moremo resno govoriti..., če pa želite razcep — začnite! Če imate večino, prevzemite oblast v centralnem izvršnem komiteju in sami vodite zadeve!« Ko je Lunačarski hotel iz protesta proti obstreljevanju belogardistov v Kremlju odstopiti kot minister za prosveto, je Lenin upravičeno zahteval njegovo izključitev iz partije.¹⁴²

Kriza okoli problema koalicije se je 2. novembra približala kritični točki. Centralni izvršni komitej je sklenil, da bosta Lenin in Trocki brezpogojno ostala na položaju, boljševiki pa morajo dobiti v vladi najmanj polovico ministrskih mest. Desna opozicija boljševikov¹⁴³ je zavrnila ta minimalni pogoj in je na zasedanju izvršnega komiteja sovjetov glasovala proti sklepom partije o prekinitvi pogajanj. Kamenov je popustil zahtevam menjševikov in socialnih revolucionarjev ter se strinjal z ustanovitvijo 'socialistične' enotne vlade, v kateri bi imeli boljševiki le nepomembno vlogo. Lenin je ostro napadel opozicijo¹⁴⁴ in jo pozval k partijski disciplini. Zahteval je, da se morajo oponenti podrediti sklepom partijske večine, ali pa zapustijo boljševiško stranko ter javno prestopijo k menjševikom in socialnim revolucionarjem.¹⁴⁵ Ta ultimatum je Lenin dal podpisati tudi članom in kandidatom centralnega komiteja. Bubnov, član centralnega komiteja, je zapisal: »Ko je Lenin sestavil svoj ultimatum, je pozval vsakega člana centralnega komiteja posamič v svojo delovno sobo, mu predložil besedilo in prosil za podpis.«¹⁴⁶ Ta ultimativni dokument je najprej predložil v podpis Trockemu. Podpisali so ga Trocki, Stalin, Sverdlov, Uricki, Dzeržinski, Joffe, Bubnov, Sokolnikov in Muranov. Pet članov centralnega komiteja je podpis zavrnilo. To so bili Zinovjev, Kamenov, Rikov, Miljutin in Nogin.¹⁴⁷ Leninovemu ultimatu se niso uklonili in pogajanj niso prekinili.

4. novembra je kriza v stranki dosegla višek. Centralni izvršni komitej je razpravljaval o ukrepih vlade za zadušitev nesocialističnega, reakcionarnega tiska. Sprejeli so resolucijo, ki je odobrila nadzorstvo nad tiskom in zavrnila resolucijo, ki je nadzorstvu nasprotovala. Zastopniki desnega krila boljševikov so iz protesta izstopili iz centralnega komiteja in vlade. V skupnem sporočilu so izjavili: »Ne moremo prevzeti odgovornosti za nevarno politiko CK, ki jo vodi proti volji velikega dela proletariata in vojakov... Odlagamo članstvo v CK, kar nam daje pravico, da javno povemo vojakom in delavcem svoje mišljenje in jih

¹⁴¹ Protokoly Centralnovo Komiteta, str. 148—155.

¹⁴² Trotsky L., *The Stalin School of Falsification*. New York 1937 /dalje navajam: Trotsky, *The Stalin School*, str. 107, 110—112.

¹⁴³ Deutscher, *Der Bewaffnete Prophet I*, str. 317—318. Kamenova so podpirali Zinovjev, Rikov, Lunačarski, Nogin, Miljutin, Teodorovič, Lozovski, Rjazanov, Jurenov in drugi.

¹⁴⁴ Protokoly Centralnovo Komiteta, str. 161—1964.

¹⁴⁵ Protokoly Centralnovo Komiteta, str. 162—164.

¹⁴⁶ Trozki, Stalin, str. 354.

¹⁴⁷ Lenin, *Sämtliche Werke, Einzige vom Marx—Engels—Lenin — Institut in Moskau Autorisierte Ausgabe/22 /Der Sieg der Oktoberrevolution/ 1917—1918 Moskau—Leningrad 1934 /dalje navajam: Lenin, *Sämtliche Werke/22*, str. 651, op. 14; Rusko besedilo opombe V. izdaje je znatno skrajšano. Glej Lenin, *Sočinenija V/35*, str. 452, op. 22; primerjaj tudi Trozki, Stalin, str. 354.*

pozovemo, naj podprejo naše geslo: »Naj živi vlada sovjetskih strank! Zahtevamo takojšen sporazum s temi strankami!«¹⁴⁸

Lenin je ostro napadel člane opozicije, češ da so s svojim odstopom ravnali kot dezertjerji. Njihovo izdajstvo stranke ne bo odvrnilo od začrtane smeri. Opozoril je tudi na omahljivo stališče Zinovjeva in Kameneva na večer pred oktobrsko vstajo.¹⁴⁹ V teh dneh globoke partijske krize je Iljič zapisal: »Pasivnost vlade Kerenskega je privedla deželo in revolucijo na rob propada. Vsako nadaljnje zavlačenje bi pomenilo propad. Ko je nova sovjetska vlada izdala zakone, ki so izpolnili upanja in želje širokih množic, je postavila nove mejnike na razvojni poti novega načina življenja... Živa, ustvarjalna dejavnost množic je postala glavni činitelj novega življenja. Delavci morajo organizirati delavsko kontrolo v tovarnah in delavnicah, deželo morajo preskrbeti z industrijskimi proizvodi in jih zamenjati za kruh... Socializma ni mogoče zgraditi z ukazom od zgoraj. Njegovemu bistvu je tuj uradniški birokratski avtomatizem. Živ, ustvarjalni socializem, je delo ljudskih množic samih.«

Opozicija se je postopoma notranje razkrojila. Zinovjev je spoznal, da je revolucionarno razpoloženje množic tako močno in enotno, da opozicija nima opore v petrograjskih in moskovskih organizacijah.¹⁵⁰ »Vsesplošni vzpon revolucionarnega gibanja je pomagal, da smo hitro premostili krizo«, je zapisala Krupska. Trocki pa je zapisal, da množice notranjepartijske krize niso niti zapazile. Brez pridržkov so podpirale sovjete ne le proti nasprotnikom sovjetske oblasti, ampak tudi proti skeptikom v lastnih vrstah. Leninove govore iz tega obdobja prežemata zmagovalni zanos in trdno prepričanje, da je politična linija pravilna in da jo množice v celoti podpirajo. Nova sovjetska oblast se je krepila iz dneva v dan. Krupska v spominih tudi omenja, da Lenin v razgovorih z njo te krize ni nikdar omenil.

Menjševiki in desni socialni revolucionarji so še naprej pozivali k sabotажam. Uradniki so se branili delati za boljševice. Lenin pa je neomajno veroval v ustvarjalno silo množic. V organiziranih milijonih delovnih ljudi je videl neizčrpno silo in zagotovitev zmage revolucije. »Trdijo, da smo boljšeвики izolirani«, je govoril Lenin 17. (4.) novembra delavcem petrograjskega sovjeta.

¹⁴⁸ Protokoly Centralnovo Komiteta, str. 167, 169. Opoziciji so se pridružili ljudski komisarji: Rikov, Miljutin, Nogin, Teodorovič in drugi. Med njimi sta bila tudi Rjazanov in Larin. S posebnima izjavama sta se k skupini priključila tudi Sljapnikov in Lozovski. Sljapnikov, ljudski komisar za delo, je v svoji izjavi centralnemu izvršnemu komiteju zapisal: »Menimo, da je treba osnovati socialistično vlado iz vseh v sovjetu zastopanih strank... Izjavljamo, da je mogoče ohraniti povsem boljševiško vlado samo s sredstvi političnega terorja. Tega ne moremo in ne bomo sprejeli. To bi privedlo do ustvaritve neodgovornega režima in do razkroja revolucije. Ne moremo prevzeti odgovornosti za takšno politiko, zato se odpovedujemo pred centralnim izvršnim komitejem naslovom ljudski komisarji.«

Lozovski, sekretar vseruskega centralnega sveta sindikatov, je bil še bolj piker. Zapisal je: »Partijska disciplina me ne more prisiliti k molčanju, če moram gledati kako marksisti, razumu in elementarnim silam navkljub, ne upoštevajo objektivnega položaja, ki nam ukazuje združitev z vsemi socialističnimi strankami, če se hočemo izogniti nevarnosti zlova. Nasprotujem kultu osebnosti, ki postavlja sodelovanje socialističnih strank v odvisnosti od te ali one osebnosti v ministertvu.« Glej Trotzki L., Die Lehren der Revolution, Berlin 1925 /dalje navajam Trotzki, Die Lehren der Revolution/, str. 55.

¹⁴⁹ Po nalogu boljševiške frakcije je bil Kamenev razrešen funkcije predsednika vseruskega centralnega izvršnega komiteja, na njegovo mesto pa je bil izvoljen Sverdlov. Centralni komite je okrepil tudi svet ljudskih komisarjev. Ljudski komisar za notranje zadeve je postal Petrovski, Sljhter je postal ljudski komisar za prehrano, Jelisarov pa ljudski komisar za promet.

¹⁵⁰ Zinovjev je v posebni izjavi 9. novembra zapisal: »V takem položaju smo se dolžni združiti v boju s svojimi stariimi tovariši. Doba je težka, zahteva največjo odgovornost. Naša pravica, naša dolžnost je, da posvarimo stranko pred napakami. Ostajamo zvesti stranki. Skupaj z milijoni delavcev in vojakov raje delamo napake in umiramo skupaj z njimi, kot da bi v tem zgodovinskem trenutku stali ob strani. Razlike v mišljenjih so mogoče. V takem položaju smo se dolžni... podrediti partijski disciplini... V naši stranki ne sme in ne bo prišlo do razcepa.« Glej Protokoly Centralnovo Komiteta, str. 177. Zinovjev je bil kmalu nato sprt sprejet v članstvo centralnega komiteja. Ko so se boljšeвики sporazumeli z levimi eseri, so »esoglasja postala brezpredmetna.

»Buržoazija je ustvarila okoli nas vzdušje laži in obrekovanj, toda doslej še nisem srečal vojaka, ki ne bi navdušeno pozdravil prehoda oblasti v roke sovjetov. Nisem srečal kmeta, ki bi se izrekel proti sovjetom.«¹⁵¹ Iz te zavesti je Lenin črpal svojo prepričanost v končno zmago.

Po propadu napada Kerenskega in Krasnova na Petrograd je kontrarevolucija še večkrat poskušala strmoglaviti sovjetsko oblast. Pred novo vlado in stranko so bile večkrat izredno težke naloge. Treba je bilo izgraditi novo oblast in pritegniti delovne množice k vodenju države. Ker so bile konkretne organizacijske oblike uprave, gospodarstva, organizacije vojske in drugih organov še nejasne, so bile težave še večje. Nova država je bila v procesu nastajanja in ni mogla črpati izkušenj od nikoder. V času od oktobra 1917 do marca 1918 so sovjeti prevzeli oblast na prostranih področjih Rusije, v Belo Rusiji, Estonski, v delu Letonske, na Krimu, v Moldaviji, v Bakuju, na Voigi, v Turkestanu in v velikem delu Kazakstana. Zveza delavskega razreda z revnimi kmeti se je okrepila. Sovjetska oblast je uživala simpatije in podporo večine delovnih ljudi Rusije. Decembra 1917 je sovjetska vlada priznala neodvisnost Ukrajine in Finske.

Decembra 1917 je v Petrogradu zasedal drugi vseruski kongres sovjetov kmečkih odposlancev. Kongres je potrdil odloke in politiko sovjetske oblasti. Izrekel se je za združitev sovjeta kmečkih odposlancev s sovjeti delavskih in včjaških odposlancev. Neproletarski delovni sloji so se tako podredili vodstvu proletariata. Na predlog boljševikov so sprejeli v svet ljudskih komisarjev oziroma v vlado zastopnike levega krila socialnih revolucionarjev (Kolegajev, Prošijan in Steinberg). Nova sovjetska oblast se je iz dneva v dan utrjevala.

LENIN IN USTAVODAJNA SKUPŠČINA

X.

Proti koncu novembra 1917 so izvedli volitve v konstituantno, ki jih je razpisala še začasna vlada.¹⁵² Volitve so bile v času, ko velik del ljudstva še ni dojel pomena oktobrske revolucije. Na zasedanju vseruskega centralnega izvršnega komiteja 14. decembra 1917 je Lenin takole govoril o ustavodajni skupščini: »Predlagajo nam, naj skličemo tako ustavodajno skupščino, kot je bilo prvotno mišljeno. To ne pride v poštev! Skupščina je bila zamišljena proti interesom ljudstva. Oktobrski preobrat je jamstvo, da ustavodajne skupščine ne bo mogoče izkoristiti proti ljudstvu... Ljudstvo naj ve, da se ne bo sestala taka ustavodajna skupščina, kot je to želel Kerenski. Uvedli smo pravico do odpoklica poslancev in ustavodajna skupščina ne bo takšna, kot si jo je zamislila buržoazija. Sedaj, neposredno pred sklicem ustavodajne skupščine, poskuša buržoazija zanetiti državljansko vojno in izvaja sabotaže, da bi spodkopala premirje. Ne bomo dopustili, da bi nas prevarali s formalnimi gesli. Hočejo sedeže v ustavodajni

¹⁵¹ Lenin, Sočinenija V/35, str. 64.

¹⁵² Začasna vlada je že v avgustu 1917 postavila posebno volilno komisijo, ki so jo sestavljali kadeti in desni socialni revolucionarji z nalogo, da pripravi volitve v ustavodajno skupščino. 10. novembra je svet ljudskih komisarjev sklenil razpisati volitve v ustavodajno skupščino. Volilna komisija je zavlačevala pripravljajna dela in ni hotela poročati svetu o poteku priprav. 6. decembra je bil za predsednika volilne komisije imenovan Urički. Komisija je odklonila, da bi delala pod njegovim vodstvom. Vseruski centralni izvršni komite sovjetov, je nato sklenil, naj skupščina začne z delom takoj, brž ko bo prišlo v Petrograd 400 delegatov. 11. decembra so kadeti in desni socialni revolucionarji organizirali demonstracije, nakar so 13. decembra razpustili volilno komisijo. Boljševiki so začeli razvijati široko agitacijo in pojasnjevali množicam vprašanja, povezana s sklicanjem ustavodajne skupščine.

skupščini, obenem pa netijo državljansko vojno... Ljudstvu bomo povedali resnico. Povedali mu bomo, da so njegovi interesi nad interesi tako imenovane demokratične ureditve. Ne smemo se vrniti k starim napakam, da bi podrejali interese ljudstva formalni demokraciji. Kadeti vpijejo: 'Vso oblast ustavodajni skupščini!' V resnici pa to pomeni: 'Vso oblast Kaledinu!' To je ljudstvu treba povedati in ljudstvo bo na naši strani.«¹⁵³

Boljševiki so v decembru 1917 in v januarju 1918 mnogo razpravljali o svojih stališčih do ustavodajne skupščine. V boljševiški frakciji ustavodajne skupščine je bilo opaziti omahovanje in desne tendence.¹⁵⁴ Del voditeljev, vključno s Stalinom, se je ogreval za sporazum z eseri in menjševiki. Buharin je v imenu moskovskega pokrajinskega biroja predlagal, naj se ustavodajna skupščina konstituira kot »revolucionarni konvent«.¹⁵⁵ Moskovski biro je dva dni zatem izjavil, da je sklicanje konstituante nepotrebno in škodljivo.¹⁵⁶ Posebna komisija CK (Uricki, Sokolnikov in Stalin) je sestavila listo boljševiških delegatov za konstituanto.¹⁵⁷ CK je o vprašanju ustavodajne skupščine razpravljal na seji 24. decembra. Lenin je prevzel nalogo, da bi na seji boljševiške frakcije ustavodajne skupščine obrazložil stališče CK in izdelal teze za ustavodajno skupščino. Dan zatem je poročal članom boljševiške frakcije v Smolnem ter predložil deklaracijo, ki so jo soglasno sprejeli in objavili v Pravdi.¹⁵⁸ V njej je Lenin jasno formuliral zahteve ustavodajni skupščini: priznanje sovjetske oblasti in potrditev njene revolucionarne usmeritve v vprašanih miru, zemlje, delavske kontrole in boja proti kontrarevoluciji. Tik pred otvoritvijo ustavodajne skupščine je Lenin sestavil »Deklaracijo pravic delovnega in izkoriščenega ljudstva«, ki jo je odobril vseruski centralni izvršni komite sovetov.¹⁵⁹ Deklaracija je zahtevala: 1. razglasitev Rusije za republiko sovetov delavskih, vojaških in kmečkih odposlancev. Sovjetom naj pripada vsa centralna in krajevna oblast. 2. Ustanovitev sovjetske republike Rusije kot svobodne zveze svobodnih narodov v obliki federacije sovjetskih nacionalnih republik.¹⁶⁰

Ustavodajna skupščina je pričela z delom 18. (5.) januarja 1918.¹⁶¹ Večino v njej so imeli desni socialni revolucionarji.¹⁶² Ker se je Sverdlov zakasnil, je skupščina sklenila, naj zasedanje odpre najstarejši poslanec, socialni revolucionar Švecov. Komaj pa je Švecov prišel na tribuno in začel govoriti, se je v dvorani pojavil Sverdlov in mu prevzel besedo. Odprl je zasedanje ustavodajne skupščine v imenu centralnega izvršnega komiteja sovetov delavskih, vojaških in kmečkih odposlancev ter prečital deklaracijo pravic delovnega in izkoriščenega

¹⁵³ Lenin, Sočinenija V/35, str. 135—137.

¹⁵⁴ Krupska, Erinnerungen, str. 484.

¹⁵⁵ Shapiro L., The Origin of the Communist Autocracy. London 1955 /dalje navajam Shapiro, The Origin/, str. 82.

¹⁵⁶ Ibidem.

¹⁵⁷ Trotzki, Stalin, str. 358. Lenin je listo po izjavah Trockega ostro kritiziral, češ da je na njej preveč dvomljivih intelektualcev in pre malo zanesljivih delavcev. Zahteval je, da jo je treba redigirati. Opozoril je v tej zvezi, da je Trocki v julijskih dneh dokazal, da je kos postavljenim nalogam, česar ni mogoče reči o mnogih, katerih imena so na listi.

¹⁵⁸ Lenin, Teze o ustavodajni skupščini. Izbrana dela III, str. 316—320; glej tudi stališče levega esera Steinberga v delu: Steinberg J., Als ich Volkskommissar war. München 1929 /dalje navajam Steinberg, Als ich Volkskommissar war/ str. 66—67.

¹⁵⁹ Ibidem, str. 338—341.

¹⁶⁰ Ibidem, str. 338.

¹⁶¹ Krupska, Erinnerungen, str. 484.

¹⁶² Svjatckij N., Ein Jahr der russischen Revolution, Sammelband, Moskau 1818. Rezultati

volitev:	
socialni revolucionarji	
boljševiki	20,900.000 glasov
ustavni demokrati	9,023.963 glasov
menjševiki	4,600.000 glasov
S k u p a j :	1,700.000 glasov
	36,223.963 volivcev

ljudstva. Desni socialni revolucionarji so si predstavljali, da bo delo konstituante potekalo povsem drugače. Za predsednika zasedanja so predlagali Černova, boljševiki in levi socialni revolucionarji pa Spiridonovo; izvoljen je bil Černov.

Černov je v imenu desnih socialnih revolucionarjev na zasedanju govoril o agrarnem vprašanju. Iz vrst levece so njegov govor spremljali medklici: »Naj živijo sovjeti, ki so dali kmetom zemljo!« Za Černovim je spregovoril Buharin. Predlagal je, naj najprej začnejo razpravo o deklaraciji centralnega izvršnega komiteja. Poudaril je, da je treba vedeti, na čigavi strani je ustavodajna skupščina. Ali bo sledila Kaledinu, zemljiškim gospodom, fabrikantom, trgovcem in direktorjem bank ali pa tistim v zelenih suknjah, to je delavcem in mornarjem. Zeretteli je v imenu menjševikov ostro napadel boljševike. Grozil je z državljansko vojno in zahteval, da je treba vso oblast izročiti ustavodajni skupščini.¹⁶³ Boljševikom je bilo jasno, kam bi jih privedlo spravljivo stališče do desnih socialnih revolucionarjev in menjševikov. Če bi ti prišli po parlamentarni poti na oblast, bi morali sovjeti izročiti oblast Černovu, Kerenskemu in Zeretteliju. Takšna kompromitirana vlada bi po izjavah Trockega vnesla v politično življenje samo zmešnjavo in bi jo bilo treba strmoglaviti že po nekaj tednih. Resnično razredna vsebina revolucije je trčila ob njeno 'demokratično' lupino. Usoda ustavodajne skupščine je bila zapečatená. Boljševik Skvorcev je takole nagovoril desne socialne revolucionarje in menjševike: »Med nami je vse končano. Konsekventno izvajamo oktobrsko revolucijo. Stojimo na različnih straneh barikad.«¹⁶⁴

Levi socialni revolucionar Steinberg je razpoloženje svojih somišljenikov takole opisal: »Le redkokdaj smo lahko videli na istem mestu toliko voditeljev, govornikov, borcev in mučnikov socializma. Desno od nas je sedel celotni generalni štab boljševikov, levo od nas pa voditelji stare socialnerevolucionarne stranke slavne preteklosti. Mi, ki smo postali levi socialni revolucionarji, smo lahko spoznali med njimi naše nekdanje učitelje, voditelje v preteklosti, ki so nas nekoč navduševali. Tedaj smo jih ljubili in spoštovali, sedaj pa smo v njih videli samo tujce.«¹⁶⁵

Za deklaracijo vseruskega centralnega izvršnega komiteja sovjetov je glasovalo 146 poslancev, glasov proti pa je bilo 237. Boljševiki in levi socialni revolucionarji so nato predlagali prekinitev zasedanja. Boljševiška frakcija je sklenila, da se na zasedanje ne bo vrnila. Edina možna rešitev, edini izhod iz protislovja, bi bila razpustitev ustavodajne skupščine. Po izjavah Trockega je bil to nujen kirurški poseg. Razkolnikov in Lobov sta v imenu boljševiške frakcije prebrala izjavo, v kateri so boljševiki utemeljili svoj odhod iz ustavodajne skupščine.¹⁶⁶ Naslednjega dne, 6. januarja 1918, je centralni izvršni komite ustavodajno skupščino razpustil. Odlok o razpustitvi je izvedel Uricki s pomočjo parlamentarne straže, ki so jo sestavljali predani boljševiki, večinoma mornarji iz Kronstadta in Helsingforsa. Razpust parlamenta množic ni vznemiril, saj ustavo-

¹⁶³ Izčrpnjeje podaja govore in razpoloženje na skupščini z vidikov levih eserov Steinberg, Als ich Volkskommissar war, str. 73—87.

¹⁶⁴ Krupska, Erinnerungen, str. 489—490.

¹⁶⁵ Steinberg I., Ils ich Volkskommissar war, str. 74.

¹⁶⁶ Levi socialni revolucionarji so si prizadevali, da sporazum med boljševiki in desnimi socialnimi revolucionarji. Nasprotovali so aretaciji Zerttelija in Černova, ker bi ustvarili iz njih 'mučenike'. Po njihovem mnenju bi se moral parlament sam onemogočiti. Boljševiki so se nato odločili, da Černova in Zerettelija ne bodo aretirali.

dajna skupščina ni uživala med njimi nobene avtoritete. Evropski socialni demokrati pa so začeli napadati boljševeike in jih dolžiti tiranije.¹⁶⁷

Lenin se je razpustitve ustavodajne skupščine takole spominjal: »To je bil težak, dolgočasen, nadležen dan v elegantnih prostorih taviške palače, ki se tudi po zunanosti nekam razlikuje od Smolnega, podobno kot se razlikuje elegantni toda mrtev meščanski parlamentarizem od proletarskega, preprostega, v mnogih pogledih še neurejenega in neizdelanega, toda živega in življenjsko sposobnega sovjetskega aparata...« Lenin sam v ustavodajni skupščini ni govoril. »Čutil je, da je na skupščini odveč«, je zapisala Krupska.¹⁶⁸ Jasno mu je bilo, da nasprotniki nimajo opore v tistem razredu, ki je predstavljal hrbtnico gibanja. To je bil boj proti formalni meščanski demokraciji. Z razpustom ustavodajne skupščine je bila odstranjena ovira, ki je preprečevala nadaljnje delo. Nova družba je našla v sovjetski oblasti novo obliko diktature proletariata, ki ji je ustrezala. Politiko stranke in vlade glede razpusta ustavodajne skupščine je podprl tretji vsruski kongres sovjetov, delavskih in vojaških odposlancev, ki se je sestal 10. januarja 1918. Odobril jo je tudi vsruski kongres sovjetov kmečkih odposlancev.

Stranka pod Leninovim vodstvom je začela sistematično izgrajevati sovjetski družbeni red. Sredi novembra 1917 je sovjetska oblast prevzela državno banko, izvedla nacionalizacijo privatnih bank in proglasila bančništvo za državni monopol. S temi ukrepi so izpodkopali ekonomsko moč buržoazije. Hkrati so anulirali vsa državna posojila carske in provizorne vlade v tujini.

Strmoglavljene razrede so se gospodarskim ukrepom sovjetske oblasti ogorčeno upirali. Zaradi premajhne izkušnosti in pomanjkanja sposobnega upravnega kadra iz vrst proletariata sovjetska oblast ni takoj nacionalizirala celotne industrije, ampak je uvedla le v kapitalističnih obratih delavsko nadzorstvo. Delavci so po oktobru sami začeli izvajati nadzorstvo. Razvoj je potekal zelo spontano. Ko so v posebni komisiji razpravljali o smernicah delavske kontrole, je Lenin odločno nastopil proti vsakemu omejevanju iniciative delavcev na tem področju. Poudaril je, da se bodo delavci lahko le v praksi naučili izvajati resnično nadzorstvo. Leninovo stališče je bilo zasnovano na načelu, da socializma ni mogoče graditi po ukazu od zgoraj, ampak da je živi, ustvarjalni socializem lahko samo delo ljudskih množic samih. Komisija je sprejela Leninov koncept in izdelala osnutek smernic za delavsko kontrolo. Nadzorstvo je prišlo v pristojnost sindikalnega komiteja in je postalo učinkovit instrument za usposabljanje delavcev v proizvodnji in pri vodenju obratov. Iz delavskih vrst so izšli organizatorji in novi gospodarski funkcionarji. Sindikalni komite se je vedno uspešneje vključeval v upravno, tehnično in gospodarsko dejavnost podjetnikov, jih postopoma izpodrinil in končno prevzel vodstvo proizvodnje v svoje roke.

Ob koncu novembra 1917 se je sovjetska oblast lotila nacionalizacije kapitalistične veleindustrije. Pri svetu ljudskih komisarjev so 1. (18.) decembra 1917 postavili najvišji gospodarski svet, v katerega pristojnost je prišlo vodstvo socialistične podružabljenе proizvodnje. Kmalu zatem so tudi v posameznih predelih, gubernijskih in okrožjih začeli ustanavljati gospodarske svete. Do sredine leta 1918 so nacionalizirali skoraj polovico kapitalističnih obratov, promet, trgov-

¹⁶⁷ Kautski je v vrsti člankov obravnaval z njemu lastno natančnostjo medsebojne odnose in revolucionarne naloge ruskega proletariata. Menjševik Akselrod pa je napadal boljševeike, češ da uvajajo diktaturo in dušijo menjševiški tisk. Glej Bulletin št. 5 z dne 1. februarja 1918; Axelrod P., Les Echos de Russie.

¹⁶⁸ Krupska, Erinnerungen, str. 490.

sko mornarico in zunanjo trgovino. To je bil po besedah Lenina »rdečegardistični napad na kapital«.

Ustanovitev višjega ljudskega gospodarskega sveta, nacionalizacija bank, železnic in veleindustrije so bili temelji, na katerih je sovjetska oblast gradila novo sovjetsko gospodarstvo.

Prvi meseci po zmagi oktobrske revolucije so dokazali, da so v ljudstvu nakopičene neizčrpne sile in revolucionarna energija. Osvobodilo se je pritiska veleposestnikov in kapitalistov. Oktobrska revolucija je prebudila milijone ljudi k zavestni tvorni zgodovinski dejavnosti in sprostila njihove ustvarjalne sile.

»Zmagali bodo izkoriščani«, je zapisal Lenin v decembru 1917. »Kajti na njihovi strani so življenje, številčna premoč, sila množic, neizčrpni viri vsega požrtvovalnega, idealnega, iskrenega, naprednega, k izgradnji novega se prebujaajočega, celotna ogromna zaloga energije in talentov tako imenovanega 'navadnega ljudstva', delavcev in kmetov.«

LENIN IN BRESTLITOVSKI MIR

XI.

Globoke revolucionarne preosnove v družbenem življenju so okrepile sovjetsko oblast. Stabilnost nove oblasti pa ni bila odvisna samo od razmerja razrednih sil v deželi, temveč tudi od mednarodnega položaja. Število tistih, ki so v inozemstvu verovali v moč sovjetov, ni bilo veliko. Pred mlado sovjetsko državo je stala izredno težka naloga, da čimprej dokonča vojno. Na zgodovinski nočni seji drugega vsruskega kongresa sovjetov so 8. novembra 1917 soglasno sprejeli »odlok o miru«. V odloku je revolucionarna vlada ponudila vsem vojskojočim se deželam, naj sklenejo splošen demokratičen mir, mir brez aneksij in kontribucij. Za mnoge je mirovni odlok boljševikov pomenil zgolj politično demonstracijo. Menjševiki in desni socialni revolucionarji so povsod razglašali, da od oktobrskega preobrata ni pričakovati praktičnih rezultatov. Po njihovih ocenah nemški imperijalisti ne bodo priznali boljševikov in se ne bodo hoteli pogajati z njimi, antanta pa bo boljševikom napovedala vojno, če bodo začeli voditi ločena pogajanja. V očeh nemških imperialističnih krogov je bila zmagaj oktobrske revolucije krona njihovih vojaških in političnih naporov v Rusiji. Oktober so hoteli izkoristiti za svoje imperialistične načrte.

Odlok o miru so sovjeti sprejeli v času, ko so stale pred vrati Petrograda čete Kerenskega in Krasnova. Gesla o miru so bila sredstvo, s katerim naj bi ohranili pridobitve oktobra pred kontrarevolucijo Kerenskega in carističnih generalov ter pred intervencijo antante.

Svet ljudskih komisarjev je 20. novembra ukazal vrhovnemu poveljniku generalu Duhoninu, naj ustavi vojne operacije in prične pogajanja s centralnimi silami o premirju. Ker je Duhonin sabotiral ukaz sveta ljudskih komisarjev, so ga odstavili in na njegovo mesto imenovali Krilenka. Lenin je 22. novembra z radiotelegramom pozval vojake, naj nadzirajo aktivnost generalov ter varujejo revolucionarni in vojaški red. Pozval je vojake v strelskih jarkih, naj izvolijo svoje pooblaščenca in navežejo stike z nasprotniki glede sklenitve premirja. »Informirajte nas o poteku vaših pogajanj. Za podpis dokončnega premirja pa je pristojen samo svet ljudskih komisarjev. Vojaki! Stvar miru je v vaših rokah! Budnost, vztrajnost, energija in stvar miru bodo zmagali!« Naslednjega dne je sovjetska vlada izročila Deklaracijo o miru poslanikom antantnih držav s pro-

šnja, naj zavzamejo do nje svoje stališče. 23. novembra je vlada pričela objavljati tajne pogodbe carske vlade z drugimi deželami. Dokumenti so jasno pokazali, kako so vlade varale in zavajale množice.

Ko se je antanta uprla priznanju sovjetske vlade in odklonila pogajanja, je Trocki kot ljudski komisar za zunanje zadeve 27. novembra 1917 ponudil prek radiotelegrafske zveze Nemčiji, naj sklene ločeno premirje z namenom, da bi kasneje sklenili demokratičen mir brez aneksij in kontribucij. Istega dne se je general Ludendorff po nasvetu generala Hoffmanna, ki mu je posredoval sporočilo Trockega, odločil, da bo začel pogajanja.

Nemška vlada je tako prva sprejela vabilo boljševikov, naj prične pogajanja za mir. Kühlmann je na osnovi poročil iz Stockholma sicer dvomil, da se bo nova oblast obdržala več kot dva tedna.¹⁶⁹ Nemški imperialistični krogi so mislili, da so dosegli prvi taktičen cilj in da bodo lahko slabost Rusije izkoristili v svoje imperialistične namene.

Leninu je bil položaj povsem jasen. V svojem govoru je 23. novembra na zasedanju centralnega izvršnega komiteja dejal: »Miru ni mogoče skleniti od zgoraj. Mir je treba izbojevati od spodaj. Nemški generaliteti ne zaupamo, verujemo pa nemškemu ljudstvu. Mir, sklenjen z glavnim poveljstvom brez aktivnega sodelovanja vojakov, ne more biti trajen.«¹⁷⁰

Položaj boljševikov je bil nedvomno težak. Potreben jim je bil takojšen mir, vendar pa niso mogli sprejeti miru pod kakršnimikoli pogoji, ker bi s tem prepustili pobudo desnim socialnim revolucionarjem in menjševikom ali pa bi ogrozila sovjetsko oblast meščansko-monarhistična reakcija. Na svojih mejah so bili brez moči, ker je vse več vojakov zapuščalo fronto, da ne bi izgubili deleža pri delitvi zemlje. Na politiko sovjetov v Brestu-Litovskem lahko gledamo kot na poskus, da se prebijejo med Scilo ekstremnih in ponižujočih nemških imperialističnih pogojev ter Karibdo cepitve stranke in kontrarevolucije.

Nemška imperialistična vlada se je zavedala, kako nevzdržen je položaj boljševikov. Bila je odločena, da ta položaj brezobzirno izkoristi, ne le da doseže rešitev vzhodnega vprašanja v imperialističnem smislu, ampak da po separatnem miru z Rusijo izvojuje z ofenzivo odločitev tudi na zahodu. Mir z Rusijo bi Nemčiji omogočil, da bi lahko sprostila ogromne sile, ki so bile dotlej vezane na vzhodu. Zato je Ludendorff težil k sklenitvi miru na vzhodu, ne da bi pri tem opustil nemške imperialistične interese.

Pogajanja za ustavitev ognja so se pričela v Brestu Litovskem 3. decembra 1917. Dva dni zatem (5. decembra) je bilo podpisano premirje za teden dni. 7. decembra je ljudski komisariat za zunanje zadeve ponovno zahteval od poslaničnikov antante, naj se izrečejo glede pogajanj. Odgovora ni bilo. 11. decembra se je ruska delegacija vrnila v Brest Litovsk in 14. decembra so se sporazumeli za ustavitev ognja do 14. januarja 1918.

Mirovna pogajanja so se pričela 22. decembra. Sovjetska delegacija je izročila 6 programskih točk, katerih izhodišče je bila deklaracija o miru z dne 8. novembra. Centralne sile so izdelale svojo spomenico, ki jo je sestavila nemška delegacija, s preišljeno propagandno vsebino. Pogajanja so dobivala vse bolj agitacijski značaj. Avstrijski zunanji minister Czernin je v vsako točko sovjetskega programa vnesel takšne modifikacije, da se je njihov smisel povsem spre-

¹⁶⁹ Zerman, Germany and the Russian Revolution... str. 74. Kühlmannovo pismo Lersnerju z dne 9. novembra 1917.

¹⁷⁰ Lenin, Sočinenija V/35, str. 88.

menil. Na željo sovjetov so bila pogajanja javna in jih je svetovna javnost lahko zasledovala prek tiska. Navidezno akceptiranje sovjetskih predlogov je izzvalo v nemški javnosti presenečenje. Sovjetska delegacija je sprva menila, da so se centralne sile odpovedale principu aneksije. Joffe je v tem duhu telegrafiral v Petrograd. Hoffmann je sporazumno s Kühlmannom takoj po izjavi Czernina pojasnil, da sovjeti razumejo »opustitev nasilnih aneksij« drugače kot centralne sile, ki pod tem razumejo prostovoljno odcepitev določenih področij od Rusije.¹⁷¹ Nemški imperialistični politiki je šlo za teritorialno razširitev na račun obrobni dežel Rusije: Poljske, Litve in Kurlandije. Med pogajanja pa so postavili tudi zahtevo po Letoniji, Estoniji, Finski in Ukrajini.¹⁷² Do Ukrajine je nemška imperialistična vlada vodila posebno politiko.¹⁷³

Po izjavah generala Hoffmanna je bil vodja sovjetske delegacije Joffe, ko so ga seznanili z nemškimi imperialističnimi cilji, povsem deprimiran, Kamenev se je togotil, Pokrovski pa je potrdil izjavo: »Kako morete govoriti o sporazumnem miru, če hočete odcepiti od Rusije 18 gubernij?«

Imperialistična Nemčija se je pripravljala na mirovna pogajanja s sovjeti na raznih internih konferencah. Osnovni problem nemško-sovjetskih razprav v Brestu Litovskem je bilo vprašanje, ali bo nemškim imperialističnim krogom uspelo realizirati stare imperialistične cilje v Litvi, Kurlandiji in na Poljskem kljub temu, da so se javno izrekli za priznanje miru brez aneksij in za samoodločbo narodov. Nemško imperialistično vodstvo je s svojo politiko »avtonomij« sofistično manipuliralo z gesli o samoodločbi Litve, Kurlandije in Poljske v interesu nemških vojaških ciljev.

Pogajanja so začasno prekinili. Dogovorili so se, da se bo sovjetska delegacija vrnila v Brest Litovsk v desetih dneh. Nemci in antanta so vzeli Joffejeve grožnje o prekinitvi pogajanj tako resno, da so bili prepričani, da se sovjetska delegacija po desetih dneh ne bo vrnila v Brest Litovsk. Avstro-Ogrski pa je bilo zaradi notranjega položaja mnogo do tega, da bi sklenili premirje.¹⁷⁴

Desetdnevni premor sta oba tabora izkoristila za pojasnjevanje in preciziranje svojih stališč. Lenin je imenoval namesto Joffeja za vodjo delegacije Trockega, komisarja za zunanje zadeve.

V veliko olajšanje Nemcev in razočaranje antante se je 8. januarja 1918 sovjetska delegacija vrnila v Brest Litovsk. Mirovna pogajanja so se nadaljevala. Sovjetska delegacija je pod vodstvom Trockega pokazala močnejši odpor proti nemškim zahtevam. Trocki se je boril zelo trdnovratno. Hotel je pridobiti čas v upanju na svetovno revolucijo in na pomoč antante, zlasti ZDA. Čeprav so boljševiki želeli skleniti mir čimprej, niso bili pripravljene sprejeti »mir po diktatu«. Trocki si je prizadeval mimo imperialističnih vlad s propagandnimi sredstvi okrepiti težnjo narodov po miru in jih vzpodbuditi k svetovni revo-

¹⁷¹ Na seji kronskega sveta v Kreuzenachu so 18. decembra precizirali osnove za nemška pogajanja v Brestu Litovskem. Zase so zahtevali poleg Litve, Kurlandije in Poljske še interesne sfere v Letoniji in Estoniji. Za nemške imperialiste ni bilo vredno, ali razpravljajo s carjem ali Kerenskim, z Leninom ali s kontrarevolucionarno vlado. Važno je bilo le, da mladi sovjetski republiki vsilijo mir po svojih zamislih.

¹⁷² Helferich, minister in šef specialnega biroja, ki je bil neposredno podrejen državnemu kanclerju, je prevzel nalogo, da koordinira zahteve, ki so jih postavljali predstavniki gospodarstva, in da ustvari osnove za pogajanja z Rusijo.

¹⁷³ V prvih dneh brestlitovskih pogajanj so nemški krogi skušali skleniti z ukrajinsko Rado separaten mir. Centralne sile so 26. decembra povabile ukrajinsko meščansko vlado na pogajanja v Brest-Litovsk. Prek ukrajinske Rade so skušali priti nemški imperialistični krogi na oblast v Ukrajini.

¹⁷⁴ Cernin je zagrozil nemški delegaciji, da bo Avstro-Ogrska sklenila separaten mir z Rusijo. General Hoffman je te grožnje zavrnil z lakonsko opazko, da se mu zdi ta ideja sijajna, saj bo lahko umaknil 25 divizij z avstrijske fronte in jih porabil kot sredstvo pritiska proti sovjetom.

luciji. V svojih dolgih govorih je pozival tudi nemško ljudstvo, naj izvaja pritisk na nemško vlado in izsili zmernejše mirovne pogoje. Samoodločba narodov je v Leninovi interpretaciji pomenila za imperialistično Nemčijo izgubo Litve in baltskih provinc. Nemci pa so kot zmagovalci vztrajali pri svojih imperialističnih zahtevah. General Hoffmann je v soglasju s Kühlmannom 18. januarja kategorično zahteval, naj sovjeti sprejmejo nemške pogoje. Predložil jim je zemljevid, na katerem so že bile označene linije razmejitvenih področij, ki naj bi jih sovjeti odstopili, če nočejo tvegati obnove vojne z Nemčijo. Hoffmannove ultimativne zahteve, ali, kot so jih imenovali, »udarec s pestjo«, niso vsebinsko pomenile nič novega in so bile ruski delegaciji znane že od 28. decembra 1917. Trocki je tako kot Joffe izjavil, da mora zaradi nemških mirovnih pogojev prekiniti pogajanja in odpotovati na posvetovanje. Zaradi nepopustljivih imperialističnih zahtev Nemčije, ki je terjala iz vojaških ciljev zasedbo Estonije, so se pogajanja spet zavlekla.

Krizi v Brestu Litovskem je sledila tako kriza sovjetov kot kriza pri centralnih silah. Za mlado sovjetsko državo je bila odločilna, usodna ura. Lenin je ponovno prvi spoznal, da čas za revolucijo v Srednji Evropi še ni zrel. Njegovo stališče je bilo jasno: treba je bilo ubraniti oktobrsko revolucijo z vsemi sredstvi in sprejeti pogoje diktiranega miru. Ni se predajal iluzijam. Na brest-litovski problem je gledal povsem konkretno: »Aneksionistični mir je sicer težka stvar, toda ali smo sposobni voditi vojno?« Na posvetovanju članov CK in boljševiških delegatov tretjega kongresa sovjetov je Lenin 8. januarja 1918 prebral tezo o nujnosti takojšnje sklenitve separatnega miru. Ocenil je, da objektivni socialno-ekonomski in politični položaj v deželi ter okoliščine, da sovjetska republika ne razpolaga z armado sposobno za boj, zahtevajo takojšnjo sklenitev miru.¹⁷⁵ Iz razprave je razvidno, kako šibka je bila Leninova pozicija. Večina delegatov ni podprla Leninovega stališča.¹⁷⁶ Opozicija si je našla voditelja v Buharinu. Moskovski pokrajinski biro je v posebni spomenici 10. januarja 1918 zahteval, da prekinejo mirovna pogajanja z nemškimi imperialisti. Tudi petrograjski partijski komite se je izrekel proti sklenitvi imperialističnega miru z Nemčijo.¹⁷⁷ Mnoge partijske funkcionarje so zapeljale lepe revolucionarno zveneče besede in so zahtevali, da je treba Nemčiji napovedati vojno. Buharin in njegovi privrženci so trdili, da nemške čete niso več sposobne za ofenzivo in da bo v Nemčiji v najkrajšem času prišlo do revolucije. Položaj v stranki se je spet zaostril. Lenin je moral z velikim potrpljenjem dokazovati partijskim kadrom, da je težke mirovne pogoje treba sprejeti.

Na zasedanju centralnega komiteja 11. januarja so zahtevo po razglasitvi revolucionarne vojne preglasovali.¹⁷⁸ Zanje sta glasovala le Krestinski in Lovmov. Zinovjev in Stalin sta opozorila, da ne morejo računati na revolucionarno podporo z zahoda. Stalin, ki je običajno podcenjeval tujino, je izjavil: »Na zahodu ni nobenih revolucionarnih gibanj... obstajajo le možnosti. Toda samo na možnosti se v praksi ne moremo zanesti.«¹⁷⁹ Lenin v svojih formulacijah ni šel tako daleč. Kljub temu mu je Uricki očital, da celotno dogajanje presoja s sta-

¹⁷⁵ Protokoly Centralnovo komiteta, str. 200.

¹⁷⁶ Od 60 navzočih delegatov jih je za Leninov predlog o sprejemu nemških mirovnih pogojev glasovalo le 15.

¹⁷⁷ Glej Lenin, Sämtliche Werke/XXII, str. 674, op. 88; primerjaj skrajšano besedilo opombe v ruščini: Lenin, Sočinenija V/35, str. 478, op. 101.

¹⁷⁸ Protokoly Centralnovo komiteta, str. 204–206.

¹⁷⁹ Stalin, Sočinenija/IV, str. 27.

lišča Rusije in ne z mednarodnih vidikov.¹⁸⁰ Trocki je predlagal kompromisno formulo: Končajmo vojno, toda ne podpišimo mirovne pogodbe! Zlasti vodilni krogi v stranki so nasprotovali podpisu brestlitovskih pogojev. Boj v stranki je postal iz dneva v dan ostrejši. Kardinalno vprašanje spora je bilo: Ali so boljševiki sposobni voditi revolucionarno vojno? Ali revolucionarna sila sploh sme sklepati pogodbo z imperialisti? Sprte frakcije so iskale oporo za svoja stališča v krajevnih partijskih organizacijah. Buharin in njegovi privrženci so za svoja stališča pridobili moskovski pokrajinski biro stranke in ga praktično izpremenili v centralni komite svoje frakcije. Levica mirovnik pogajanj ni mogla združiti s svojimi nadami, da se bo revolucionarno gibanje hitro razširilo po zahodni Evropi. Zavzemali so se za partizansko vojskovanje proti Nemcem in za okrepitev propagandnih naporov, da bi izzvali revolucijo v srednji in zahodni Evropi. Konferenca moskovske pokrajinske organizacije je 13. januarja 1918 sprejela resolucijo takšne vsebine: »Demokratski mir bo mogoče doseči le z revolucionarnim množičnim bojem narodov proti imperialistom obeh vojskujočih se taborov... Mirovni pogoji, ki jih diktirajo nemški imperialisti, za našo politiko revolucionarnega socializma niso sprejemljivi. Če bi jih sprejeli, bi to pomenilo, da smo opustili pravilno linijo mednarodnega socializma v notranji in zunanji politiki...«. Levica se je celo bala, da bo v primeru kompromisnega miru prišlo do notranjega poraza revolucije. Bili so celo pripravljene žrtvovati sovjetsko oblast v Rusiji za interes svetovne revolucije. »Soglasno obsojamo vsako možnost, da bi odstopili od naših zahtev... Bolje je, da častno propademo za stvar socializma, kot da upognemo svoje tilnike pred cesarjem Viljemom.«¹⁸¹ Lenin je takšno stališče primerjal z donkihotskim ponosom starega poljskega šlahtnika, »ki z mečem v roki v lepi pozi umirajoč kliče: ‚Mir je sramota, vojna je čast!‘«¹⁸²

Na razširjeni partijski konferenci strankinih funkcionarjev 21. januarja v Petrogradu je prišlo do ostrih razprav. Zavzeti so morali stališče do Hoffmannovega ultimativnega predloga. Lenin se je še naprej zavzemal za sklenitev miru. Svoj predlog je takole utemeljil: »... Za zmago socializma je potreben Rusiji določen čas, vsaj nekaj mesecev, v katerem mora imeti socialistična vlada povsem proste roke..., da bo dosegla zmago nad buržoazijo najprej v lastni deželi in za izvajanje široko zasnovanega in temeljitega organizacijskega dela med množicami... Ne dvomimo, da mora priti do socialistične revolucije v Evropi... Bilo pa bi napačno, če bi na tem gradili taktiko socialistične vlade Rusije, če bi poskušali ugotoviti, ali bo ali ne bo prišlo do evropske, posebej do nemške socialistične revolucije, v naslednjega pol leta...«¹⁸³ Lenin je nekaj mesecev z velikim potrpljenjem dokazoval partijskim kadrom, da je treba težke mirovne pogoje sprejeti.¹⁸⁴ »Osnovna sprememba je sedaj v tem, da je ustvarjena sovjetska republika Rusija. Tako za Rusijo kot tudi z mednarodnega stališča, je trenutno najvažnejše, da ohranimo to republiko, ki je pričela socialistično revolucijo. Geslo revolucionarne vojne pomeni za Rusijo v tem trenutku bodisi frazo in navadno demonstracijo bodisi objektivno past, ki nam jo nastavljajo imperialisti v težnji, da bi nas prehodno spet zapletli v imperialistično

¹⁸⁰ Protokoly Centralnovo komiteta, str. 203.

¹⁸¹ Sorin V., Rabočaja Gruppy, Mjasnikovščina Moskva 1924 /dalje navajam: Sorin, Rabočaja Gruppy/, str. 17.

¹⁸² Sedmoj sjezd RKP, Stenografitčeski otčet, Moskva 1923, str. 29.

¹⁸³ Lenin, Sočinenija V/35, str. 244—245.

¹⁸⁴ Ibidem, str. 245—258, 329, 334—335; 336—353 itd.

vojno in na čim cenejši način strmoglavili mlado sovjetsko republiko.« Protokoli plenurnega centralnega komiteja in sedmega kongresa partije kažejo, kako vztrajno in žilavo se je Lenin boril za uresničenje svojih stališč.

Ko je bilo odločeno vprašanje o sklenitvi mirovne pogodbe z Nemčijo, se je Lenin lotil izgradnje sovjetske oblasti. V obdobju intervencije antante je vodil obrambo dežele proti notranjim in zunanjim sovražnikom. Pričel se je boj za obstoj sovjetske oblasti. Pri obrambi dežele je imel velike zasluge Trocki, ki je mnogo pripomogel k organizaciji milijonske Rdeče armade. Lenin sam je v tem obdobju opravil gigantsko delo na izgradnji socialistične države. Napisal je desetine brošur, odlokov, navodil, referatov itd. Vodil je stranko mimo čeri razcepa v obdobju živih sindikalnih diskusij in branil demokratični centralizem v boju z opozicijo. Dal je pobudo za novo ekonomsko politiko.

Ogromno delo je od Lenina terjala ustanovitev Komunistične internacionale. Njegov boj proti imperializmu, desnim socialistom in centristom je dosegel z ustanovitvijo te revolucionarne mednarodne organizacije svoj višek. Glavna gonilna sila nove internacionale so bili od prvega dne njenega obstoja Lenin, njegovi najbližji sodelavci in oktobrska revolucija. Lenin je bil tisti, ki je na četrtem kongresu kominterne opozoril na prekomerno rusifikacijo tretje internacionale.

Nekaj mesecev pred smrtjo je Lenin pripravljala načrt korenitih reform upravnega aparata. Ko je bil že prikovan na posteljo, je v zadnjih tednih decembra leta 1922 diktiral več pomembnih dokumentov. V vrsti člankov je kritično opozarjal na problem birokracije. Birokratizma Lenin ni pojmoval kot uradniško malomarnost in brezdušnost, temveč kot posledico družbenih odnosov, ki izvirajo iz podedovane zaostalosti. V svojih zadnjih člankih (O združništvu, Kako naj reorganiziramo delavsko in kmečko inšpekcijo, Bolje manj kot več) je ugotavljal, kako težko je uresničiti socialistični program v ruskih razmerah gospodarske in kulturne zaostalosti. Obžaloval je, da nadzorni organi za boj proti birokratizmu, ki jih je vodil Stalin, niso izpolnili svojih nalog.

Nekaj mesecev pred Leninovo smrtjo so se zaostriili odnosi med Leninom in Stalinom glede reševanja nacionalnega vprašanja v Gruziji. Leninova teza je bila: nobene avtonomije, temveč federacija enakopravnih, suverenih zveznih republik. Lenin je hotel geslo o samoodločbi uresničiti tudi v praksi. Zanj sta bila demokratični centralizem v partiji in samoodločba dialektična komplementarnost. Bil je eden redkih voditeljev, ki ni nikdar odstopil od teoretičnih načel o samoodločbi narodov in jih je vselej skušal uresničiti tudi v praksi.

Lenin ni nikdar skušal s silo uveljavljati svoje osebne avtoritete. Nikdar ni bil sekretar stranke, ampak le član politbiroja, tako kot drugi. Dosledno je izvajal strankin statut. Nenehno je svaril člane vodilnih strankinih organov, naj ne zlorablajo oblasti v obdobjih med posameznimi kongresi. Za časa njegovega življenja so se strankini kongresi in plenarna zasedanja centralnega komiteja redno vršili. Lenin se je pogosto zavzemal, da bi postal najvišja, odločilna instanca v stranki centralni komite, ne pa politični biro ali sekretariat. V zadnjih mesecih življenja, ko je bil prikovan na posteljo, so ga organizacijski problemi stranke posebej vznemirjali. V svojem pismu strankinemu kongresu v decembru 1922 je predlagal, naj pomnožijo število članov centralnega komiteja od 50 na 100 članov, da bi okrepili enotnost in monolitnost stranke. Zahteval je, naj bi imel centralni komite kar največ plenarnih zasedanj. Na njegovo

pobudo je deseti strankin kongres sklenil, da bodo sklicali vsaka dva meseca plenarno zasedanje centralnega komiteja.¹⁸⁵

Odrpto pa je ostalo vprašanje, kako je treba reševati načelne konflikte v stranki. Lenin zato ni nakazal nobenega posebnega mehanizma. Konflikte v stranki je vedno reševal s svojo avtoriteto. Morda bi rešil žalostne usode celo generacijo starih boljševikov, če bi ustanovil poravnalno razsodišče kot stalno institucijo. Na oponente v stranki ni gledal kot na svoje osebne sovražnike, ampak kot na politične nasprotnike in poskušal stranko odtegniti njihovemu vplivu. Teror kot sredstvo za obvladovanje notranjepartijskih razlik v mišljenju mu je bil povsem tuj. Res je, da Lenin ni odobral frakcij, bil pa je do njih tolerant. Ustvaril je živo revolucionarno stranko, preizkušeno v boju in prežeto z ideali demokratičnega centralizma.

Резюме

ЛЕНИН В БОРЬБЕ ЗА ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ РЕВОЛЮЦИОННЫХ ПРИНЦИПОВ

В первой главе статьи «Царский абсолютизм и народники» автор описывает жизненный путь Ленина в дни молодости, его жизнь в Поволжье, в симбирской, казанской и самарской губерниях, его политическую активность в Петербурге и научную деятельность в тюрьме и в ссылке в селе Шушенское. Во второй главе «Первая эмиграция» автор знакомит нас с заграничными хлопотами Ленина около учреждения журнала «Искра». В связи с этим автор анализирует его теоретическую подготовку организации русской марксистской партии. В третьей главе «Второй конгресс русской социал-демократической партии» автор обсуждает активность Ленина на конгрессе РСДРП, его работу за организацию русской социал-демократической партии на организационных основах и принципах, утвержденных газетой «Искра». В четвертой главе «Внутренняя распря в партии и третий конгресс» говорится о политических течениях в русской социал-демократической партии, пятая глава «Ленин и революция 1905—1907 в России» посвящена объяснению тактических точек зрения Ленина на революцию и его активность на четвертом и пятом конгрессах русской социал-демократической партии. Шестая глава «Вторая эмиграция» содержит обсуждение активности Ленина в Швейцарии и его напряженной борьбы против идеологического расстройтва партии. В седьмой главе «Закалка партии за свершение исторических задач» автор объясняет краковский период политической активности Ленина, во восьмой главе «Ленин в бою за третий интернационал. Война и революция» трактуется междувоенная активность Ленина в Швейцарии, формирование зиммервальдской левизны, возвращение Ленина в Петроград, политическая активность в связи с подготовлением и осуществлением Октябрьской революции. В девятой главе «Ленин и преодоление кризиса в партии после Октябрьской революции» автор анализирует кризис в партии и роль Ленина в преодолении кризиса. В заключительных главах статьи — «Ленин и учредительное собрание» и «Ленин и брест-литовский мирный договор» автор говорит о том, как Ленин преодолел критические моменты в партии и как сохранил ее единство. Автор обращает внимание на те факты, которые свидетельствуют о том, что Ленин никогда не прибегал к употреблению насилия для поддержки своего авторитета; он последовательно придерживался партийного устава и постоянно предупреждал руководящих членов партии об опасности злоупотребления властью в периодах между конгрессами. Таким образом Ленину удалось создать революционную, живую партию, закаленную в боях и проникнутую идеалами демократического централизма.

¹⁸⁵ Timofejevsky A. A., Osnovnye zakonomernosti rasvitiya i ukrepleniya KPSS, Voprosy istorii KPSS, Nr. 4/1958 str. 37.